

SMJERNICE ZA ODOBRAVANJE I PRAĆENJE KREDITA

I. PREDMET I DEFINICIJE

1. Ovim smjernicama se utvrđuju dobre prakse koje kreditna institucija primjenjuje prilikom odobravanja i praćenja kredita.
2. Izrazi koji se primjenjuju u ovim smjernicama imaju sljedeća značenja:
 - 1) **Donosilac odluke o kreditu** je kreditni ili drugi odbor i pojedini zaposleni sa delegiranim ovlašćenjima za donošenje odluka o kreditu, kako je utvrđeno okvirom za donošenje odluka o kreditu koji je naveden u politikama i procedurama kreditne institucije;
 - 2) **Poslovna nepokretnost** je svaka nepokretnost koja nije stambena nepokretnost;
 - 3) **Kreditiranje projekata koji podržavaju ESG principe** je kreditiranje za finansiranje ekonomskih aktivnosti koje su ekološki održive; dio je šireg koncepta održivog finansiranja koje obuhvata bilo koji finansijski instrument ili investiciju, uključujući vlasničke i dužničke instrumente, garanciju ili alate za upravljanje rizikom, koji se izdaju kao zamjena za sprovođenje finansijskih aktivnosti koje ispunjavaju kriterijume ekološke održivosti;
 - 4) **Projektno finansiranje** je finansiranje aktivnosti dužnika uključenih u realizaciju projekata, gdje otplata kredita dužnika prvenstveno zavisi od novčanog toka koji generiše projekat, a cjelokupna imovina projekta služi kao kolateral za kredit koji je kreditna institucija odobrila za finansiranje tog projekta;
 - 5) **Jedinstveni pregled klijenta** je jedinstveni, dosljedan pregled cjelokupne aktive i obaveza klijenta u kreditnoj instituciji na konsolidovanoj osnovi, uključujući informacije o svim finansijskim obavezama i istoriji otplate kod kreditne institucije;
 - 6) **Otplatni kapacitet** su ukupna novčana sredstva zajmoprimca, novčani tok i sagledavanje kreditne istorije u trenutku odobravanja kredita, koji obuhvataju sve izvore novčanog toka (kao što su prihod, redovni privatni transferi - alimentacije, prihodi od iznajmljivanja nepokretnosti, prihodi od finansijskih ulaganja, prihodi od preduzetništva ili partnerstva, prihodi iz drugih izvora), sredstava (kao što su računi štednje, investicioni proizvodi) i redovni troškovi.

II. INTERNO UPRAVLJANJE TOKOM ODOBRAVANJA I PRAĆENJA KREDITA

2.1. Upravljanje kreditnim rizikom i kultura upravljanja rizicima

2.1.1. Odgovornosti organa upravljanja

3. Organ upravljanja, u skladu sa odgovornostima propisanim Zakonom o kreditnim institucijama, u vezi sa odobravanjem kredita, treba da:
 - 1) odobri strategiju za upravljanje kreditnim rizikom kreditne institucije u okviru strategije upravljanja rizicima, kao i poslovnu strategiju, kako bi se obezbijedila njihova usklađenost sa okvirom sklonosti ka preuzimanju rizika kreditne institucije, planiranjem kapitala i likvidnosti, i usklađenost sa procesom interne procjene adekvatnosti kapitala (ICAAP) i procesom interne procjene adekvatnosti likvidnosti (ILAAP), kada je to primjenjivo;
 - 2) utvrdi sklonost ka preuzimanju kreditnog rizika unutar ukupne sklonosti ka preuzimanju rizika, uključujući standarde odobravanja kredita, kvalitativne parametre, kvantitativne pokazatelje i limite, kao i pragove za eskalaciju, bez pristrasnog uticaja na poslovni rezultat;
 - 3) odobri okvir za proces odobravanja kredita, uključujući, kada je to primjenjivo, interne strukture za odobravanje i praćenje kredita, i definiše organe ovlaštene za donošenje odluka;
 - 4) obezbijedi efikasnu kontrolu kvaliteta kreditnih rizika, naročito u trenutku odobrenja kredita i izdvajanja ispravki vrijednosti za bilansne stavke i rezervisanja za vanbilansne stavke, kao i rezervacija;
 - 5) obezbijedi odgovarajuće procese odobravanja kredita, praćenja i kontrole za potrebe efikasnog upravljanja kreditnim rizikom;
 - 6) obezbijedi da svi zaposleni koji su uključeni u preuzimanje kreditnog rizika, upravljanje, praćenje i kontrolisanje kreditnog rizika imaju odgovarajuće kvalifikacije, resurse i iskustvo;
 - 7) određuje, odobrava i nadgleda sprovođenje kulture upravljanja rizikom kreditne institucije, kao i osnovne vrijednosti i očekivanja u vezi sa kreditnim rizikom;
 - 8) obezbijedi da je okvir za primanja (uključujući sve relevantne ciljeve učinka, i okvir za procjenu učinka za donosiocje kreditnih odluka), usklađen sa kreditnim rizikom i sklonošću ka preuzimanju kreditnog rizika.

2.1.2. Kultura upravljanja kreditnim rizikom

4. Kreditna institucija treba da razvije kulturu upravljanja kreditnim rizikom kao dio sveukupne kulture upravljanja rizicima kroz politike, komunikaciju i osposobljavanje zaposlenih.
5. Kultura upravljanja kreditnim rizikom treba da ukaže da se organi upravljanja zalažu za promovisanje pravih vrijednosti i obezbijedi da kredit bude odobren zajmoprimcu koji će, prema saznanju kreditne institucije u vrijeme odobravanja kredita, biti u mogućnosti da ispuní uslove ugovora o kreditu, i da je obezbijeđen, gdje je primjenjivo, dovoljnim i odgovarajućim kolateralom, a gdje je primjenjivo i uzimajući u obzir uticaj na kapital i profitabilnost kreditne institucije i održivost i faktore povezane sa ESG.
6. Kreditna institucija treba da obezbijedi da se kultura upravljanja kreditnim rizikom efikasno sprovodi na svim nivoima i da su svi zaposleni koji su uključeni u procese preuzimanja rizika i upravljanja kreditnim rizikom u potpunosti svjesni navedene kulture, i da će se smatrati odgovornim za svoje radnje.
7. Kreditna institucija treba da usvoji politike i procese za praćenje usklađenosti sa kulturom upravljanja kreditnim rizikom kreditne institucije svih zaposlenih uključenih u proces odobravanja, praćenja i kontrole kredita (npr. samoprocjena zaposlenih). U situacijama kada se uoče nedostaci u kulturi upravljanja kreditnim rizikom, koji su vidljivi, bilo samoprocjenom kreditne institucije ili ih je identifikovala Centralna banka u postupku supervizije, kreditna institucija treba da preduzme dobro definisane i blagovremene radnje usmjerene na ispravljanje tih nedostataka. Strategija za upravljanje kreditnim rizikom, kreditne politike i procedure treba da budu prilagođene ublažavanju mogućih negativnih efekata koji proizilaze iz slabe kulture upravljanja kreditnim rizikom.

2.2. Sklonost ka preuzimanju rizika, strategija i limiti kreditnog rizika

8. Sklonost ka preuzimanju kreditnog rizika, strategija za upravljanje kreditnim rizikom i cjelokupna politika upravljanja kreditnim rizikom treba da budu usklađeni sa opštim okvirom sklonosti ka preuzimanju rizika kreditne institucije. Sklonost ka preuzimanju rizika kreditne institucije treba da odredi opseg i usmjerenost kreditnog rizika kreditne institucije, sastav kreditnog portfolija, uključujući njegovu koncentraciju i ciljeve diversifikacije u vezi sa poslovnim linijama, geografskim područjima, privrednim sektorima i proizvodima.
9. Sklonost ka preuzimanju rizika treba da se implementira korišćenjem odgovarajućih mjernih podataka i limita kreditnog rizika. Ti mjerni podaci i limiti treba da obuhvataju ključne aspekte sklonosti ka preuzimanju kreditnog rizika, kao i segmente klijenata, valutu, vrste kolaterala i instrumente za ublažavanje kreditnog rizika. Kada je to relevantno, kreditni mjerni podaci treba da budu kombinacija pokazatelja zasnovanih na prošlim periodima i pokazatelja zasnovanih na budućim događajima i treba da budu prilagođeni poslovnom modelu i složenosti kreditne institucije.
10. Kreditna institucija treba da obezbijedi da sklonost ka preuzimanju rizika i sa njom povezani mjerni podaci i limiti budu na odgovarajući način raspoređeni na svim nivoima u okviru kreditne institucije, uključujući sve relevantne subjekte grupe, linije poslovanja i jedinice koje nose kreditni rizik.
11. Za potrebe upravljanja rizikom koncentracije, kreditna institucija treba da odredi kvantitativne interne limite kreditnog rizika za svoj ukupni kreditni rizik, kao i portfolije sa zajedničkim karakteristikama kreditnog rizika, potportfolijima i

pojedinačnim zajmoprimcima. U slučajevima subjekata grupe i povezanih lica, limiti takođe treba da uzmu u obzir konsolidovanu i potkonsolidovanu poziciju i poziciju pojedinačnih subjekata na konsolidovanom i potkonsolidovanom nivou.

2.3. Politike i procedure za upravljanje kreditnim rizikom

12. Kreditna institucija treba da u svojim politikama i procedurama za upravljanje kreditnim rizikom utvrdi kriterijume za utvrđivanje, procjenu, odobravanje, praćenje, izvještavanje i ublažavanje kreditnog rizika kao i kriterijume za mjerenje ispravki vrijednosti u računovodstvene svrhe i za potrebe utvrđivanja adekvatnosti kapitala. Uspostavljeni okvir kreditna institucija treba da dokumentuje i redovno ažurira.
13. Cilj politika i procedura za upravljanje kreditnim rizikom treba da promoviše proaktivni pristup praćenja kvaliteta kredita, utvrđivanje pogoršanja kredita u ranoj fazi i upravljanje ukupnim kvalitetom kredita i povezanim rizičnim profilom portfolija, uključujući i nove aktivnosti za odobravanje kredita.
14. Politike i procedure za upravljanje kreditnim rizikom treba da obuhvate sve aktivnosti odobravanja kredita, klase aktive, segmente klijenata, proizvode i posebne kreditne izloženosti, prakse upravljanja kreditnim rizikom, kao i odgovornosti i kontrole.
15. Politike i procedure za upravljanje kreditnim rizikom treba da uključe posebne politike i procedure odobravanja kredita sa dovoljno granularnosti kako bi se obuhvatile posebne linije poslovanja kreditne institucije, za različite sektore, u skladu sa njihovim složenostima i veličinom, i rizici različitih tržišnih segmenata povezanih sa kreditnom izloženošću.
16. U okviru politika i procedura za upravljanje kreditnim rizikom potrebno je precizirati:
 - 1) politike i procedure i pravila za odobravanje kredita i donošenje odluka, uključujući odgovarajuće nivoe odlučivanja koji su utvrđeni u skladu sa sklonošću ka preuzimanju rizika i limitima;
 - 2) kriterijume za odobravanje kredita, uzimajući u obzir stavke iz dijela A ovih smjernica;
 - 3) zahtjeve za upravljanje informacijama i podacima potrebnim za procjenu kreditne sposobnosti, kao što je navedeno u odjeljku 3.1. ovih smjernica;
 - 4) zahtjeve za procjenu kreditne sposobnosti, uključujući analizu osjetljivosti, kao što je navedeno u odjeljku 3.2. ovih smjernica;
 - 5) zahtjeve za grupisanje izloženosti i limita kreditnog rizika i upravljanje rizikom kreditne koncentracije;
 - 6) zahtjeve i procedure u pogledu prihvatanja i korišćenja kolaterala i mjera za ublažavanje kreditnog rizika kako bi se utvrdila njihova efikasnost u svođenju inherentnog rizika kreditne izloženosti na minimalni nivo — takvi zahtjevi i procedure treba da budu specifični za određenu klasu aktive i za određeni tip proizvoda i treba da uzmu u obzir vrstu, veličinu i složenost kreditnih izloženosti koje se odobravaju;
 - 7) uslove za primjenu automatizovanog postupka donošenja odluka u procesu odobravanja kredita, uključujući prepoznavanje proizvoda, segmenata i limita za koje je dopušteno automatizovano donošenje odluka;
 - 8) pristup koji se zasniva na riziku i kojim se rješavaju moguća odstupanja od standardnih kreditnih politika i procedura i kriterijuma za odobravanje kredita, uključujući:
 - a) uslove kojima se utvrđuje proces odobravanja odstupanja i izuzetaka kao i posebni zahtjevi u pogledu potrebne dokumentacije;
 - b) kriterijume odbijanja i kriterijume za eskalaciju izuzetaka na više nivoe odlučivanja (uključujući prekoračenja, preglasavanja, izloženosti koje su eventualno odobrene kao izuzetak od opštih standarada odobravanja kredita i druge nestandardne oblike poslovanja u okviru posebnog procesa odobrenja na višim nivoima odlučivanja);
 - c) kriterijume za praćenje okolnosti i uslova za donošenje odluka o odobravanju kredita sa izuzećem. Ovo uključuje i kriterijume za njihovo preispitivanje koje podnose relevantne funkcije tokom redovnog pregleda zahtjeva za odobrenje kredita i usklađenost s politikama i limitima;
 - 9) kriterijume koji se odnose na ono što treba da se dokumentuje i zabilježi kao dio procesa odobravanja kredita, uključujući potrebe uzorkovanja i revizije — kriterijumi uključuju, kao minimum, kriterijume za ispunjavanje zahtjeva za kredit, kvalitativnu i kvantitativnu odluku/analizu i svu propratnu dokumentaciju koja je služila kao osnov za odobravanje ili odbijanje zahtjeva za kredit;
 - 10) kriterijume za praćenje procesa odobravanja kredita — okvir interne kontrole treba da obuhvati sve faze nakon odobravanja kredita;
 - 11) kada je primjenjivo, kriterijume koji su navedeni u odjeljcima 2.3.2, 2.3.3, 2.3.4, 2.3.5 i 2.3.6 ovih smjernica;
 - 12) kriterijume koji su navedeni u odjeljcima 2.3.1 i 2.3.7 ovih smjernica.
17. U okviru svojih politika i procedura za upravljanje kreditnim rizikom i u cilju jačanja strategije upravljanja kreditnim rizikom, kreditna institucija, takođe, treba da uzme u obzir principe odgovornog kreditiranja, a naročito:
 - 1) treba da razmotri specifičnu situaciju zajmoprimca, kao što je pravedno postupanje prema dužnicima koji se nalaze u teškoj ekonomskoj situaciji;
 - 2) treba da osmisli kreditne proizvode koji se potrošačima nude na odgovoran način.
18. Za kreditne proizvode koji se nude potrošačima, kreditna institucija treba da obezbijedi da se kriterijumima za odobravanje kredita ne stvaraju prekomjerne teškoće i prezaduženost dužnika i njihovih domaćinstava.
19. U svojim politikama i procedurama za upravljanje kreditnim rizikom koji se odnose na donošenje odluka o kreditima iz tačke 16 alineja 1 ovih smjernica i procjene kreditne sposobnosti kako je navedeno u tački 16 alineja 4 ovih smjernica, kreditna institucija, takođe, treba da navede upotrebu bilo kojih automatizovanih modela u procjeni kreditne sposobnosti i procesu donošenja odluka o odobravanju kredita na način koji odgovara veličini, vrsti i složenosti kreditne izloženosti i

vrsti zajmoprimca. Kreditna institucija posebno treba da odredi odgovarajuće sisteme upravljanja u pogledu dizajna i upotrebe takvih modela, kao i upravljanje rizikom modela, uzimajući u obzir kriterijume koji su određeni u odjeljku 2.3.4 ovih smjernica.

20. Kreditna institucija treba da obezbijedi da su politike i procedure za upravljanje kreditnim rizikom osmišljene tako da, u procesu odobravanja kredita, rizik od internih ili eksternih prevara svedu na najmanju moguću mjeru. Kreditna institucija treba da uspostavi odgovarajuće procese za praćenje svakog sumnjivog ili prevarnog ponašanja.
21. Kreditna institucija treba redovno da preispituje politike i procedure za upravljanje kreditnim rizikom, i da u tu svrhu jasno utvrdi funkcije i zaposlene koji su zaduženi za održavanje konkretnih politika i postupaka važećim, kao i njihove uloge i odgovornosti u tom pogledu.

2.3.1. Politike i procesi u vezi sprečavanja pranja novca i finansiranja terorizma

22. Kreditna institucija u svojim politikama treba da odredi na koji način će identifikovati, procijeniti i upravljati rizicima od pranja novca i finansiranja terorizma (SPNFT) kojima je izložena usljed aktivnosti odobravanja kredita, a naročito treba da:
 - 1) na nivou svog poslovanja, utvrđuje, procjenjuje i upravlja rizikom od pranja novca i finansiranja terorizma koji je povezan sa vrstom klijenata kojima pruža usluge, kreditnim proizvodima koje nudi, geografskim oblastima kojima je izložena, kao i kanalima distribucije koje upotrebljava;
 - 2) na nivou pojedinačnog odnosa utvrđuje, procjenjuje i upravlja rizikom od pranja novca i finansiranja terorizma povezanim s tim odnosom — kao dio toga, kreditna institucija treba da:
 - a) razmotri svrhu kredita;
 - b) razmotri u kojoj mjeri povezanost fizičkog ili pravnog lica, koje nije ni zajmoprimac ni kreditna institucija, sa kreditnom izloženošću uzrokuje porast rizika od pranja novca i finansiranja terorizma;
 - 3) u situacijama u kojima je utvrđen rizik od pranja novca i finansiranja terorizma koji je povezan sa pojedinačnim odnosom, kreditna institucija treba da koristi mjere osjetljive na rizik kako bi utvrdila da li su sredstva upotrijebljena za otplatu kredita, uključujući gotovinu ili ekvivalente date kao kolateral, iz legalnih izvora. Pri razmatranju zakonitosti izvora finansiranja, kreditna institucija treba da uzme u obzir aktivnost koja je generisala sredstva i da li su te informacije vjerodostojne i u skladu sa znanjem kreditne institucije o klijentu i njegovoj profesionalnoj aktivnosti.
23. Kreditna institucija treba da uspostavi interne procese kako bi obezbijedila da su informacije dobijene za potrebe procjene kreditne sposobnosti, kao što su informacije navedene u odjeljku 3.1. ovih smjernica i u dijelu B ovih smjernica, takođe, raspoložive u njihovim procesima protiv pranja novca i finansiranja terorizma.
24. Kreditna institucija treba da ima uspostavljene politike i procedure kako bi obezbijedila da se krediti isplaćuju u skladu sa kreditnom odlukom i ugovorom o kreditu. Takođe, treba da obezbijedi da postoje prikladne provjere za prepoznavanje, procjenu i upravljanje rizicima od pranja novca i finansiranja terorizma, kao i da se čuva relevantna dokumentacija u skladu sa obavezama kreditne institucije u pogledu propisa kojim se reguliše oblast SPNFT-a.

2.3.2. Transakcije sa finansijskim leveridžom

25. Kreditna institucija treba da ima, kao dio svojih politika i procedura, sveobuhvatnu definiciju transakcija sa finansijskim leveridžom koja u obzir uzima stepen finansijskog leveridža zajmoprimca i svrhu transakcije. Ta definicija treba da obuhvati sve linije poslovanja i jedinice koje nose kreditni rizik.
26. Opseg i sprovođenje definicije transakcija sa finansijskim leveridžom koju sprovodi kreditna institucija treba redovno da se preispituje kako bi se obezbijedilo da ne dođe do neopravdanog isključenja.
27. Kreditna institucija treba da definiše svoju sklonost ka preuzimanju rizika i strategiju za transakcije sa finansijskim leveridžom na način koji obuhvata sve relevantne poslovne jedinice uključene u takve operacije. Kreditna institucija treba da odredi koje je vrste transakcija sa finansijskim leveridžom spremna da zaključi, kao i prihvatljive vrijednosti za parametre, kao što su ocjena rejtinga, vjerovatnoća nastanka statusa neizmirenja obaveza, nivo pokrivenosti kolateralom i stepen finansijskog leveridža, i na sektorskom nivou, kada je to primjenjivo.
28. Kreditna institucija treba da definiše svoju sklonost ka preuzimanju rizika za sindicirane transakcije sa finansijskim leveridžom i izdvoji sveobuhvatni okvir za limite, uključujući posebna ograničenja za preuzeti rizik i granularni skup podograničenja, detaljno navodeći maksimalna ograničenja i prirodu transakcija u kojima je kreditna institucija spremna da učestvuje.
29. Kreditna institucija treba da uspostavi snažnu strukturu upravljanja za transakcije sa finansijskim leveridžom, radi omogućavanja sveobuhvatnog i dosljednog nadzora svih transakcija sa finansijskim leveridžom, koje odobrava, sindicira ili kupuje, uključujući, gdje je primjenjivo, i zajedničke investicije, kao i standardne bilateralne kredite odobrene mikro, malim i srednjim privrednim društvima, kao i velikim privrednim društvima.
30. Kreditna institucija treba da obezbijedi da sve transakcije sa finansijskim leveridžom na primjeren način budu preispitane, u skladu sa njihovom sklonošću ka preuzimanju rizika, strategijama i politikama, kao i to da su ih odobrili relevantni donosioci odluke o kreditu. Za transakcije koje uključuju sindiciranje i preuzimanje rizika potrebno je da kreditna institucija uspostavi zasebne zahtjeve i procese za odobravanje.

2.3.3. Tehnološke inovacije kod odobravanja kredita

31. Pri upotrebi tehnoloških inovacija u svrhu odobravanja kredita, potrebno je da kreditna institucija:
- 1) u okviru za upravljanje i kontrolu rizika, na primjeren način obuhvati inherentne rizike povezane sa upotrebom tehnoloških inovacija, srazmjerno poslovnom modelu, izloženosti kreditnom riziku, složenosti metoda i opsegu upotrebe tehnoloških inovacija;
 - 2) obezbijedi da organ upravljanja ima dovoljno razumijevanja o primjeni tehnoloških inovacija, njihovim ograničenjima i uticaju na procedure odobravanja kredita;
 - 3) razumije osnovne modele koji se upotrebljavaju, uključujući i njihove mogućnosti, pretpostavke i ograničenja, uz obezbjeđenje da se oni mogu pratiti, da se može sprovesti revizija, i da su ti modeli snažni i otporni;
 - 4) obezbijedi svrsishodnost modela, uzimajući u obzir utvrđene zadatke i druge kriterijume, kao što su njihov učinak i upotreba. Ako su tokom upotrebe modela potrebna objašnjenja, treba da se razmotri razvoj modela koji je moguće tumačiti;
 - 5) razumije kvalitet podataka i inputa za model, otkrije i spriječi pristrasnost u procesu donošenja odluka o kreditu, obezbjeđujući da su uspostavljene odgovarajuće zaštitne mjere koje će obezbijediti povjerljivost, integritet i dostupnost informacija i sistema;
 - 6) obezbijedi kontinuirano praćenje funkcionalnosti modela, uključujući validnost i kvalitet njegovih rezultata, i blagovremeno preduzimanje odgovarajućih korektivnih mjera u slučaju otkrivanja određenih zabrinutosti u radu modela (npr. pogoršanja kvaliteta ili odstupanja od očekivanog ponašanja).

2.3.4. Modeli za procjenu kreditne sposobnosti i donošenje odluka o kreditu

32. Pri upotrebi automatizovanih modela za procjenu kreditne sposobnosti i donošenje odluka o kreditu, kreditna institucija treba da razumije modele koje koristi i njihovu metodologiju, ulazne podatke, pretpostavke, ograničenja i rezultate, odnosno treba da uspostavi sljedeće:
- 1) interne politike i procedure kojima se otkriva i sprečava pristrasnost i obezbjeđuje kvalitet ulaznih podataka;
 - 2) mjere za obezbjeđenje mogućnosti praćenja, mogućnosti revizije, i jačine i otpornosti ulaznih i izlaznih vrijednosti;
 - 3) interne politike i procedure kojima se obezbjeđuje redovno ocjenjivanje kvaliteta rezultata modela, primjenom mjera prikladnih za upotrebu modela, uključujući retroaktivno ispitivanje uspješnosti modela;
 - 4) kontrolne mehanizme, korekcije modela i procedure eskalacije unutar redovnog procesa donošenja odluka o kreditu, uključujući kvalitativne pristupe, kvalitativne alate za procjenu rizika (uključujući stručnu procjenu i kritičku analizu), kao i kvantitativne limite.
33. Kreditna institucija treba da ima odgovarajuću dokumentaciju koja se odnosi na model i koja obuhvata:
- 1) metodologije, pretpostavke i ulazne podatke kao i pristup otkrivanju i sprječavanju pristrasnosti, kao i obezbjeđenju kvaliteta ulaznih podataka;
 - 2) upotrebu izlaznih rezultata modela u procesu odlučivanja i praćenje efekata tih automatizovanih odluka na ukupan kvalitet portfolija ili proizvoda u kojima se ti modeli upotrebljavaju.

2.3.5. Faktori vezani za ESG

34. Kreditna institucija treba da uključi ESG faktore i sa njima povezane rizike u svoje politike o sklonosti ka preuzimanju rizika i o upravljanju rizikom, kao i u politike i procedure za upravljanje kreditnim rizikom u kojima se primjenjuje holistički pristup.
35. Kreditna institucija treba da uzme u obzir rizike povezane sa ESG faktorima u smislu njihovog uticaja na finansijsko stanje zajmoprimca, i naročito mogući uticaj faktora životne sredine i klimatskih promjena, u njihovoj sklonosti ka preuzimanju kreditnog rizika, i politikama i procedurama. Uticaji rizika vezanih za klimatske promjene na finansijsko poslovanje mogu se prvenstveno manifestovati kao fizički rizici, kao što su rizici za zajmoprimca koji proizlaze iz fizičkih efekata klimatskih promjena, uključujući rizike od odgovornosti za doprinos klimatskim promjenama ili rizike tranzicije (npr. rizike za zajmoprimca koji proizlaze iz prelaza na nisko-karbonsku ekonomiju i ekonomiju otpornu na klimatske promjene). Osim toga, mogu nastati i drugi rizici, kao što su rizici vezani za tržišne promjene i promjene sklonosti potrošača, i pravni rizici koji mogu uticati na efikasnost osnovne aktive.

2.3.6. Ekološki održivo kreditiranje

36. Kreditna institucija koja odobrava ili planira odobravanje kreditnih izloženosti koje su ekološki održive treba da, u okviru svojih politika i procedura za upravljanje kreditnim rizikom, definiše specifične pojedinosti vezane za odobravanje i praćenje kredita kojima se finansiraju ekološki održivi projekti, tako da te politike i procedure naročito:
- 1) sadrže spisak projekata i aktivnosti, kao i kriterijume koje kreditna institucija smatra prihvatljivim za kreditiranje koje je ekološki održivo ili upućivanje na relevantne postojeće standarde za kreditiranje koje je ekološki održivo, kojim se definiše koja se vrsta kredita smatra ekološki održivim;
 - 2) definišu proces kojim kreditna institucija ocjenjuje da se prihvati od ekološki održivih kreditnih proizvoda koje je odobrila upotrebljavajući za ekološki održive aktivnosti. U slučaju odobravanja kredita privrednim društvima, proces treba da uključuje:
 - a) prikupljanje informacija o klimatskim i ekološkim ili na drugi način održivim poslovnim ciljevima zajmoprimaca;
 - b) procjenu usaglašenosti projekata finansiranja zajmoprimaca sa kvalifikovanim ekološki održivim projektima ili aktivnostima i povezanim kriterijumima;
 - c) obezbjeđenje da zajmoprimci posjeduju spremnost i kapacitete da na odgovarajući način prate i izvještavaju o raspodjeli prihoda za ekološki održive projekte ili aktivnosti;
 - d) redovno praćenje da li se prihodi pravilno raspoređuju (što može da se sastoji od zahtjeva da zajmoprimci dostave ažurirane informacije o korišćenju sredstava sve dok se relevantna kreditna izloženost ne otplati).

37. Kreditna institucija treba da uskladi svoje politike i procedure kreditiranja koje je ekološki održivo sa svojim sveobuhvatnim ciljevima, strategijama i politikama povezanih sa održivim finansiranjem. Kreditna institucija treba naročito da uspostavi kvalitativne i, prema potrebi, kvantitativne ciljeve za podršku razvoju i integritetu svojih aktivnosti kreditiranja koje je ekološki održivo i da procijeni u kojoj mjeri je taj razvoj u skladu sa ukupnim klimatskim i ekološki održivim ciljevima ili u kojoj mjeri doprinosi ukupnim klimatskim i ekološki održivim ciljevima.

2.3.7. Infrastruktura podataka

38. Kreditna institucija treba da ima odgovarajuću infrastrukturu podataka, kao i relevantne politike i procedure za podršku procesu odobravanja kredita, kao i za upravljanje kreditnim rizikom i praćenje kreditnih izloženosti tokom cijelog perioda trajanja (npr. odobravanje kredita i procjena kreditne sposobnosti, procjena rizika, provjera kredita i praćenje). Infrastruktura podataka treba da obezbijedi kontinuitet, integritet i bezbjednost informacija o izloženosti, zajmoprimcu i kolateralu, od trenutka odobravanja i tokom cijelog perioda trajanja kreditne izloženosti.
39. Infrastruktura podataka treba da bude detaljna i dovoljno granularna kako bi, na nivou pojedinačnog kredita, obuhvatila specifične informacije o kreditu prilikom odobravanja, omogućavajući pritom da se podaci koji se odnose na zajmoprimca povežu sa podacima koji se odnose na kolateral, radi podrške efikasnom praćenju kreditnog rizika (vidjeti poglavlje VI ovih smjernica) i omogući efikasno praćenje revizije, mjerenje operativnih i kreditnih performansi i efikasnosti, kao i praćenje odstupanja od politike, izuzetaka i prekoračenja (uključujući korekcije rejtinga kredita/transakcije ili prekoračenja ocjena koju je dodijelio model).

2.4. Odlučivanje o kreditu

40. Kreditna institucija treba da uspostavi jasan i dobro dokumentovan okvir za donošenje odluka o kreditu koji treba da sadrži jasno definisane odgovornosti u vezi sa donošenjem odluka o kreditu unutar kreditne institucije, uključujući opis hijerarhije donosilaca odluka o kreditu i njihove pozicije unutar organizacione i poslovne strukture kreditne institucije i njihovih linija izvještavanja.
41. Organizaciona struktura donosilaca odluka o kreditu treba da bude usklađena i integrisana u sklonost ka preuzimanju rizika, politike i limite i treba da odražava poslovni model kreditne institucije. Donosioci odluka o kreditu treba da budu hijerarhijski stepenasto raspoređeni unutar organizacione i poslovne strukture kreditne institucije kako bi uspostavljeni nivoi odlučivanja odražavali sklonost ka preuzimanju rizika i limite i kako bi bili usklađeni sa objektivnim kriterijuma, uključujući i indikatorima rizika.
42. Okvir za donošenje odluka o kreditu treba jasno da definiše ovlašćenja za donošenje odluka i ograničenja svakog donosioca odluka i svih automatizovanih modela u svrhu donošenja odluka o kreditu u skladu s kriterijumima za takve modele iz odjeljka 2.3.4 ovih smjernica. Navedena ovlašćenja i ograničenja treba da uzmu u obzir karakteristike kreditnog portfolija, uključujući njegove ciljeve koncentracije i diversifikacije u odnosu na linije poslovanja, geografska područja, privredne sektore i proizvode, kao i kreditne limite i maksimalne izloženosti. Kreditna institucija treba da, gdje je primjenjivo, odredi rokove za delegirana ovlašćenja ili visinu delegiranih odobrenja.
43. Pri delegiranju ovlašćenja i limita za donošenje kreditnih odluka na zaposlene, kreditna institucija treba da uzme u obzir specifičnosti kreditnih proizvoda koje podliježu tom pojedinačnom donošenju odluka, uključujući njihovu visinu i složenost, i vrste i profile rizika dužnika. Kreditna institucija, takođe, treba da obezbijedi da su ti zaposleni na odgovarajući način osposobljeni i da imaju relevantno stručno znanje i iskustvo u odnosu na određeno ovlašćenje koje im je delegirano.
44. Okvir donošenja odluka o kreditu treba da uzme specifičnosti kreditnih proizvoda i zajmoprimaca, uključujući vrstu proizvoda, veličinu kreditne izloženosti ili limita, i profil rizika zajmoprimca.
45. Okvir treba da utvrdi i načine rada kreditnih odbora i uloge njihovih članova, uključujući, kada je primjenjivo, aspekte kao što su procedure glasanja (jednoglasna odluka ili jednostavna većina glasova).
46. Kreditna institucija treba da za sve nivoe odlučivanja precizira procedure eskalacije u slučaju negativnog mišljenja uključene funkcije rizika kao i način na koji će organ upravljanja biti uključen.

2.4.1. Objektivnost i nepristranost u postupku donošenja odluka o kreditu

47. Kreditna institucija treba da obezbijedi da donošenje odluka o kreditima bude nepristrasno i objektivno, odnosno da donosioci odluka ne budu u sukobu interesa, u skladu sa *Odlukom o sistemu upravljanja u kreditnoj instituciji*. Kreditna institucija treba da obezbijedi da svaki pojedinac uključen u postupak donošenja odluka o kreditu, kao što su zaposleni i članovi organa upravljanja, ne učestvuju u donošenju odluka o kreditu ako nastupi bilo koji od sljedećih događaja:
- 1) bilo koje lice koje je uključeno u postupak donošenja odluka o kreditu ima lični ili profesionalni odnos (izvan profesionalnog odnosa kada zastupa kreditnu instituciju) sa zajmoprimcem;
 - 2) bilo koje lice uključeno u postupak donošenja odluka o kreditu ima ekonomski ili bilo koji drugi interes, uključujući direktan ili indirektan, stvarni ili potencijalni, finansijski ili nefinansijski interes povezan sa zajmoprimcem;
 - 3) bilo koje lice uključeno u postupak donošenja odluka o kreditu ima neprimjeren politički uticaj ili politički odnos sa zajmoprimcem.
48. Ne dovodeći u pitanje strukturu internog upravljanja u kreditnoj instituciji radi sprovođenje okvira za donošenje odluka o kreditu, kreditna institucija treba da ima uspostavljene politike, procedure i organizacione kontrole kojima se garantuje i obezbjeđuje objektivnost i nepristranost u postupku donošenja odluka o kreditu. Te politike, procedure i organizacione kontrole, uključujući sve mjere ublažavanja, treba da budu jasno definisane i razumljive i treba da riješe potencijalne

sukobe interesa. Kreditna institucija treba da obezbijedi efikasnu kontrolu nad odlukama koje donosioci odluka o kreditu donose, uključujući odobravanje kredita, kako bi se obezbijedila njihova objektivnost i nepristranost.

2.5. Upravljanje kreditnim rizikom i okviri za internu kontrolu

49. U skladu sa *Odlukom o sistemu upravljanja u kreditnoj instituciji*, kreditna institucija treba da uspostavi snažan i sveobuhvatan okvir interne kontrole, uključujući upravljanje kreditnim rizikom (uz poštovanje, između ostalog, principa odgovornosti, segregacije i nezavisnosti funkcija i odgovornosti), preispitivanje i ispravnost rezultata.
50. Upravljanje kreditnim rizikom i interna kontrola kreditnog rizika treba da budu integrisani u sveobuhvatni okvir upravljanja i u okvire interne kontrole kao i u organizacionu strukturu i strukturu za donošenje odluka u kreditnoj instituciji. Kreditna institucija treba da obezbijedi da okvir interne kontrole, uključujući upravljanje kreditnim rizikom, podržava čvrsto i primjereno preuzimanje kreditnog rizika, analizu i praćenje tokom cijelog životnog ciklusa kreditne izloženosti, uključujući oblikovanje i razvoj određenog proizvoda, prodaju i administraciju.
51. Kreditna institucija treba da uspostavi redovne i transparentne mehanizme izvještavanja tako da organu upravljanja, odboru za rizike, i svim relevantnim jedinicama ili funkcijama obezbjeđuje izvještaje na blagovremen, tačan i sažet način na osnovu kojih mogu preduzeti adekvatne i efikasne aktivnosti u okviru njihovih nadležnosti, kako bi se omogućili identifikacija, mjerenje ili procjena, praćenje i upravljanje kreditnim rizikom (vidjeti poglavlje VI ovih smjernica).
52. Kreditna institucija treba da na jasan i transparentan način definiše raspodjelu odgovornosti i ovlašćenja unutar organizacije, unutar i između linija poslovanja, jedinica i funkcija, uključujući upravljanje rizicima. U tu svrhu kreditna institucija treba jasno da definiše funkcije odgovorne za izvršavanje različitih zadataka povezanih sa preuzimanjem kreditnog rizika i postupkom donošenja odluka o kreditu, određenim na način koji ne dovodi do sukoba interesa i obezbjeđuje efikasno upravljanje kreditnim rizikom.
53. Linije poslovanja i jedinice iz čijih aktivnosti nastaje kreditni rizik prije svega treba da budu odgovorne za upravljanje kreditnim rizikom koji je nastao iz tih aktivnosti tokom životnog ciklusa kredita. Te linije poslovanja i jedinice treba da sprovode odgovarajuće interne kontrole kako bi se obezbijedila usklađenost sa internim politikama i relevantnim eksternim zahtjevima.
54. Kreditna institucija treba da ima funkciju upravljanja rizicima, u skladu sa *Odlukom o sistemu upravljanja u kreditnoj instituciji*, koja je odgovorna da obezbijedi sprovođenje odgovarajućih kontrola kreditnog rizika. Funkcija upravljanja rizicima treba da bude nezavisna od jedinica koje su odgovorne za ugovaranje transakcija.
55. Za potrebe tačke 52 ovih smjernica, kreditna institucija treba da razmotri sljedeće oblasti/zadatke:
 - 1) razvoj i održavanje procesa i procedura za odobravanje i praćenje kredita;
 - 2) definisanje i razvoj procesa, mehanizama i metodologija za sklonost ka preuzimanju kreditnog rizika, strategiju i politike kreditnog rizika (uključujući cjelokupan proces za politike i procedure koji se prenosi niz sve slojeve kreditne institucije) kao i poslovnu strategiju;
 - 3) osmišljavanje i sprovođenje odgovarajućeg okvira za donošenje odluka o kreditu u skladu sa ovim smjernicama;
 - 4) osmišljavanje, utvrđivanje i sprovođenje praćenja kreditnog rizika i izvještavanje o njemu, uključujući sisteme ranog upozorenja, praćenje kreditnog portfolija i ukupnog rizika, između ostalog u vezi sa ICAAP-om i svim primjenjivim regulatornim mjernim podacima, npr. pravilima o velikim izloženostima;
 - 5) sprovođenje procjene kreditne sposobnosti i analize kreditnog rizika za ocjenjivanje ili dodjelu rejtinga;
 - 6) obezbjeđivanje nezavisnog/drugog mišljenja o procjeni kreditne sposobnosti i analizi kreditnog rizika u svrhu donošenja odluka o kreditu, navodeći u kojim je okolnostima, uzimajući u obzir specifičnosti kreditne izloženosti, njegovu veličinu i profil rizika zajmoprimca, to nezavisno/drugo mišljenje relevantno;
 - 7) ocjenjivanje primjerenosti iznosa obezvrjeđenja u skladu sa relevantnim računovodstvenim okvirom;
 - 8) razvijanje novih kreditnih proizvoda, uzimajući u obzir zahtjeve za proces odobravanja novog proizvoda i kontinuirano praćenje primjerenosti kreditnih proizvoda;
 - 9) upravljanje dospjelim neplaćenim obavezama dužnika u ranoj fazi kašnjenja i nekvalitetnim izloženostima, kao i odobravanje i praćenje mjera restrukturiranja, u skladu sa Smjernicama za upravljanje nekvalitetnim i restrukturiranim izloženostima datim u Prilogu 1 ove odluke (u vezi sa kreditiranjem potrošača, takvi zadaci mogu uključiti i udruživanje sa nezavisnim pružaocima usluga savjetovanja o otplati dugova kada je primjenjivo);
 - 10) sprovođenje testiranja otpornosti na stres na cjelokupnom kreditnom portfoliju, kao i na relevantnim potportfolijima i geografskim segmentima;
 - 11) praćenje pojedinačnih izloženosti redovnim pregledima kredita u skladu sa zahtjevima iz poglavlja VI ovih smjernica, uključujući preglede uzorka kreditnih proizvoda;
 - 12) obezbjeđivanje integriteta i pouzdanosti procesa dodjele internog rejtinga, kao i integriteta i pouzdanosti skale ocjenjivanja i procesa dodjele rejtinga koje kreditna institucija koristi, za one kreditne institucije koje primjenjuju standardizovan pristup;
 - 13) vršenje provjere kvaliteta kreditnih ocjena, uzimajući u obzir odgovarajuću veličinu uzorka i obezbjeđivanje da se kreditni rizik pravilno identifikuje, mjeri, prati i da se njime upravlja u okviru poslovnih aktivnosti kreditne institucije, kao i da se redovni izvještaji dostavljaju organu upravljanja kreditne institucije.

2.6. Resursi i vještine

56. Kreditna institucija treba da ima dovoljno resursa i zaposlenih u organizacionim jedinicama u kojima se odvijaju aktivnosti preuzimanja kreditnog rizika, posebno za donošenje odluka o kreditu, upravljanje kreditnim rizikom kao i internu kontrolu. Organizaciona struktura treba da se periodično preispituje kako bi se obezbijedilo postojanje odgovarajućih resursa, nadležnosti i stručnosti u okviru funkcije upravljanja kreditnim rizikom radi efikasnog upravljanja kreditnim rizikom.

57. Kreditna institucija treba da obezbijedi da zaposleni uključeni u proces odobravanja kredita, naročito u proces odlučivanja, upravljanja rizikom i interne kontrole, imaju odgovarajući nivo iskustva, vještina i kompetencija povezanih sa kreditiranjem.
58. Zaposleni koji su uključeni u proces odobravanja kredita, uključujući donošenje odluka o kreditu, upravljanje kreditnim rizikom i internu kontrolu, treba često da prolaze odgovarajuće obuke kojima su obuhvaćene promjene u važećim pravnim i regulatornim okvirima. Obuke treba da budu u skladu sa kulturom upravljanja kreditima i poslovnom strategijom kreditne institucije i da se redovno sprovode kako bi se obezbijedilo da svi relevantni zaposleni posjeduju adekvatne vještine i da su upoznati sa kreditnom politikom, procedurama i procesima kreditne institucije.

2.7. Primanja

59. U skladu sa *Odlukom o primanjima u kreditnim institucijama* politike i prakse primanja kreditne institucije treba da budu usaglašene sa pristupom upravljanja kreditnim rizikom, sklonošću ka preuzimanju rizika i strategijama i ne treba da stvaraju sukob interesa. Politike i prakse primanja koje se primjenjuju na zaposlene, i naročito zaposlene uključene u odobravanje kredita, kreditnu administraciju i praćenje, treba da budu dosljedne i ne treba da pružaju podsticaje za preuzimanje rizika koji premašuju sklonost ka preuzimanju rizika kreditne institucije, i treba da budu usklađene sa poslovnom strategijom, ciljevima i dugoročnim interesima kreditne institucije. Osim toga, politike i prakse primanja treba da uključuju mjere za upravljanje sukobima interesa u cilju zaštite potrošača od neželjene štete koja proizilazi iz primanja zaposlenih u organizacionim jedinicama zaduženim za poslove ugovaranja transakcija.
60. Politike i prakse primanja kreditne institucije treba naročito da obezbijede da proces mjerenja rezultata i rizika kojim se određuju varijabilna primanja zaposlenih koji su uključeni u odobravanje kredita obuhvata i odgovarajuće mjerne podatke kvaliteta kredita koji su u skladu sa sklonošću ka preuzimanju rizika te kreditne institucije.

III. PROCEDURE ODOBRAVANJA KREDITA

3.1. Informacije i dokumentacija

61. Kreditna institucija treba da ima dovoljne, tačne i ažurirane informacije i podatke potrebne za procjenu kreditne sposobnosti i profila rizika zajmoprimaca prije zaključenja ugovora o kreditu.
62. Za potrebe procjene kreditne sposobnosti fizičkih lica, kreditna institucija treba da ima na raspolaganju i da koristi informacije podržane potrebnim i odgovarajućim dokazima najmanje u vezi sa:
- 1) svrhom kredita, kada je to bitno za vrstu proizvoda;
 - 2) zaposlenjem;
 - 3) otplatnim kapacitetom;
 - 4) članovima domaćinstva i izdržavanim licima;
 - 5) finansijskim obavezama i troškovima za njihovo servisiranje;
 - 6) redovnim troškovima;
 - 7) kolateralom (za obezbijeđene kredite);
 - 8) ostalim instrumentima ublažavanja rizika poput garancija, kada je primjenjivo.
- Kreditna institucija može da uzme u obzir upotrebu specifičnih informacija, podataka i dokaza navedenih u Dijelu B ovih smjernica.
63. Za potrebe procjene kreditne sposobnosti mikro, malih, srednjih i velikih privredna društva, kreditna institucija treba da ima na raspolaganju i da koristi informacije podržane nužnim i odgovarajućim dokazima, najmanje u vezi sa:
- 1) svrhom kredita, kada je to bitno za vrstu proizvoda;
 - 2) prihodom i novčanim tokom;
 - 3) finansijskim stanjem i obavezama, uključujući založenu imovinu i potencijalne obaveze;
 - 4) poslovnim modelom i, kada je relevantno, korporativnom strukturom;
 - 5) poslovnim planovima podržanim finansijskim projekcijama;
 - 6) kolateralom (za obezbijeđene kredite);
 - 7) ostalim instrumentima ublažavanja rizika, kao što su garancije, kada je primjenjivo;
 - 8) pravnom dokumentacijom specifičnom za vrstu proizvoda (npr. dozvole, ugovori).
- Kreditna institucija može da uzme u obzir upotrebu specifičnih informacija, podataka i dokaza navedenih u Dijelu B ovih smjernica.
64. Kreditna institucija može da koristi već dostupne informacije i podatke za postojeće klijente i zajmoprimce, kada su te informacije i podaci relevantni i ažurni.
65. Ako informacije i podaci nijesu odmah dostupni, kreditna institucija treba da prikupi potrebne informacije i podatke od zajmoprimaca i/ili trećih strana, uključujući relevantne baze podataka.
66. Ako je kreditna institucija zabrinuta u vezi sa tačnošću i pouzdanošću informacija i podataka, potrebno je da sa zajmoprimcem i trećim stranama (npr. poslodavcem, javnim tijelima, relevantnim bazama podataka) sprovede potrebne provjere i razumna ispitivanja i preduzme odgovarajuće korake za provjeru prikupljenih informacija i podataka.
67. Kreditna institucija treba da ima tačan jedinstveni pregled klijenata koji joj omogućava procjenu sposobnosti zajmoprimca da servisira i otplaćuje svoje finansijske obaveze. Takav jedinstveni pregled klijenta treba da se primjenjuje na pojedinačne zajmoprimce, domaćinstva, prema potrebi, i na članove konsolidovanih grupa za privredna društva.

Jedinstveni pregled klijenta treba da se dopuni informacijama koje zajmoprimac dostavi o imovini i obavezama koje ima u drugim kreditnim institucijama ili kod drugih povjerioca.

68. Ako je vjerovatno da će zajmoprimac pri ispunjavanju obaveza iz ugovora o kreditu biti suočen sa finansijskim poteškoćama, kreditna institucija od zajmoprimca treba da traži da dostavi dokumentaciju kojom se dokazuju realne projekcije njegove sposobnosti održavanja solventnosti. U tom slučaju mogu da se upotrebljavaju i informacije trećih strana, kao što su revizori i drugi stručnjaci kao i informacije od samog zajmoprimca.
69. Ako ugovor o kreditu uključuje garancije trećih strana, kreditna institucija treba da ima dovoljno informacija i podataka potrebnih za procjenu garancije i, kada je relevantno, finansijskog stanja garanta.
70. Ako je zajmoprimac član grupe povezanih lica, kreditna institucija treba da prikupi potrebne informacije o relevantnim povezanim licima, posebno ako se otplata oslanja na novčani tok koji potiče od drugih povezanih lica u istoj grupi.
71. Kreditna institucija treba da dokumentuje informacije i podatke koji vode odobravanju kredita, uključujući aktivnosti i procjene koje su sprovedli, i čuvaju tu dokumentaciju u dostupnom obliku (lako dostupnom za Centralnu banku).

3.2. Procjena kreditne sposobnosti dužnika

3.2.1. Opšte odredbe o odobravanju kredita fizičkim licima

72. Kreditna institucija treba da analizira kreditni zahtjev zajmoprimca da bi utvrdila da je zahtjev u skladu sa sklonošću ka preuzimanju rizika kreditne institucije, politikama, kriterijumima za odobravanje kredita, limitima i relevantnim pokazateljima, kao i sa svim važećim makroprudencijalnim mjerama.
73. U skladu sa relevantnim propisima o zaštiti potrošača, kreditna institucija treba da procijeni sposobnost i izgleda zajmoprimca da će ispunjavati obaveze iz ugovora o kreditu, obuhvatajući posebno procjenu otplatnog kapaciteta zajmoprimca, uzimajući u obzir specifičnosti kredita, kao što su priroda, dospeljeće i kamatna stopa.
74. Kolateral sam po sebi ne treba da bude glavni kriterijum za odobravanje kredita i ne može sam po sebi da opravda odobravanje bilo kojeg ugovora o kreditu. Kolateral se može smatrati sekundarnim izvorom naplate za kreditnu instituciju u slučaju nastanka statusa neizmirenja obaveza ili značajnog pogoršanja profila rizika dužnika, a ne primarnim izvorom otplate, osim kada ugovor o kreditu predviđa da se otplata kredita zasniva na prodaji imovine založene kao kolateral ili raspoloživom likvidnom kolateralu.
75. Kada procjenjuje kreditnu sposobnost zajmoprimca, kreditna institucija treba da uzme u obzir relevantne faktore koji bi mogli da utiču na sadašnju i buduću sposobnost otplate zajmoprimca, i treba da vodi računa da ne izazove finansijske poteškoće i prezaduženost. Ti faktori uključuju servisiranje drugih obaveza, njihovo preostalo trajanje, kamatne stope i neotplaćene iznose, kao i ponašanje pri otplati, npr. dokaz o prethodnoj urednosti u plaćanju obaveza.
76. Ako zahtjev za kredit zajednički podnosi više zajmoprimaca kreditna institucija treba da sprovede procjenu kreditne sposobnosti na osnovu zajedničke sposobnosti otplate tih zajmoprimaca.
77. Ako ugovor o kreditu uključuje bilo kakav oblik garancije trećih strana, potrebno je procijeniti stepen zaštite koje ta garancija pruža i, ako je relevantno, sprovedi procjenu kreditne sposobnosti garanta primjenom odgovarajućih odredbi ovih smjernica, zavisno od toga da li je garant fizičko ili pravno lice.
78. Za procjenu sposobnosti zajmoprimca o ispunjavanju obaveza iz ugovora o kreditu, kreditna institucija treba da usvoji odgovarajuće metode i pristupe, koji mogu da uključe i modele, sve dok su usklađeni sa ovim smjernicama. Izbor odgovarajuće i adekvatne metode zavisi od nivoa rizika, veličine i vrste kredita.

3.2.2. Kreditiranje fizičkih lica u vezi sa stambenim nepokretnostima

79. Kada je to potrebno, naročito u slučajevima zajmoprimaca koji su samozaposleni ili imaju sezonski, odnosno drugi neredovni prihod, kreditna institucija treba da sprovede razumna ispitivanja i preduzme razumne korake kako bi provjerila informacije o otplatnom kapacitetu.
80. Ako je dospeljeće kredita nakon godine kada se očekuje penzionisanje zajmoprimca, kreditna institucija treba da na odgovarajući način procijeni adekvatnost izvora otplate zajmoprimca i njegovu sposobnost da nastavi sa izmirivanjem obaveza iz ugovora o kreditu i u penziji.
81. Kreditna institucija treba da obezbijedi da sposobnost zajmoprimca da ispuni obaveze iz ugovora o kreditu nije zasnovana na očekivanom značajnom povećanju prihoda zajmoprimca, osim u slučaju kada iz dokumentacije proizlazi dovoljno dokaza za navedeno.
82. Prilikom procjene sposobnosti zajmoprimca da ispunjava obaveze iz ugovora o kreditu, kreditna institucija treba da uzme u obzir i troškove koji su unaprijed određeni i druge nediskrecione troškove, kao što su postojeće obaveze zajmoprimca, uključujući odgovarajuće obrazloženje i razmatranje troškova života.
83. Kao dio procjene kreditne sposobnosti, kreditna institucija treba da sprovede analize osjetljivosti koje odražavaju potencijalne negativne događaje u budućnosti, uključujući smanjenje prihoda, povećanja kamatnih stopa u slučaju ugovora o kreditu s promjenjivom kamatnom stopom, jednokratnu isplatu ili odlaganje plaćanja glavnice ili kamate.

84. U slučajevima kredita u stranoj valuti kreditna institucija, takođe, treba da u procjenu sposobnosti ispunjavanja obaveza zajmoprimca uključi i potencijalne negativne scenarije kretanja kursa između valute u kojoj zajmoprimac ostvaruje prihode i valute kredita. Kreditna institucija treba da uzme u obzir i procijeni sve strategije zaštite od rizika i već postojeće zaštite od rizika, uključujući prirodne zaštite od rizika, kako bi ublažila devizni rizik.
85. Za ugovore o kreditu povezane sa nepokretnostima koji izričito navode da zajmoprimac ili član njegove porodice ne smije da koristi nepokretnost kao svoje mjesto prebivališta (npr. u ugovorima za kupovinu radi davanja u zakup), kreditna institucija treba da primijeni kriterijume navedene u odjeljku 3.2.3 ovih smjernica.

3.2.3. Kreditiranje fizičkih lica uz ostale vrste obezbjeđenja

86. U odnosu na ugovore o kreditu koji su obezbijeđeni nepokretnostima, osim onih koji su obuhvaćeni odjeljkom 3.2.2 ovih smjernica, kreditna institucija treba da primijeni, uz odredbe iz odjeljka 3.2.1 ovih smjernica, i odredbe navedene u ovoj odjeljku.
87. Ako je nepokretnost još uvijek u izgradnji i namijenjena je da obezbijedi prihode vlasniku u obliku zakupnine ili dobiti od prodaje, kreditna institucija treba da procijeni fazu izgradnje i fazu nakon završetka izgradnje, kada se taj projekat pretvara u imovinu koja generiše prihod. Za potrebe takvih ugovora o kreditu kreditna institucija treba da utvrdi:
- 1) da zajmoprimac ima vjerodostojan plan povezan s projektom, uključujući procjene svih troškova povezanih s izgradnjom;
 - 2) da zajmoprimac ima pristup građevinarima, arhitektama, inženjerima i izvođačima koji učestvuju u izgradnji;
 - 3) da je zajmoprimac dobio ili da u budućnosti može dobiti sve potrebne dozvole i potvrde za izgradnju, u skladu sa planiranom dinamikom projekta.
88. Za ugovore o kreditu povezane sa nepokretnostima koji izričito navode da zajmoprimac ili član njegove porodice ne smiju da koriste nepokretnu imovinu kao svoje mjesto prebivališta (npr. u ugovorima za kupovinu radi davanja u zakup), kreditna institucija treba da ocijeni odnos između budućeg prihoda od zakupa nepokretnosti, kao i sposobnosti zajmoprimca da ispunjava svoje obaveze.
89. Kao dio procjene kreditne sposobnosti, kreditna institucija treba da sprovede analize osjetljivosti kako bi uzela u obzir moguće buduće negativne tržišne i idiosinkratske događaje, koji su relevantni za vrstu i svrhu kredita. Takvi događaji mogu da uključe smanjenje prihoda, povećanje kamatnih stopa u slučajevima ugovora o kreditu s promjenjivom kamatnom stopom, negativnu amortizaciju kredita, jednokratne otplate glavnice ili odlaganje plaćanja glavnice ili kamate i, kada je relevantno, smanjenje utrživosti nepokretnosti, povećanje stope nepopunjenosti nepokretnosti raspoloživih za izdavanje, kao i smanjenje cijena zakupa za slične nepokretnosti. Kreditna institucija takođe treba da razmotri posljedice deviznog rizika, kako je predviđeno u tački 84 ovih smjernica.

3.2.4. Neobezbijeđeno kreditiranje fizičkih lica

90. Kada je to potrebno, naročito u slučaju zajmoprimaca koji su samozaposleni ili imaju sezonski, odnosno drugi neredovni prihod, kreditna institucija treba da sprovede razumna ispitivanja i preduzme razumne korake kako bi ocijenila i provjerila njihov otplatni kapacitet.
91. Kreditna institucija treba da obezbijedi da sposobnost zajmoprimca da ispuni obaveze iz ugovora o kreditu nije zasnovana na očekivanom značajnom povećanju prihoda zajmoprimca, osim u slučaju kada iz dokumentacije proizlazi dovoljno dokaza za navedeno.
92. Kreditna institucija treba da, u okviru procjene kreditne sposobnosti, sprovede analize osjetljivosti koje odražavaju potencijalne negativne događaje u budućnosti, specifične za vrstu kredita. Kada je primjenjivo, kreditna institucija isto tako treba da razmotri posljedice deviznog rizika, kako je predviđeno tačkom 84 ovih smjernica.

3.2.5. Kreditiranje mikro i malih privredna društva

93. Kreditna institucija treba da procijeni sadašnju i buduću sposobnost zajmoprimca u ispunjavanju obaveza iz ugovora o kreditu. Kreditna institucija treba da analizira zahtjev za kredit zajmoprimca kako bi obezbijedila da je taj zahtjev u skladu sa sklonošću ka preuzimanju rizika kreditne institucije, politikama, kriterijumima za odobravanje kredita, limitima i relevantnim mjernim podacima, kao i sa bilo kojim važećim makroprudencijalnim mjerama.
94. Kreditna institucija treba da uzme u obzir da je primarni izvor otplate novčani tok od uobičajenih poslovnih aktivnosti zajmoprimca i, kada je primjenjivo i u skladu sa namjenom kredita, svaki prihod od prodaje aktive.
95. Pri procjeni kreditne sposobnosti zajmoprimca, kreditna institucija treba da stavi naglasak na realan i održivi budući prihod i budući novčani tok zajmoprimca, a ne na raspoloživi kolateral. Kolateral sam po sebi ne treba da bude glavni kriterijum za odobravanje kredita i ne može sam po sebi da opravda odobravanje bilo kojeg ugovora o kreditu. Kolateral treba da se smatra sekundarnim izvorom naplate za kreditnu instituciju u slučaju nastupanja statusa neizmirenja obaveza ili značajnog pogoršanja profila rizika dužnika, a ne primarnim izvorom otplate, osim kada ugovor o kreditu predviđa da se otplata kredita zasniva na prodaji imovine založene kao kolateral ili na raspoloživom likvidnom kolateralu.
96. Prilikom procjene kreditne sposobnosti, kreditna institucija treba da:
- 1) analizira finansijski položaj i kreditni rizik zajmoprimca, kako je navedeno u nastavku;
 - 2) analizira poslovni model i strategiju zajmoprimca, kako je navedeno u nastavku;

- 3) odredi i procijeni kreditnu ocjenu ili interni rejting zajmoprimca, gdje je primjenjivo, u skladu s kreditnim politikama i procedurama za kreditni rizik;
 - 4) uzme u obzir sve finansijske obaveze zajmoprimca, kao što su iskorišćene i neiskorišćene odobrene kreditne linije od strane drugih kreditnih institucija, uključujući linije za pribavljanje obrtnog kapitala, kreditnu izloženost zajmoprimca, kao i dosadašnja ponašanja zajmoprimca pri otplati, kao i druge obaveze koje proizlaze iz poreza ili prema drugim javnim tijelima ili fondovima socijalnog osiguranja;
 - 5) kada je relevantno, procjenjuje strukturu transakcije, uključujući rizik od strukturne podređenosti i povezanih uslova, kao što su ugovorne kovenante i, ako je primjenjivo, garancije trećih strana i strukturu kolaterala.
97. Kreditna institucija treba da sprovede procjenu kreditne sposobnosti s obzirom na specifičnosti kredita, kao što su priroda, dospeljeće i kamatna stopa.
 98. Za procjenu sposobnosti zajmoprimca da ispunji obaveze iz ugovora o kreditu, kreditna institucija treba da usvoji odgovarajuće metode i pristupe, koji mogu da uključe i modele, sve dok su usklađene s ovim smjernicama. Izbor odgovarajućih i adekvatnih metoda zavisi od nivoa rizika, veličine i vrste kredita.
 99. Ako je zajmoprimac član grupe povezanih lica, kreditna institucija treba da sprovede procjenu na pojedinačnoj osnovi i, gdje je primjenjivo, na nivou grupe, posebno ako se otplata oslanja na novčani tok koji potiče od drugih povezanih lica. Ako je zajmoprimac član grupe povezanih lica koja je povezana sa centralnim bankama i državama, uključujući centralnu vladu, jedinicama regionalne vlade i lokalnih samouprava i subjekte javnog sektora, kreditna institucija treba da procijeni tog subjekta na pojedinačnoj osnovi.
 100. Kod kreditnih aktivnosti s prekograničnim elementima (kao što je finansiranje trgovine, finansiranje izvoza), kreditna institucija treba da uzme u obzir političko, ekonomsko i pravno okruženje u kojem posluje inostrana druga ugovorna strana klijenta kreditne institucije. Kreditna institucija treba da procijeni potencijal kupca da prenese finansijska sredstva, kapacitet dobavljača da isporuči porudžbinu, uključujući njegov kapacitet ispunjavanja primjenljivih lokalnih pravnih zahtjeva, kao i finansijski kapacitet dobavljača da podnese moguća kašnjenja transakcije.
 101. Kreditna institucija treba da procijeni izloženost zajmoprimca ESG faktorima, naročito ekološkim faktorima, i uticaju na klimatske promjene, kao i primjerenost strategija ublažavanja koje je odredio zajmoprimac. Ta analiza treba da se sprovede na nivou svakog zajmoprimca, međutim, kada je relevantno, kreditna institucija možda razmotri i sprovođenje takve analize na nivou portfolija.
 102. Kako bi se identifikovali zajmoprimci koji su direktno ili indirektno izloženi povećanom riziku povezanom sa ESG faktorima, kreditna institucija treba da razmotri upotrebu toplotnih mapa u kojima se kroz grafički prikaz ili skalarni sistem ističu, na primjer, rizici povezani s klimatskim promjenama i rizici vezani za životnu sredinu pojedinačnih privrednih (pod)sektora. Za kredite ili zajmoprimce koji su povezani sa većim ESG rizikom, potrebna je složenija analiza stvarnog poslovnog modela zajmoprimca, uključujući pregled trenutne i projektovane emisije gasova staklene bašte, tržišnog okruženja, supervizorskih zahtjeva vezanih uz ESG faktore za privredna društva koja se razmatraju kao i potencijalni uticaji propisa o ESG faktorima na finansijski položaj zajmoprimca.

3.2.5.1. Analiza finansijskog stanja zajmoprimca

103. Za potrebe analize finansijskog stanja zajmoprimca u okviru procjene kreditne sposobnosti kako je gore navedeno, kreditna institucija treba da razmotri sljedeće:
 - 1) trenutno i projektovano finansijsko stanje, uključujući bilanse stanja, otplatni kapacitet za ispunjavanje ugovornih obaveza, uključujući i moguće nepovoljne događaje i, kada je relevantno, strukturu kapitala, obrtni kapital, prihod i novčani tok;
 - 2) kada je relevantno, stepen finansijskog leveridža zajmoprimca, raspodjelu dividendi, stvarne i procijenjene / predviđene kapitalne izdatke kao i koeficijent obrta gotovine i njegovu usklađenost sa kreditnom izloženosti koja je predmet razmatranja;
 - 3) kada je primjenjivo, vjerovatnoću nastanka statusa neizmirenja obaveza, na osnovu kreditne ocjene ili internog rejtinga;
 - 4) upotrebu adekvatnih finansijskih mjernih podataka i indikatora specifičnih za kategoriju aktive ili vrstu proizvoda, u skladu sa sklonošću ka preuzimanju rizika kreditne institucije, politikama i ograničenjima postavljenim u skladu sa odjeljcima 2.2 i 2.3 ovih smjernica, uključujući uzimanje u obzir mjernih podataka iz Dijela C ovih smjernica do mjere u kojoj su primjenljivi i primjereni određenom kreditnom predlogu.
104. Kreditna institucija treba bude sigurna da su finansijske projekcije koje se koriste u analizi realne i razumne. Ove projekcije/prognoze treba da se najmanje zasnivaju na projekciji finansijskih podataka baziranih na istorijskim podacima. Kreditna institucija treba da procijeni da li su te projekcije u skladu sa privrednim i tržišnim očekivanjima kreditne institucije. Kada kreditna institucija ima ozbiljne sumnje u pogledu pouzdanosti ovih finansijskih projekcija, treba samostalno da odradi projekcije finansijskog stanja zajmoprimca i njegovog otplatnog kapaciteta.
105. Ako je primjenljivo, pri odobravanju kredita holding društvima, kreditna institucija treba da procijeni finansijsko stanje holding društva kao zasebnog subjekta, npr. na konsolidovanoj osnovi, i kao pojedinačnog subjekta, ako holding društvo samo nije operativno društvo ili kreditna institucija nema garancije od operativnih društava tog holding društva.
106. Pri procjeni finansijskog stanja zajmoprimca, kreditna institucija treba da procijeni održivost i ostvarivost njegovog budućeg otplatnog kapaciteta pod potencijalno nepovoljnim uslovima koji su relevantni za vrstu i namjenu kredita i do kojih može doći tokom trajanja ugovora o kreditu. Ovi događaji mogu da uključe smanjenje prihoda i drugih novčanih

tokova, povećanje kamatnih stopa, odlaganje plaćanja glavnice ili kamate, pogoršanja tržišnih i operativnih uslova za zajmoprimca, kao i promjene deviznih kurseva, kada je to relevantno.

3.2.5.2. Analiza poslovnog modela i poslovne strategije zajmoprimca

- 107. Kreditna institucija treba da procijeni poslovni model i strategiju zajmoprimca, uključujući i u odnosu na namjenu kredita.
- 108. Kreditna institucija treba da procijeni znanje, iskustvo i kapacitet upravljanja poslovnim aktivnostima zajmoprimca, kao i imovinu ili ulaganja povezana s ugovorima o kreditu (npr. specifična imovina za kredit za poslovnu nepokretnost).
- 109. Kreditna institucija treba da procijeni izvodljivost poslovnog plana i povezanih finansijskih projekcija u skladu sa specifičnostima sektora u kojem zajmoprimac posluje.
- 110. Kreditna institucija treba da procijeni na koje se ključne ugovore, klijente ili dobavljače zajmoprimac oslanja i na koji način oni utiču na stvaranje novčanog toka, uključujući i sve eventualne koncentracije.
- 111. Kreditna institucija treba da procijeni da li postoji bilo kakva potencijalna zavisnost zajmoprimca od ključnih lica i, po potrebi, zajedno sa zajmoprimcem, utvrdi moguće mjere ublažavanja.

3.2.5.3. Procjena garancija i kolaterala

- 112. Kreditna institucija treba da sagleda svaki založeni kolateral koji se koristi u svrhe ublažavanja rizika prema zahtjevima za kolateral koji su određeni u sklonosti kreditne institucije ka preuzimanju rizika, njenim politikama i procedurama za upravljanje rizikom, uključujući procjenu vrijednosti i vlasništvo kao i da provjeri svu relevantnu dokumentaciju (npr. da li je imovina upisana u odgovarajuće registre).
- 113. Kreditna institucija treba da procijeni sva jemstva, ugovorne kovenante, klauzule o zabrani raspolaganja imovinom i ugovore o servisiranju duga koji se koriste u svrhu ublažavanja rizika.
- 114. Kada je to relevantno za donošenje odluka o kreditu, kreditna institucija treba da procijeni kapital i poboljšanje kreditne sposobnosti zajmoprimca, kroz instrumente, kao što su obezbjeđenje hipotekarnog kredita i garancije za otplatu iz eksternih izvora.
- 115. Ako ugovor o kreditu uključuje bilo kakav oblik garancija trećih strana, kreditna institucija treba da procijeni stepen zaštite koju ta garancija pruža i, ako je relevantno, sprovede procjenu kreditne sposobnosti garanta primjenom odgovarajućih odredbi ovih smjernica, zavisno od toga da li je garant fizičko ili pravno lice. Procjena kreditne sposobnosti garanta treba da bude srazmjerna veličini garancije u odnosu na kredit i vrstu garanta.

3.2.6 Kreditiranje srednjih i velikih privredna društva

- 116. Kreditna institucija treba da procijeni tekuću i buduću sposobnost zajmoprimca da ispunjava obaveze iz ugovora o kreditu. Kreditna institucija takođe treba da analizira zahtjev za kredit zajmoprimca kako bi bila sigurna da je zahtjev u skladu sa sklonošću preuzimanju rizika kreditne institucije, politikama, kriterijumima za odobravanje kredita, limitima i relevantnim mjernim podacima, kao i sa svim važećim makroprudencijalnim mjerama.
- 117. Kreditna institucija treba da uzme u obzir da novčani tok od uobičajenih poslovnih aktivnosti zajmoprimca i, kada je primjenjivo i u skladu sa namjenom kredita, svaki prihod od prodaje imovine, čine primarne izvore otplate.
- 118. Pri procjeni kreditne sposobnosti dužnika, kreditna institucija treba da stavi naglasak na realan i održiv buduću prihod i budući novčani tok zajmoprimca, a ne na dostupni kolateral. Kolateral sam po sebi ne treba da bude glavni kriterijum za odobravanje kredita i ne može sam po sebi opravdati odobravanje bilo kojeg ugovora o kreditu. Kolateral treba smatrati sekundarnim izvorom naplate za kreditnu instituciju u slučaju nastanka statusa neizmirenja obaveza ili značajnog pogoršanja profila rizika, a ne primarnim izvorom otplate, osim kada ugovor o kreditu predviđa da se otplata kredita zasniva na prodaji imovine založene kao kolateral ili na raspoloživom likvidnom kolateralu.
- 119. Pri sprovođenju procjene kreditne sposobnosti kreditna institucija treba da:
 - 1) analizira finansijsko stanje i kreditni rizik zajmoprimca, kako je navedeno u nastavku;
 - 2) analizira organizacionu strukturu, poslovni model i strategiju zajmoprimca, kako je navedeno u nastavku;
 - 3) odredi kreditnu ocjenu zajmoprimca ili procijeni interni rejting, gdje je primjenjivo, u skladu sa politikama i procedurama za upravljanje kreditnim rizikom;
 - 4) uzme u obzir sve finansijske obaveze zajmoprimca, kao što su sve iskorišćene i neiskorišćene kreditne linije u institucijama, uključujući linije za obrtni kapital, kreditne izloženosti zajmoprimca, prethodna ponašanja zajmoprimca u pogledu otplate, kao i druge obaveze prema poreskim ili drugim javnim organima ili fondovima socijalnog osiguranja;
 - 5) procijeni strukturu transakcije, uključujući rizik strukturne podređenosti i povezanih uslova, npr. ugovorne obaveze i, ako je primjenjivo, garancije trećih strana i strukturu kolaterala.
- 120. Kreditna institucija treba da sprovede procjenu kreditne sposobnosti s obzirom na specifičnosti kredita, kao što su vrsta, dospeljeće i kamatna stopa.

121. Kreditna institucija treba da procijeni izloženost zajmoprimca ESG faktorima, naročito onima povezanim sa životnom sredinom i uticaj na klimatske promjene kao i adekvatnost strategija za njihovo ublažavanja, koje je odredio zajmoprimac.
122. Ako je zajmoprimac član grupe povezanih lica, kreditna institucija treba da sprovede procjenu na pojedinačnom nivou i, po potrebi, na nivou grupe, posebno ako se otplata oslanja na novčani tok koji potiče od drugih povezanih lica. Ako je zajmoprimac član grupe povezanih lica koje su povezane sa centralnim bankama i državama, uključujući centralne vlade, jedinicama regionalne vlade ili lokalne samouprave i subjektima javnog sektora, kreditna institucija treba da procijeni taj subjekat na pojedinačnoj osnovi.
123. Kod kreditnih aktivnosti sa prekograničnim elementima (npr. finansiranje trgovine, finansiranje izvoza), kreditna institucija treba da uzme u obzir političko, ekonomsko i pravno okruženje u kojem posluje inostrana druga ugovorna strana klijenta kreditne institucije. Kreditna institucija treba da procijeni potencijal kupca da prenese finansijska sredstva, sposobnost dobavljača da isporuči porudžbinu, uključujući njegovu sposobnost za ispunjavanje važećih pravnih zahtjeva, kao i finansijski kapacitet dobavljača da podnese moguća kašnjenja transakcije.
124. Kako bi se identifikovali zajmoprimci koji su direktno ili indirektno izloženi povećanim rizicima povezanim sa ESG faktorima, kreditna institucija treba da razmotri upotrebu toplotnih mapa u kojima se kroz grafički prikaz ili skalarni sistem ističu, na primjer, rizici povezani s klimom i životnom sredinom pojedinačnih privrednih (pod)sektora. Za kredite ili zajmoprimce koji su povezani s većim ESG rizicima, potrebna je intenzivnija analiza stvarnog poslovnog modela zajmoprimca, uključujući provjeru trenutne i projektovane emisije gasova staklene bašte, tržišnog okruženja, na finansijsko stanje zajmoprimca.

3.2.6.1. Analiza finansijskog stanja zajmoprimca

125. Za potrebe analize finansijskog stanja zajmoprimca u okviru procjene kreditne sposobnosti kako je gore navedeno, kreditna institucija treba da razmotri sljedeće:
- 1) trenutno i predviđeno finansijsko stanje, uključujući bilanse stanja i strukturu kapitala, obrtni kapital, prihode, novčani tok i otplatni kapacitet za ispunjavanje ugovornih obaveza, npr. sposobnost servisiranja duga, uključujući i moguće nepovoljne događaje (vidjeti analizu osjetljivosti) — stavke koje treba analizirati treba da uključe, između ostalog, slobodan novčani tok dostupan za servisiranje duga po osnovu predmetne kreditne izloženosti;
 - 2) neto operativni prihod i profitabilnost, naročito u vezi sa kamatonosnim dugom;
 - 3) nivo finansijskog leveridža zajmoprimca, raspodjelu dividendi, i stvarne i predviđene kapitalne izdatke, kao i koeficijent obrta gotovine i njegovu usklađenost sa kreditnom izloženošću koja je predmet razmatranja;
 - 4) profil izloženosti do dospijeća u odnosu na potencijalna tržišna kretanja (npr. izloženosti u stranim valutama i izloženosti obezbijedene planom otplate hipoteke;
 - 5) gdje je primjenjivo, vjerovatnoću nastanka statusa neizmirenja obaveza, na osnovu kreditne ocjene ili internog rejtinga;
 - 6) upotrebu adekvatnih finansijskih mjernih podataka i pokazatelja, kao i mjernih podataka i pokazatelja specifičnih za kategoriju aktive ili vrstu proizvoda, u skladu sa sklonošću ka preuzimanju rizika kreditne institucije, politikama i limitima određenim u skladu sa odjeljcima 2.2 i 2.3 ovih smjernica, uključujući uzimanje u obzir mjernih podataka iz Dijela C do mjere u kojoj su primjenjivi i primjereni određenom kreditnom predlogu.
126. Kreditna institucija treba da bude sigurna da su projekcije koje se koriste u analizi realne i razumne i u skladu sa privrednim i tržišnim očekivanjima kreditne institucije. Kada kreditna institucija ima ozbiljne sumnje u pogledu pouzdanosti tih finansijskih projekcija, treba da odradi sopstvenu projekciju finansijskog stanja zajmoprimca i njegove sposobnosti otplate i da, kada je to relevantno, koristi sopstvene projekcije kako bi preispitala projekcije koje su dostavili zajmoprimci.
127. Kreditna institucija, takođe, treba da procijeni sposobnost zajmoprimca za stvaranje profita u budućnosti, kako bi izmjerila uticaj zadržane dobiti i posljedično uticaj na kapital, posebno u slučajevima kada zajmoprimac nije bio u mogućnosti da ostvari pozitivan finansijski rezultat tokom određenog vremena.
128. Kreditna institucija treba da sprovede procjenu ciklusa konverzije gotovine zajmoprimca, kako bi izmjerila vrijeme koje je potrebno da se ulaganja konvertuju u zalihe i za konverziju drugih ulaznih resursa u gotovinu prodajom njegovih specifičnih roba i usluga. Kreditna institucija treba da razumije ciklus konverzije gotovine zajmoprimca da bi procijenila potrebe za obrtnim kapitalom i utvrdila stalne troškove radi procjene kontinuirane sposobnosti otplate kreditnih izloženosti tokom vremena.
129. Kreditna institucija treba da, kada je to relevantno, procijeni te finansijske mjerne podatke u odnosu na mjerne podatke i limite određene u sopstvenoj sklonosti ka preuzimanju rizika, politikama upravljanja kreditnim rizikom i limitima, u skladu sa odjeljcima 2.2 i 2.3 ovih smjernica.
130. Pri odobravanju kredita holding društvima, kreditna institucija treba da procijeni finansijsko stanje holding društva i kao zasebnog subjekta, npr. na konsolidovanoj osnovi, i kao pojedinačnog subjekta, ako holding društvo samo nije operativno društvo ili ako kreditna institucija nema garancije od operativnih društava tog holding društva.

3.2.6.2. Analiza osjetljivosti pri procjeni kreditne sposobnosti

131. Kreditna institucija treba da procijeni održivost i ostvarivost finansijskog stanja zajmoprimca, kao i buduće kapacitete za otplatu pod potencijalno nepovoljnim uslovima koji se mogu pojaviti tokom trajanja ugovora o kreditu. U tu svrhu kreditna institucija treba da sprovodi pojedinačnu ili višefaktorsku analizu osjetljivosti, uzimajući u obzir tržišne i idiosinkratske događaje, odnosno kombinaciju bilo kojih od njih.
132. Analiza osjetljivosti treba da uzme u obzir sve opšte i pojedinačne aspekte specifične za kategoriju aktive i vrstu proizvoda koji mogu uticati na kreditnu sposobnost zajmoprimca.
133. Kada se sprovodi analiza osjetljivosti otplatnog kapaciteta zajmoprimca u negativnim budućim uslovima, kreditna institucija treba da uzme u obzir sljedeće događaje koji su od najvećeg značaja za specifične okolnosti i poslovne modele zajmoprimca:
- 1) Idiosinkratski događaji:
 - a) ozbiljan, ali moguć pad prihoda ili profitnih marži zajmoprimca;
 - b) ozbiljan, ali moguć događaj operativnog gubitka;
 - c) nastanak ozbiljnih, ali mogućih problema u upravljanju;
 - d) propast značajnih trgovačkih partnera, klijenata ili dobavljača;
 - e) ozbiljna, ali moguća šteta po ugled;
 - f) ozbiljan, ali moguć odliv likvidnosti, ozbiljne, ali moguće promjene izvora finansiranja ili ozbiljno, ali moguće povećanje finansijskog leveridža zajmoprimca;
 - g) negativna kretanja cijene aktive kojoj je zajmoprimac pretežno izložen (npr. kao sirovina ili završni proizvod) i deviznog rizika;
 - 2) Tržišni događaji:
 - a) ozbiljan, ali moguć makroekonomski pad;
 - b) ozbiljan, ali moguć pad u privrednim sektorima u kojima djeluju zajmoprimac i njegovi klijenti;
 - c) značajna promjena političkog, regulatornog i geografskog rizika;
 - d) ozbiljno, ali moguće povećanje troška finansiranja, npr. povećanje kamatne stope za 200 baznih poena na sve kreditne izloženosti zajmoprimca.

3.2.6.3. Analiza poslovnog modela i poslovne strategije zajmoprimca

134. Kreditna institucija treba da procijeni poslovni model i strategiju zajmoprimca, uključujući i u odnosu na namjenu kredita.
135. Kreditna institucija treba da kod zajmoprimca procijeni znanje, iskustvo i sposobnost za upravljanje poslovnim aktivnostima, imovinu ili ulaganja povezana s ugovorom o kreditu (npr. specifična imovina za kredit za poslovnu nepokretnost).
136. Kreditna institucija treba da procijeni izvodljivost poslovnog plana i povezanih finansijskih projekcija u skladu s specifičnostima sektora u kojem zajmoprimac posluje.
137. Kreditna institucija treba da procijeni zavisnost zajmoprimca od ključnih ugovora, klijenata ili dobavljača i na koji način oni utiču na stvaranje novčanog toka, uključujući i eventualne koncentracije.

3.2.6.4. Procjena garancija i kolaterala

138. Kreditna institucija treba da sagleda bilo koji založeni kolateral u odnosu na zahtjeve za kolateral koji su određeni u sklonosti ka preuzimanju rizika kreditne institucije, politikama i procedurama za upravljanje rizikom, uključujući procjenu vrijednosti i vlasništvo i da provjeri svu relevantnu dokumentaciju (npr. je li nepokretnost upisana u odgovarajuće registre).
139. Kreditna institucija treba da procijeni sve garancije, ugovorne kovenante, klauzule o zabrani raspolaganja imovinom i ugovore o servisiranju duga koji se upotrebljavaju u svrhu ublažavanja rizika. Kreditna institucija, takođe, treba da razmotri da li je vrijednost kolaterala na neki način povezana sa poslovanjem zajmoprimca ili njegovom sposobnošću za stvaranje novčanog toka.
140. Kreditna institucija treba da procijeni kapital zajmoprimca i poboljšanje njegove kreditne sposobnosti kroz instrumente, kao što su obezbjeđenje hipotekarnog kredita i garancije za otplatu iz eksternih izvora.
141. Ako ugovor o kreditu uključuje bilo kakav oblik garancija trećih strana, kreditna institucija treba da procijeni stepen zaštite koju pruža garancija i, ako je relevantno, sprovede procjenu kreditne sposobnosti garanta primjenom odgovarajućih odredbi ovih smjernica, zavisno od toga da li je garant fizičko ili pravno lice. Procjena kreditne sposobnosti garanta treba da bude srazmjerna veličini garancije u odnosu na kredit i vrstu garanta.
142. Ako u transakcijama sindiciranih kredita ili projektnog finansiranja tokovi plaćanja pri transakcijama prolaze kroz neku treću stranu, npr. ovlaštenog agenta, kreditna institucija (ili ovlašćeni vodeći organizatori ili njihovi imenovani agenti) treba da procijeni stabilnost tog agenta. Za prekogranične transakcije kreditiranja i projektnog finansiranja, agent treba da bude jedini izdavalac bilo kakvih garancija, akreditiva ili sličnih dokumenata izdatih u ime dobavljača u transakciji.

3.2.7. Krediti za kupovinu poslovnih nepokretnosti

143. Pri procjeni kreditne sposobnosti zajmoprimca u slučajevima kreditiranja kupovine poslovnih nepokretnosti, pored opštih kriterijuma za procjenu kreditne sposobnosti u skladu sa odjeljcima 3.2.5 i 3.2.6 ovih smjernica, kreditna institucija treba da primijeni i kriterijume navedene u ovom odjeljku. Pri procjeni kreditne sposobnosti zajmoprimca u slučajevima kreditiranja kupovine poslovnih nepokretnosti koje će upotrebljavati zajmoprimac koji je vlasnik imovine za potrebe svog poslovanja, kreditna institucija treba da primjenjuje samo kriterijume iz odjeljaka 3.2.5 i 3.2.6 ovih smjernica.
144. Kreditna institucija treba da procijeni i potvrdi iskustvo zajmoprimca u odnosu na vrstu, veličinu i geografsku lokaciju poslovne nepokretnosti. Kada je zajmoprimac društvo za posebne namjene sponzorisano od strane drugog subjekta, kreditna institucija treba da procijeni iskustvo subjekta sponzora u odnosu na vrstu, veličinu i geografsku lokaciju poslovne nepokretnosti.
145. Kreditna institucija treba da sprovede procjenu da li imovina može da generiše dovoljno prihoda za otplatu kredita i procjenu mogućnosti za refinansiranje. U tim procjenama treba uzeti u obzir obavezujući rok trajanja kredita za poslovnu nepokretnost navedenog u predmetnom zahtjevu za kredit.
146. Pri procjeni sposobnosti zajmoprimca za otplatu, kreditna institucija treba da, gdje je relevantno, procijeni:
- 1) održivost novčanog toka;
 - 2) kvalitet zakupca, uticaj promjena trenutnog prihoda od zakupa na plan otplate kredita, uslove zakupa, trajanje ugovora o zakupu, kao i istoriju plaćanja zakupca, ako već postoji;
 - 3) mogućnosti za ponovno iznajmljivanje, novčani tok koji je potreban za servisiranje kredita u skladu s ugovorom o kreditu ako postoje potrebe za ponovnim iznajmljivanjem; ako je primjenjivo, prinose od nepokretnosti u periodu ekonomskog pada i fluktuacije u prihodima od zakupa tokom vremena, kako bi se procijenila prisutnost pretjerano smanjenih prinosa;
 - 4) potrebne kapitalne izdatke za nepokretnost tokom trajanja kredita.
147. Kod procjene mogućnosti za ponovno iznajmljivanje bilo koje nepokretnosti, kreditna institucija treba da uzme u obzir tražnju zakupaca za tom nepokretnošću, uzimajući u obzir ponudu uporedivih nepokretnosti, stanje i specifičnosti nepokretnosti, lokaciju nepokretnosti i udaljenost od relevantne infrastrukture koja opslužuje nepokretnost.
148. Za potrebe analize osjetljivosti pod nepovoljnim tržišnim i idiosinkratskim kretanjima, kreditna institucija treba da, pored događaja navedenih u odjeljcima 3.2.5 i 3.2.6 ovih smjernica, uzme u obzir i sljedeće, u zavisnosti šta je primjenjivo:
- 1) ponovno iznajmljivanje, uključujući promjene cijena zakupa, trajanje zakupa u odnosu na rok otplate kredita, povećanje stopa nepopunjenosti nekretnina namijenjenih za izdavanje, troškove održavanja i renoviranja, periode bez zakupnine i podsticaje za zakup;
 - 2) rizike i kašnjenja povezane s refinansiranjem;
 - 3) rizik kapitalnih izdataka;
 - 4) druge relevantne kriterijume.

3.2.8 Kreditiranje izgradnje nepokretnosti

149. Pri procjeni kreditne sposobnosti zajmoprimca u slučajevima kreditiranja izgradnje nepokretnosti, pored opštih uslova za procjenu kreditne sposobnosti propisanih odjeljcima 3.2.5 i 3.2.6 ovih smjernica, kreditna institucija treba da primjenjuje uslove navedene u ovom odjeljku.
150. Procjena kreditne sposobnosti treba da obuhvati, u skladu sa životnim ciklusom kredita, fazu izgradnje, uključujući i njene etape, kada je to relevantno, i fazu nakon završetka izgradnje, kada se projekat konvertuje u kredit za poslovnu nepokretnost. U ovoj drugoj fazi (nakon završetka izgradnje) kreditna sposobnost zajmoprimca se procjenjuje kao da se radi o kreditu za kupovinu poslovne nepokretnosti, u skladu s odredbama ovih smjernica.
151. U procjeni kreditne sposobnosti u fazi izgradnje, kreditna institucija treba da obezbijedi da zajmoprimac:
- 1) ima izvodljiv poslovni plan, koji uključuje obrazloženje za izgradnju i projekciju svih troškova povezanih sa izgradnjom, ovjeren od strane nezavisnog stručnjaka;
 - 2) ima pristup građevinarima, arhitektima, inženjerima i izvođačima za izgradnju nepokretnosti;
 - 3) dobio je ili je u mogućnosti da u budućnosti dobije sve potrebne dozvole i potvrde za izgradnju, u svim fazama realizacije projekta i prije isplate(a) tranši.
152. Kreditna institucija treba da obezbijedi da obračun troškova povezanih sa izgradnjom uključuje nepredviđene izdatke za moguća prekoračenja planiranih troškova. Planirani izdaci za nepredviđene okolnosti treba da budu uključeni u kreditni limit ili kapital. Kreditna institucija treba da procijeni nivo gotovinskih rezervi i profil likvidnosti zajmoprimca da bi bila sigurna da zajmoprimac ima kapacitet da finansira nepredviđene izdatke za moguća prekoračenja planiranih troškova i kašnjenja, ako ih bude, iznad planiranog iznosa za nepredviđene izdatke.
153. Kreditna institucija treba da procijeni izvodljivost svake projektovane neto prodaje, u smislu vrijednosti i obima prodaje kao i rokova.
154. Kreditna institucija treba da vrši terenske posjete, gdje je relevantno, uz pratnju adekvatno kvalifikovanog lica radi provjere glavnih komponenti lokacije, uključujući pristup i specifičnosti lokacije, i da u dosijeu o zajmoprimcu arhivira rezime takvih posjeta.
155. Osim procjene kreditne sposobnosti dužnika, kreditna institucija treba da, kada je to relevantno (npr. u slučajevima poziva za dodatna sredstva na ime kolaterala), procijeni investitore koji ulažu kapital u projekat, sa fokusom na procjenu

njihovog finansijskog stanja, relevantnog stručnog znanja i iskustva sa sličnim projektima, kao i usklađenost interesa između investitora koji ulaže kapital za projekat i kreditne institucije koja nudi kredit za taj isti projekat.

3.2.9. Transakcije sa finansijskim leveridžom

156. Pri procjeni kreditne sposobnosti zajmoprimca u slučajevima transakcija sa finansijskim leveridžom, pored opštih uslova o procjeni kreditne sposobnosti propisanih odjeljcima 3.2.5 i 3.2.6 ovih smjernica, kreditna institucija u procesu odobravanja kredita treba da prepozna prekomjerni nivo finansijskog leveridža pri odobravanju kredita, koji se definiše kao odnos ukupnog duga prema dobiti prije odbitka kamata, poreza i amortizacije (EBITDA). Transakcije sa prekomjernim nivoom finansijskog leveridža treba da budu izuzeci (i treba da budu u skladu sa sklonošću ka preuzimanju rizika kreditne institucije) i da dovedu do delegiranja ovlašćenja za odobrenje kredita i eskalacije u kontekstu upravljanja rizicima kreditne institucije.
157. Kreditna institucija treba da sprovede sveobuhvatnu procjenu sposobnosti zajmoprimca za otplatu ili smanjenje nivoa finansijskog leveridža na održive nivoe duga u razumnom vremenskom periodu.

3.2.10. Projektno finansiranje

158. Pri procjeni kreditne sposobnosti zajmoprimca u slučajevima projektnog finansiranja, pored opštih uslova za procjenu kreditne sposobnosti propisanih odjeljcima 3.2.5 i 3.2.6 ovih smjernica, kreditna institucija treba da slijedi specifične kriterijume navedene u ovom odjeljku.
159. Kreditna institucija treba da procijeni primarni izvor otplate kredita, a to je prihod koji se ostvaruje iz imovine (projekta) koja se finansira. Kreditna institucija treba da procijeni novčani tok povezan sa projektom, uključujući i buduće kapacitete za ostvarivanje prihoda nakon završetka projekta, uzimajući u obzir primjenljivo regulatorno ili pravno ograničenje (npr. regulaciju cijena, regulaciju stope povraćaja, i propise iz područja zaštite životne sredine koji utiču na profitabilnost projekta).
160. Kreditna institucija koja obezbjeđuje kreditiranje projekta treba da, koliko god je to moguće, obezbijedi da sva imovina projekta, kao i tekući i budući novčani tok i računi budu založeni u njenu korist ili u korist agenta/pokrovitelja u slučaju sindiciranog/zajedničkog kredita. Ako je za projekat osnovano društvo za posebnu namjenu, akcije u tom društvu za posebnu namjenu treba da se daju kreditnoj instituciji u zalogu, kako bi kreditna institucija/agent po potrebi mogla da preuzme vlasništvo nad tim društvom. U slučajevima sindiciranih/zajedničkih kredita, pristup svakog povjerioca založenim sredstvima i imovini treba da bude regulisan sporazumima između povjerilaca.
161. U procjeni faze izgradnje projekta, kreditna institucija treba da utvrdi da zajmoprimac:
- 1) ima izvodljiv poslovni plan koji uključuje obrazloženje za izgradnju i projekciju svih troškova povezanih s izgradnjom koju je provjerio nezavisni stručnjak;
 - 2) ima pristup građevinarima, arhitektima, inženjerima i izvođačima projekta;
 - 3) ima ili je u mogućnosti da u budućnosti dobije sve potrebne dozvole i potvrde za izgradnju, kako projekat napreduje.
162. Kreditna institucija treba da bude sigurna da obračun troškova povezanih s izgradnjom koji je zajmoprimac dostavio uključuje nepredviđene izdatke za moguća prekoračenja planiranih troškova. Planirani izdaci za nepredviđene okolnosti treba da budu uključeni u kreditni limit ili kapital. Kreditna institucija treba da procijeni nivo gotovinskih rezervi i profil likvidnosti zajmoprimca ili investitora u kapital da bi bila sigurna da taj zajmoprimac ili investitor ima kapacitet da finansira nepredviđene izdatke za moguća prekoračenja planiranih troškova i kašnjenja, ako ih bude, iznad planiranog iznosa za nepredviđene izdatke.
163. Uz procjenu kreditne sposobnosti zajmoprimca, kreditna institucija treba da procijeni investitore koji ulažu kapital u projekat i, pri tome, da se fokusira, kada je relevantno, na procjenu njihovog finansijskog stanja, relevantno znanje i iskustvo u sličnim projektima kao i na sposobnost i spremnost da podrže projekat tokom njegovog trajanja.

3.3. Odluka o kreditu i ugovor o kreditu

164. Da bi se izvršila pouzdana i tačna procjena kreditne sposobnosti, kreditna institucija treba da izradi relevantnu dokumentaciju o odlukama o kreditima i ugovorima o kreditu na način koji pomaže pri identifikaciji i sprečavanju pogrešnog tumačenja informacija od strane zajmoprimca, kreditnog posrednika ili zaposlenog kreditne institucije koji je uključen u procjenu zahtjeva.
165. Procjena kreditne sposobnosti izvršena u skladu s odredbama odjeljka 3.2 ovih smjernica treba da bude na odgovarajući način dokumentovana i da donosiocu odluke o kreditu služi kao osnova za odobrenje ili odbijanje kreditnog zahtjeva. Dokumentovani rezultati procjene kreditne sposobnosti treba budu takvi da se njima mogu opravdati predlozi za odobrenje ili odbijanje zahtjeva za kredit.
166. Odluku o odobrenju ili odbijanju kreditnog zahtjeva (odluka o kreditu) treba da donosi relevantni donosilac odluke o kreditu, u skladu sa politikama i procedurama te sistemima upravljanja propisanim u odjeljku 2.3 ovih smjernica.
167. Odluka o kreditu treba da bude jasna i dobro dokumentovana i da uključuje sve uslove i preduslove za ugovor o kreditu i isplatu kredita, uključujući i one za ublažavanje rizika utvrđenih pri procjeni kreditne sposobnosti, kao što su ESG rizici.
168. U odluci o kreditu kreditna institucija treba jasno da odredi najduži period njenog važenja. Ako se odobrena transakcija ne izvrši u tom roku, treba da se na odobrenje podnese novi kreditni prijedlog.

169. Kreditna institucija ne treba da zaključuje ugovor o kreditu sa zajmoprimcem osim ako je potvrdila da su ispunjeni svi preduslovi i uslovi utvrđeni u odluci o kreditu. Isplata kredita vrši se tek nakon zaključenja ugovora o kreditu.

IV. ODREĐIVANJE CIJENE

170. Okviri za određivanje cijena treba da odražavaju sklonost ka preuzimanju rizika i poslovnu strategiju kreditne institucije, uključujući profitabilnost i aspekte rizika. Određivanje cijene kredita treba da bude povezano i sa karakteristikama kreditnog proizvoda i da uzima u obzir konkurenciju i prevladavajuće tržišne uslove. Kreditna institucija treba da definiše i svoj pristup određivanju cijena prema vrsti zajmoprimca, kreditnom kvalitetu i rizičnosti zajmoprimca (u slučaju pojedinačnog određivanja cijena) kada je to prikladno. Kreditna institucija treba da obezbijedi da je okvir za određivanje cijena dobro dokumentovan i podržan odgovarajućim strukturama upravljanja, koje su odgovorne za održavanje cjelokupnog okvira za određivanje cijena i za pojedinačne odluke o određivanju cijena, kada je to relevantno.
171. Kreditna institucija treba da razmotri diferenciranje svojih okvira za utvrđivanje cijena, u zavisnosti od vrste kredita i zajmoprimca. Za potrošače i za mikro i mala privredna društva, određivanje cijena treba više da se zasniva na portfoliju i proizvodu, dok za srednja i velika privredna društva određivanje cijena treba više da se zasniva na vrsti transakcije i vrsti kredita.
172. Kreditna institucija treba da utvrdi specifične pristupe za određivanje cijena promotivnih kredita, kada se razmatranja zasnovana na riziku i uspjehnosti navedena u ovoj odjeljku ne primjenjuju u potpunosti.
173. Kreditna institucija treba da razmotri, i u određivanju cijena kredita odrazi sve relevantne troškove, do sljedećeg datuma izmjene kamatnih stopa ili roka dospeljeća, uključujući:
- 1) trošak kapitala (uzimajući u obzir regulatorni i ekonomski kapital) koji treba da proizilazi iz postojeće raspodjele kapitala, u skladu s utvrđenim podjelama, npr. geografska podjela, podjela po poslovnim linijama i proizvodima;
 - 2) trošak finansiranja, koji treba da odgovara ključnim karakteristikama kredita, npr. očekivanom trajanju kredita, uzimajući u obzir ne samo ugovorne uslove, nego i bihejvioralne pretpostavke, npr. rizik prijevremene otplate;
 - 3) operativne i administrativne troškove koji treba da proizlaze iz raspodjele troškova;
 - 4) troškove kreditnog rizika izračunate za različite homogene rizične grupe, uzimajući u obzir istorijsko iskustvo priznavanja gubitaka od kreditnog rizika i, kada je to relevantno, primjenom modela očekivanog gubitka;
 - 5) sve druge stvarne troškove povezane sa predmetnim kreditom, uključujući poreska pitanja, kada su relevantni;
 - 6) konkurenciju i prevladavajuće tržišne uslove, naročito u segmentu kreditiranja i za određene kreditne proizvode.
174. Za potrebe određivanja cijena i mjerenja profitabilnosti, uključujući unakrsno subvencioniranje između kredita ili poslovnih jedinica/linija poslovanja, kreditna institucija treba da razmotri i uzme u obzir mjere uspješnosti usklađene za rizik, na način koji je srazmjeran veličini, vrsti i složenosti kredita i profilu rizika zajmoprimca. Takve mjere uspješnosti mogu da uključuju ekonomsku dodatnu vrijednost (eng. *economic value added*, EVA), prinos na rizikom prilagođen kapital (eng. *return on risk-adjusted capital*, RORAC) i prinos na kapital usklađen za rizik (eng. *risk-adjusted return on capital*, RAROC), prinos na rizikom ponderisanu aktivu (eng. *return on risk-weighted assets*, RORWA), prinos na ukupnu aktivu (eng. *return on total assets*, ROTA) i druge mjere koje su relevantne za karakteristike kredita. Mjere uspješnosti usklađene za rizik mogu, takođe, da zavise od strategija i politika planiranja kapitala kreditne institucije i da ih odražavaju.
175. Kreditna institucija treba da transparentno dokumentuje i preispita osnovni okvir za raspodjelu troškova. Kreditna institucija treba da uspostavi pravednu raspodjelu troškova unutar organizacije, kako bi bila sigurna da te linije poslovanja i, u mjeri u kojoj je to moguće, pojedinačni krediti, odražavaju tačan očekivani prinos koji odgovara preuzetom riziku.
176. Kreditna institucija treba da primjenjuje *ex ante* alate za transakcije i redovno *ex post* praćenje i na taj način na odgovarajućem nivou međusobno poveže transakcioni rizik, određivanje cijena i očekivanu ukupnu profitabilnost, uključujući linije poslovanja i linije proizvoda. Sve materijalno značajne transakcije koje se obavljaju ispod cijene koštanja treba da budu prijavljene i na odgovarajući način opravdane, u skladu sa politikama i procedurama koje je utvrdila kreditna institucija. Proces praćenja treba da proizvede ulazne podatke za preispitivanje adekvatnosti cjelokupnog određivanja cijena s aspekta poslovanja i rizika. Kreditna institucija treba da, po potrebi, preduzme mjere da bi obezbijedila usklađenost sa ciljevima i sa sklonošću ka preuzimanju rizika.

V. PROCJENA VRIJEDNOSTI NEPOKRETNE I POKRETNE IMOVINE

5.1. Procjena vrijednosti u trenutku odobravanja

177. Kada je kreditna izloženost obezbijedena kolateralom u obliku nepokretne ili pokretne imovine, kreditna institucija treba da obezbijedi da se procjena vrijednosti kolaterala izvrši tačno u trenutku odobravanja. Kreditna institucija treba da utvrdi interne politike i procedure za procjenu vrijednosti kolaterala, kojima se, između ostalog definišu pristupi i metodologije procjene vrijednosti koje treba da primjenjuje procjenitelj, kao i upotrebu naprednih statističkih modela za svaku vrstu kolaterala. Kreditna institucija treba da obezbijedi da su ti pristupi u skladu sa zahtjevima iz člana 265 *Odluke o adekvatnosti kapitala kreditnih institucija* i adekvatni u odnosu na vrstu i potencijalne vrijednosti kolaterala i da su u skladu s ugovorima o kreditu i sa politikama i procedurama za upravljanje kreditnim rizikom i uslovima navedenim u odjeljku 5.4. ovih smjernica.
178. Kad je primjenljivo, kreditna institucija treba da uzme u obzir ESG faktore koji utiču na vrijednost kolaterala, na primjer energetska efikasnost zgrada.

5.1.1. Kolateral u obliku nepokretnosti

179. U trenutku odobravanja kreditne izloženosti, kreditna institucija treba da obezbijedi da vrijednosti svih kolaterala u obliku nepokretnosti procijeni interni ili eksterni procjenitelj koji će izvršiti obilazak imovine koji uključuje procjenu unutrašnjosti i spoljašnjosti imovine.
180. Izuzetno od tačke 179 ovih smjernica, za potrebe procjene vrijednosti stambenih nepokretnosti u dobro razvijenim i zrelim tržištima nepokretnosti, vrijednost se može odrediti procjenom bez obilaska imovine (engl. *desktop valuation*), koju sprovodi interni ili eksterni procjenitelj uz podršku naprednih statističkih modela. Procjenitelj, pritom, zadržava odgovornost za procjenu vrijednosti, dok napredni statistički modeli, koji ispunjavaju uslove iz odjeljka 5.4 ovih smjernica, uključujući i mjeru pouzdanosti koja se odnosi predlog procjene vrijednosti i drugih relevantnih informacija specifičnih za imovinu, treba da služe kao alati za podršku. U ovom slučaju, predlog procjene vrijednosti treba da ocijeni, preispita i odobri interni ili eksterni procjenitelj koji treba da razumije sve ulazne vrijednosti i pretpostavke koje se uzimaju u obzir u modelu. Ako mjera pouzdanosti u okviru naprednog statističkog modela pokaže nizak nivo pouzdanosti i/ili druge odgovarajuće informacije specifične za imovinu stvaraju nesigurnost u vezi sa predlogom procjene vrijednosti, procjenitelj treba da, umjesto procjene bez obilaska imovine, odabere neku drugu metodu vrednovanja.
181. Kada kreditna institucija koristi eksterne procjenitelje, treba da definiše listu prihvaćenih eksternih procjenitelja. Sastav liste procjenitelja treba bi obezbijedi da procjenitelji imaju relevantno stručno znanje u odgovarajućim segmentima sektora nekretnina.
182. Kreditna institucija treba da obezbijedi da procjenitelji dostavljaju nepristrasnu, jasnu, transparentnu i objektivnu procjenu vrijednosti nepokretnosti, a svaka procjena treba da sadrži završni izvještaj koji uključuje potrebne informacije o postupku procjene i imovini. U izvještaju o procjeni vrijednosti treba jasno navesti ko je naručio procjenu i da je procjena zatražena u svrhu zahtjeva za kredit, obnavljanja ili promjene ugovorenih uslova. Procjenu vrijednosti treba da sprovede (interna procjena) ili naruči (eksterna procjena) kreditna institucija ili agent za kolateral (u slučaju sindiciranih kredita), osim ako nije predmet zahtjeva zajmoprimca.
183. Na kraju procesa procjene vrijednosti kreditna institucija treba da bude sigurna da je za svaku imovinu koja se koristi kao kolateral dobila jasan i transparentan izvještaj o procjeni vrijednosti kojim se dokumentuju svi elementi i parametri koji određuju vrijednost kolaterala, uključujući i sve informacije potrebne i dovoljne za lako razumijevanje tih elemenata i parametara, a naročito:
- 1) referentnu vrijednost kolaterala;
 - 2) pristupe, metodologiju i ključne parametre i pretpostavke upotrijebljene za procjenu vrijednosti;
 - 3) opis kolaterala, uključujući njegovu trenutnu upotrebu ili višestruke upotrebe, ako je primjenljivo, kao i vrstu i kvalitet imovine, uključujući starost i stanje očuvanosti;
 - 4) opis lokacije na kojoj se nalazi kolateral, lokalnih tržišnih uslova i likvidnosti;
 - 5) pravna i stvarna obilježja kolaterala;
 - 6) sve poznate okolnosti koje mogu da utiču na vrijednost u kratkoročnom periodu, uključujući skretanje pažnje i davanje komentara na bilo kakve probleme koji utiču na stepen sigurnosti ili nesigurnosti.
184. Kreditna institucija treba da kritički preispita procjene vrijednosti koje dobija od procjenitelja, sa posebnim fokusom na aspekte kao što su razumljivost (da li su pristupi i pretpostavke jasni i transparentni), prudencijalnost pretpostavki (npr. u vezi sa novčanim tokovima i diskontnim stopama) i jasna i razumna identifikacija uporedivih nepokretnosti koje se upotrebljavaju kao referentne vrijednosti.

5.1.2. Pokretna imovina kao kolateral

185. U trenutku odobravanja, kreditna institucija treba da obezbijedi da interni ili eksterni procjenitelj procijeni vrijednost cjelokupnog kolaterala u obliku pokretne imovine primjenom odgovarajućeg i prudencijalnog pristupa koji je srazmjeran prirodi, vrsti i složenosti kolaterala, upotrebom odgovarajućih naprednih statističkih modela koji ispunjavaju uslove iz odjeljka 5.4. ovih smjernica ili drugih standardnih metoda, kao što je indeksiranje, uzimajući u obzir tržišnu vrijednost navedenu u članu 265 stav 8 *Odluke o adekvatnosti kapitala kreditnih institucija*.
186. Kada je primjenljivo, kreditna institucija treba da, u svojim politikama i procedurama, utvrdi pristupe za potrebe ovih procjena vrijednosti, i utvrdi interne pragove i limite iznad kojih se zahtijeva pojedinačna procjena vrijednosti pokretne imovine kao kolaterala u trenutku odobravanja, a koju treba da izvrši procjenitelj.
187. Kada kreditna institucija koristi usluge eksternih procjenitelja, treba da definiše listu prihvaćenih eksternih procjenitelja za konkretnu vrstu imovine koja se koristi kao kolateral, koji je prihvatljiv od strane kreditne institucije. Usluge stručnjaka sa liste procjenitelja kreditna institucija treba da koristi za procjenu vrijednosti kolaterala u obliku velike i složene pokretne imovine, kao što su plovila, letjelice i industrijska postrojenja i mašine.
188. Za kolateral u obliku pokretne imovine koji podliježe pojedinačnoj procjeni vrijednosti od strane procjenitelja, kreditna institucija treba da obezbijedi da je izvještaj o procjeni vrijednosti jasan i transparentan i da su navedeni svi elementi i parametri koji određuju vrijednost kolaterala, kako je navedeno u tački 183 ovih smjernica.
189. Za pokretnu imovinu koja podliježe procjeni u skladu sa statističkim modelima, kreditna institucija treba da bude sigurna da je dobila jasan i transparentan rezultat modela, u kojem se navodi vrijednost kolaterala. Kreditna institucija treba da razumije metodologije, ključne parametre, pretpostavke i ograničenja upotrijebljenih modela.

190. Kreditna institucija treba da raspolaze odgovarajućim informatičkim procesima, sistemima i kapacitetima, kao i dovoljnim i tačnim podacima za potrebe bilo koje procjene zasnovane na statističkom modelu.

5.2. Proces praćenja i ponovne procjene vrijednosti

5.2.1. Kolateral u obliku nepokretnosti

191. Pri praćenju vrijednosti imovine u skladu sa članom 246 st. 3 do 6 Odluke o adekvatnosti kapitala kreditnih institucija, kreditna institucija, za potrebe ovih smjernica, treba da uspostavi politike i procedure kojima se određuje pristup i učestalost praćenja kolaterala u obliku nepokretnosti. Te politike i procedure treba, gdje je relevantno, da uzimaju u obzir sljedeće elemente:
- 1) vrstu imovine;
 - 2) kvalitet kredita obezbijeđenog imovinom;
 - 3) status izgradnje imovine;
 - 4) vrijednost imovine;
 - 5) pretpostavke iznesene u procjeni;
 - 6) promjene tržišnih uslova.
192. Kreditna institucija treba da odredi odgovarajuću učestalost praćenja vrijednosti kolaterala, uzimajući u obzir vrstu i vrijednost kolaterala u trenutku odobravanja kredita i da, u vezi s ugovorom o kreditu, uzme u obzir sljedeće:
- 1) učestalost praćenja nepokretnosti (imovine) i djelova nepokretnosti u izgradnji (npr. kod nedovršenih zgrada, učestalost je veća nego kod sličnih dovršenih nepokretnosti i djelova nepokretnosti);
 - 2) učestalost praćenja nepokretnosti i djelova nepokretnosti koje imaju visoku knjigovodstvenu vrijednost ili visok LTV racio, koji je viši od sličnih nepokretnosti i djelova nepokretnosti niske knjigovodstvene vrijednosti ili niskog LTV racija;
 - 3) učestalost praćenja kredita obezbijeđenih nepokretnostima ili djelovima nepokretnosti koji imaju niži kreditni kvalitet veća je od učestalosti praćenja sličnih kredita obezbijeđenih nepokretnostima ili dijelovima nepokretnosti većeg kreditnog kvaliteta.
193. Kreditna institucija treba da obezbijedi da su svi indeksi i statistički modeli koji se upotrebljavaju za praćenje vrijednosti kolaterala dovoljno granularni i da je metodologija primjerena vrsti imovine i kreditnog proizvoda i zasnovana na dovoljno dugom vremenskom nizu analiziranih empirijskih dokaza o prethodnim transakcijama i procjenama kolaterala ili sličnog kolaterala.
194. Kreditna institucija treba da uspostavi politike i procedure za ponovnu procjenu kolaterala u obliku nepokretnosti, kojima se propisuju pristupi ponovnoj procjeni (npr. procjena bez obilaska imovine, procjena samo spoljašnjosti imovine (eng. *drive-by valuation*), obilazak imovine koji uključuje procjenu unutrašnjosti i spoljašnjosti imovine, statistički modeli) za različite vrste nepokretne imovine koja se koristi kao kolateral, obezbjeđujući pritom da je pristup ili kombinacija pristupa u skladu sa propisima i srazmjerna vrsti i potencijalnim vrijednostima kolaterala, kao i u odnosu na ugovor o kreditu. Takođe, kreditna institucija treba da odredi posebne okidače (npr. promjenu pretpostavki iz procjene), koji ukazuju da je potrebna ponovna procjena kolaterala.
195. Kada su ispunjeni uslovi za provjeru u skladu odredbama člana 246 st. 4 do 6 Odluke o adekvatnosti kapitala kreditnih institucija, kreditna institucija treba da ažurira vrijednost nepokretnosti koja se koristi kao kolateral ponovnom procjenom koju vrši procjenitelj uz mogućnost korišćenja odgovarajućih naprednih statističkih modela kada ti modeli ispunjavaju uslove iz odjeljka 5.4. ovih smjernica i uvažavaju pojedinačna obilježja imovine i geografskog područja. Kreditna institucija ne treba da koristi te modele kao jedini način ponovne procjene.
196. Kada uslovi za praćenje u skladu s odredbama člana 246 st. 4 do 6 Odluke o adekvatnosti kapitala kreditnih institucija nijesu ispunjeni, kreditna institucija može da ažurira vrijednost nepokretnosti koja se koristi kao kolateral ili putem ponovne procjene koju vrši procjenitelj ili koristeći rezultate odgovarajućih statističkih modela koji ispunjavaju uslove iz dijela 5.4 ovih smjernica i uvažavaju pojedinačna obilježja imovine i geografskog područja.

5.2.2. Kolateral u obliku pokretne imovine

197. Za praćenje kolaterala u obliku pokretne imovine, kreditna institucija se može osloniti na odgovarajuće statističke modele i indekse. Za ponovnu procjenu kolaterala u obliku pokretne imovine, kreditna institucija se može osloniti na procjenu procjenitelja, statističke modele i indekse.
198. U svojim politikama i procedurama, kreditna institucija treba da utvrdi pristup za korišćenje usluga procjenitelja ili statističkih modela, definiše pristup koji je najprimjereniji za konkretnu vrstu kolaterala (npr. procjena bez obilaska imovine, procjena samo spoljašnjosti imovine, obilazak imovine koji uključuje procjenu unutrašnjosti i spoljašnjosti imovine) za ponovne procjene koje vrše procjenitelji i da odredi učestalost praćenja i ponovne procjene kolaterala u obliku pokretne imovine.
199. Politike i procedure kreditne institucije treba da uključuju, kada je primjenjivo, kriterijume za pojedinačno praćenje vrijednosti i ponovnu procjenu kolaterala u obliku pokretne imovine od strane procjenitelja koji posjeduje potrebne kvalifikacije, sposobnosti i iskustvo. Srazmjerno vrsti, prirodi i složenosti kolaterala u obliku pokretne imovine, kao što su letjelice, brodska flota, postrojenja i mašine, ti kriterijumi treba da budu povezani najmanje sa njenom vrijednošću u fazi odobravanja, životnim vijekom, stanjem materijalne imovine, kao što su amortizacija i održavanje, kao i nužnošću fizičke provjere i certifikacije.
200. Kreditna institucija treba da ima odgovarajuće informatičke procese, sisteme, sposobnosti i dovoljne podatke za potrebe bilo koje ponovne procjene koja se zasniva na statističkom modelu ili na indeksu.

5.3. Kriterijumi za procjenitelje

201. Kreditna institucija treba da bude sigurna da je procjenitelj koji vrši procjenu vrijednosti ili ponovnu procjenu vrijednosti:
- 1) stručan i da ispunjava sve nacionalne ili međunarodne zahtjeve i prihvaćene profesionalne standarde koji se primjenjuju na procjenitelje ili na vršenje određenih zadataka u pogledu procjena vrijednosti;
 - 2) da posjeduje odgovarajuće tehničke vještine i iskustvo za izvršavanje zadatka;
 - 3) da posjeduje potrebno znanje, tj. znanje o predmetu procjene vrijednosti, relevantnom tržištu imovine i svrsi procjene vrijednosti.
 - 4) da je nezavisan od postupka odlučivanja o kreditu.
202. Kreditna institucija treba da obezbijedi da naknada ili zarada procjenitelja i rezultat procjene vrijednosti nijesu povezani na način kojim se stvara sukob interesa.
203. Kreditna institucija treba da procijeni uspješnost rada procjenitelja, naročito tačnost dobijenih procjena vrijednosti, npr. retroaktivnim testiranjem vrijednosti kolaterala pomoću naprednih statističkih modela. U okviru tih procjena, kreditna institucija takođe treba da razmotri koncentraciju procjena koje su izvršili određeni procjenitelji i naknada koje su plaćene određenim procjeniteljima.
204. Kako bi se dovoljno ublažila bilo kakva mogućnost sukoba interesa, kreditna institucija treba da preduzme opravdane korake, npr. kroz ugovorne odredbe, kako bi bila sigurna da procjenitelji koji će vršiti stvarnu procjenu vrijednosti određene imovine i njihovi najbliži srodnici ispunjavaju sljedeće zahtjeve:
- 1) da nijesu uključeni u procjenu, odluku, ili administraciju u pogledu zahtjeva za kredit;
 - 2) da se ne vode kreditnom sposobnošću zajmoprimca i da ona ne utiče na njih;
 - 3) da nemaju stvarni ili potencijalni sukob interesa u odnosu na predmetnu imovinu, proces i rezultat procjene;
 - 4) da nemaju nikakvog direktnog ili indirektnog učešća u imovini koja je predmet procjene;
 - 5) da nijesu ni u kakvoj vezi ni sa kupcem ni sa prodavcem imovine;
205. Kreditna institucija treba da obezbijedi odgovarajuću rotaciju procjenitelja i definiše broj uzastopnih pojedinačnih procjena vrijednosti iste imovine koje može da izvrši isti procjenitelj. Sve dalje ponovne procjene koje premašuju taj broj treba da dovede do rotacije procjenitelja što treba da rezultira imenovanjem nekog drugog internog ili eksternog procjenitelja.

5.4. Kriterijumi za napredne statističke modele za procjenu vrijednosti

206. Kreditna institucija u svojim politikama i procedurama treba da utvrdi kriterijume za upotrebu naprednih statističkih modela za procjenu vrijednosti, ponovnu procjenu i praćenje vrijednosti kolaterala. Te politike i procedure treba da uzmu u obzir dokaz uspješnosti takvih modela, korišćenje varijabli specifičnih za neku nekretninu, upotrebu minimalno dostupnih i tačnih informacija, te neizvjesnost modela.
207. Kreditna institucija treba da obezbijedi da su napredni statistički modeli koji se upotrebljavaju:
- 1) specifični za nepokretnost i lokaciju i na dovoljnom nivou granularni;
 - 2) valjani, tačni i podložni pouzdanom i redovnom retroaktivnom ispitivanju u odnosu na stvarno evidentirane cijene transakcija;
 - 3) zasnovani na dovoljno velikom i reprezentativnom uzorku, na osnovu utvrđenih transakcionih cijena;
 - 4) zasnovani na najnovijim podacima visokog kvaliteta.
208. Pri upotrebi tih naprednih statističkih modela, krajnja odgovornost za adekvatnost i uspješnost modela leži na kreditnoj instituciji, a procjenitelj treba da bude odgovoran za procijenjenu vrijednost koja se dobija primjenom nekog naprednog statističkog modela. Kreditna institucija treba da razumije njihovu metodologiju, ulazne podatke i pretpostavke upotrijebljenih modela. Kreditna institucija treba da obezbijedi da je dokumentacija modela ažurna.
209. Kreditna institucija treba da raspolaže odgovarajućim informacionim procesima, sistemima i sposobnostima, kao i dovoljnim i tačnim podacima za potrebe svake procjene vrijednosti kolaterala koja se zasniva na statističkom modelu ili ponovnoj procjeni.

VI. OKVIR ZA PRAĆENJE

6.1. Opšte odredbe okvira za praćenje kreditnog rizika

210. Kreditna institucija treba da ima pouzdan i efikasan okvir za praćenje, uz podršku odgovarajuće infrastrukture podataka, kako bi obezbijedila da su informacije o izloženostima kreditnom riziku, zajmoprimcima i kolateralu relevantne i ažurirane, kao i da je eksterno izvještavanje pouzdano, potpuno, ažurirano i pravovremeno.
211. Okvir za praćenje kreditnoj instituciji treba da omogućiti da upravlja svojim izloženostima kreditnom riziku i da ih prati u skladu sa sklonošću ka preuzimanju rizika, strategijom, politikama i procedurama na nivou portfolija i, kada je to relevantno i bitno, na nivoima pojedinačne izloženosti.
212. Kreditna institucija treba da obezbijedi da je okvir za praćenje kreditnog rizika dobro definisan i dokumentovan, integrisan u okvire za upravljanje rizicima i kontrolu kreditne institucije i da omogućava praćenje svih kreditnih izloženosti tokom njihovog životnog ciklusa.

213. Kreditna institucija prilikom izrade i sprovođenja svog okvira za praćenje kreditnog rizika treba da uzme u obzir:
- 1) da okvir i infrastruktura podataka pružaju mogućnost prikupljanja i automatske kompilacije podataka o kreditnom riziku bez nepotrebnog kašnjenja, uz neznatno oslanjanje na manualne procese;
 - 2) da se okvirom i infrastrukturom podataka omogućava stvaranje granularnih podataka o rizicima koji su u skladu sa svrhom upravljanja rizicima kreditne institucije, ali da se takođe mogu ispuniti zahtjevi Centralne banke za redovno supervizorsko i statističko izvještavanje, kao i u svrhe ispitivanja otpornosti na stres.
 - 3) da se okvirom i infrastrukturom podataka omogućava djelotvorno praćenje svih kreditnih izloženosti i instrumenata obezbjeđenja i da se omogućava praćenje procesa donošenja odluka o kreditu;
 - 4) da se okvirom i infrastrukturom podataka kreditne institucije obezbjeđuje održavanje odgovarajućeg vremenskog niza izvještavanja za postojeće izloženosti, nove vrste kreditiranja i pokazatelje ranog upozorenja tokom njihovog horizonta planiranja rizika.
214. Proces praćenja kreditnog rizika treba da rezultira redovnim povratnim informacijama u cilju prilagođavanja/provjeri sklonosti ka preuzimanju rizika, politika i limita.
215. Okvirom za praćenje kreditnog rizika potrebno je obuhvatiti sljedeće:
- 1) urednost zajmoprimaca u otplati kredita, uključujući sva odstupanja, kao što su zakašnjenja, propuštena ili djelimična plaćanja;
 - 2) kreditni rizik povezan sa zajmoprimcem i transakcijom u odnosu na:
 - a) pojedinačne kreditne izloženosti i gubitak zbog nastanka statusa neizmirenja obaveza, gdje je to primjenljivo;
 - b) pojedinačne zajmoprimce, uključujući iznos njihove izloženosti, vjerovatnoću nastanka statusa neizmirenja obaveza (PD) i kreditni rejting, gdje je to primjenljivo;
 - c) grupu povezanih lica;
 - d) portfolio;
 - 3) kreditni rizik prema geografskom području i ekonomskom sektoru krajnje izloženosti, gdje je to primjenljivo;
 - 4) obezvrjeđenja, ukidanja obezvrjeđenja, otpise i ostale odluke u vezi sa prilagođavanjima vrijednosti kreditne izloženosti.
216. Okvir za praćenje i infrastruktura podataka kreditnoj instituciji treba da omoguće praćenje procesa donošenja odluka o kreditu, uključujući praćenje i izvještavanje o svim odlukama o kreditu, izuzecima od kreditnih politika i eskalaciju do viših nivoa odlučivanja u procesu odobravanja kredita. U tu svrhu, unutar okvira za praćenje, kreditna institucija treba da obezbijedi sprovođenje i primjenu relevantnih ključnih pokazatelja rizika koji su specifični za vrstu imovine ili na nivou portfolija, kako bi se odredio profil rizičnosti kreditnog portfolija i kreditne institucije.
217. Kreditna institucija treba da obezbijedi da okvir za praćenje kreditnog rizika i infrastruktura podataka omogućavaju i jedinstveni pregled klijenata.
218. Kao dio praćenja i izvještavanja o kreditnom riziku, kreditna institucija treba da utvrdi relevantne pokretače svog ukupnog kreditnog rizika, kao i kreditni rizik u svojim portfolijima i potportfolijima, uzimajući u obzir makroekonomske (uključujući demografske) faktore i činjenicu da pokretači kreditnog rizika vremenom mogu da se mijenjaju. Pokretači kreditnog rizika treba da se mjere, analiziraju i prate, a funkcija upravljanja kreditnim rizikom organu upravljanja treba redovno da dostavlja rezultate analize.
219. Pri praćenju kreditnog rizika kreditna institucija treba da ima odgovarajuće metodologije i prakse kojima se omogućava agregacija izloženosti kreditnom riziku u linijama poslovanja, portfolijima, potportfolijima, proizvodima, industrijama i geografskim segmentima i podržavaju utvrđivanje koncentracija kreditnog rizika. Kreditna institucija treba da obezbijedi da podaci o kreditnom riziku i infrastruktura podataka ispunjavaju sljedeće zahtjeve:
- 1) dubinu i širinu, tako da se obuhvate svi značajni faktori rizika — to između ostalog treba da omogući, grupisanje izloženosti prema zajedničkim karakteristikama kreditnog rizika, kao što su institucionalni sektor kojem zajmoprimac pripada, svrha transakcije i geografsko područje zajmoprimca/kolaterala i da se na taj način omogući grupna analiza kojom bi se ostvarilo prepoznavanje izloženosti subjekta tim značajnim faktorima rizika;
 - 2) tačnost, cjelovitost, pouzdanost i pravovremenost podataka;
 - 3) dosljednost, utemeljenost na zajedničkim izvorima informacija i ujednačenim definicijama pojmova koji se upotrebljavaju za upravljanje kreditnim rizikom i, kada je moguće, u računovodstvu;
 - 4) mogućnost praćenja, kako bi mogao da se utvrdi izvor informacija.
220. Kreditna institucija treba da obezbijedi da operativni mjerni podaci koji se odnose na upravljanje kreditnim rizikom budu adekvatni za njihov kreditni profil i da se primjenjuju srazmjerno. To uključuje sve promjene u definicijama ključnih indikatora kreditiranja, bitnih promjena skala rejtinga ili sistema za ocjenjivanje ili politika/okvira za kreditni rizik kojima se pomaže da se definiše/mjeri kreditni rizik, i promjene uslova proizvoda kako bi se izbjeglo kršenje politika ili izuzetaka.

6.2 Praćenje kreditnih izloženosti i zajmoprimaca

221. Kreditna institucija u okviru praćenja kreditnih izloženosti i zajmoprimaca treba da prati sve kreditne izloženosti i kreditne linije, da li zajmoprimac ispunjava obaveze u pogledu otplate, kao što je utvrđeno u ugovoru o kreditu i da li je u skladu sa uslovima utvrđenim u trenutku odobravanja kredita, kao što je pridržavanje ključnih indikatora kreditiranja i odredbi ugovora.
222. Kreditna institucija, takođe, treba da prati da li su zajmoprimac i kolateral usklađeni sa politikama kreditnog rizika i uslovima utvrđenim u trenutku odobravanja kredita, npr. da li je vrijednost kolaterala i drugih instrumenata poboljšanja njegove kreditne sposobnosti usklađena sa politikama kreditnog rizika, da li sve su primjenljive odredbe ugovora ostale

na snazi i da li je došlo do negativnog razvoja tih faktora ili drugih faktora koji utiču na profil rizičnosti zajmoprimca i/ili kreditnih proizvoda.

- 223. Kreditna institucija treba da kontinuirano prati i ocjenjuje kvalitet kreditnih izloženosti i finansijsku situaciju zajmoprimaca, kako bi obezbijedila da naknadne promjene kreditnog rizika, u pogledu početnog priznavanja kreditnih izloženosti mogu da se utvrde i kvantifikuju.
- 224. Kontinuirano praćenje treba da se zasniva na internim informacijama o kreditnim izloženostima i urednosti u otplati zajmoprimaca, kao i o upotrebi eksternih izvora (npr. kreditnog biroa, direktno od zajmoprimca), kada je relevantno.
- 225. Kreditna institucija, takođe, treba da prati mjere koncentracije u odnosu na vrijednosti koje je definisala u svojoj sklonosti ka preuzimanju rizika, politikama i procedurama, uključujući, kada je relevantno, prema proizvodu, geografskom položaju, grani privrede, karakteristikama kolaterala (vrsti, lokaciji), kao i kvalitetu portfolija, potportfolija i izloženosti.
- 226. Kreditna institucija koja učestvuje u sindiciranim transakcijama sa leveridžom treba da implementira interne standarde i funkcije praćenja za te aktivnosti. Kreditna institucija treba da utvrdi neuspjele transakcije koje su vezane za sindicirano finansiranje – odnosno, transakcije koje nijesu sindicirane u roku od 90 dana od datuma preuzimanja obaveze. Kreditna institucija treba da uspostavi okvir namijenjen za postupanje sa takvim „otvorenim transakcijama“ u smislu strategije za zadržavanje, knjigovodstvenih i računovodstvenih praksi, klasifikacije i naknadnog izračunavanja zahtjeva za kapital.

6.3 Redovna kreditna provjera zajmoprimaca

- 227. Kreditna institucija treba da sprovodi redovne kreditne provjere zajmoprimaca koji su najmanje srednja ili velika privredna društva, u cilju utvrđivanja svih promjena njihovog profila rizičnosti, finansijskog položaja ili kreditne sposobnosti u poređenju sa kriterijumima i procjenom u trenutku odobravanja kredita, kao i preispitivanja i ažuriranja svih relevantnih internih kreditnih rejtinga/ocjena.
- 228. Proces i učestalost provjere treba da budu specifični i srazmjerni vrsti i profilu rizika zajmoprimca, kao i vrsti, veličini i složenosti kreditnog proizvoda i treba da se definišu u odgovarajućim politikama i procedurama. Kreditna institucija treba da sprovodi češće provjere ako utvrdi pogoršanje kvaliteta kredita i kvaliteta aktive. Cjelokupni okvir za praćenje kreditnog rizika i infrastruktura podataka treba da omoguće kreditnoj instituciji da provjeri da li se sprovodi redovna kreditna provjera u skladu sa politikama i procedurama za kreditni rizik kao i da se utvrde odstupanja/izuzeci koji treba da se označe za dalje praćenje.
- 229. U tu svrhu, kreditna institucija treba da, ako je primjenljivo, povremeno ažurira relevantne finansijske informacije o zajmoprimcu i procijeni nove informacije u skladu sa kriterijumima za procjenu kreditne sposobnosti utvrđenim u skladu sa odjeljkom 2.3 ovih smjernica. Prikupljanje i procjena tih informacija treba da podrži kreditnu instituciju u prepoznavanju znakova ranog upozorenja o padu kvaliteta kredita.
- 230. Kreditna institucija treba da sprovodi periodična preispitivanja u svrhu procjene rizika neizmirenja obaveza zajmoprimca i potencijalne potrebe za migracijom između kategorija rizika i ocjena rizičnosti.
- 231. Kreditna provjera zajmoprimaca treba da uključuje procjenu postojećeg duga i osjetljivost na eksterne faktore, kao što su volatilnost deviznog kursa, ako je primjenljivo, koji može da utiče na iznos duga i kapacitet otplate, a isto tako i u skladu sa zahtjevima analize osjetljivosti, kao što je navedeno u odjeljku 3.2.6 ovih smjernica.
- 232. Kreditna institucija treba redovno da procjenjuje rizike povezane sa refinansiranjem postojećeg duga, praćenjem kredita sa jednokratnom otplatom glavnice odvojeno od ostalih kredita. Kreditna institucija treba da analizira potencijalni uticaj na nemogućnost zajmoprimca da prolongira/refinansira postojeći dug, i uključi, između ostalog, makroekonomsku prognozu budućih događaja i pristup tržištima kapitala kao i drugim vrstama strukture duga. Kreditna institucija treba da prati sposobnost zajmoprimaca da otplaćuje ili refinansira dugove tokom životnog ciklusa kredita, a ne samo kada se zajmoprimac približava kraju dospeljeća kredita.
- 233. Redovna provjera kreditnog rizika treba da uzme u obzir i pojedinačni i ukupni profil rizičnosti izloženosti, uključujući relevantne makroekonomske faktore i specifične privredne sektore ili aktivnosti i kako ti pokazatelji mogu da utiču na kapacitet otplate.
- 234. Ako je primjenljivo, kreditna institucija treba da provjeri garanta u okviru ugovora o kreditnoj izloženosti. Osim procjene trajne kreditne sposobnosti garanta, pri analizi djelotvornosti garancije u obzir treba da se uzme i izvršivost, kao i vrijeme potrebno za realizaciju garancije.
- 235. Pored praćenja kreditnih i finansijskih mjernih podataka, kreditna institucija treba da uzme u obzir informacije povezane sa kvalitativnim pokazateljima koji bi mogli da imaju značajan uticaj na otplatu kredita. Ti pokazatelji mogu da uključuju informacije o kvalitetu upravljanja, sporazume/neslaganja između vlasnika, vlasnikove obaveze prema zajmoprimcu, predviđeni rast tržišta, snagu privrednog društva pri određivanju cijena, strukturu i fleksibilnost troškova, kretanje, veličinu i prirodu kapitalnih rashoda, kao i rashoda za istraživanje i razvoj, i raspodjelu između imalaca duga i pružalaca usluga servisiranja duga unutar konsolidovane grupe institucija.

6.4 Praćenje odredbi ugovora

- 236. Kada je to relevantno i primjenljivo za određene ugovore o kreditu, kreditna institucija treba da nadzire i prati zahtjeve za obezbjeđenje kolaterala, u skladu sa ugovorima o kreditu ili zahtjevima kreditnih proizvoda.

237. Gdje je to primjenljivo, kreditna institucija treba da prati da li zajmoprimci poštuju odredbe iz ugovora o kreditu. Ispunjavanje odredbi ugovora od strane zajmoprimca, kao i pravovremeno dostavljanje potvrda o usklađenosti sa odredbama ugovora, gdje je to primjenljivo, treba da se upotrebljava kao alat za rano upozorenje. Rano otkrivanje odstupanja ključno je za zaštitu položaja kreditne institucije u odnosu na zajmoprimca i druge moguće povjeroce. Kontinuirano praćenje finansijskih odredbi ugovora treba da uključuje sve relevantne pokazatelje navedene u odredbama ugovora (npr. neto dug/EBITDA, stopu pokrića kamate, koeficijent pokrivenosti otplate duga (DSCR)).
238. Kreditna institucija, takođe, treba da prati nefinansijske odredbe ugovora, ne samo prikupljanjem potvrda ugovornih odredbi, gdje je primjenljivo, nego i na druge načine, na primjer bliskim kontaktom zajmoprimca i menadžera za odnose sa klijentima.

6.5. Upotreba pokazatelja ranog upozorenja/liste za praćenje u procesu praćenja kredita

239. Kreditna institucija, u sklopu svog okvira za praćenje, treba da razvije, održava i redovno ocjenjuje relevantne kvantitativne i kvalitativne pokazatelje ranog upozorenja koji se zasnivaju na odgovarajućoj informatičkoj infrastrukturi i infrastrukturi podataka kojom bi se omogućilo pravovremeno otkrivanje povećanog kreditnog rizika na nivou njihovog ukupnog portfolija, kao i potportfolijima, industrijama, geografskim područjima i pojedinačnim izloženostima.
240. Pokazatelji ranog upozorenja treba da imaju definisane nivoe aktivacije koji su usklađeni sa sklonošću ka preuzimanju rizika, strategijom i politikama kreditnog rizika. Takođe, potrebno je definisati procedure koje se odnose na eskalaciju, uključujući definisanje odgovornosti za dalja postupanja. Te eskalacione procedure treba da uključe i preciziranje izloženosti ili zajmoprimaca koji će biti predmet posebnog praćenja, odnosno listu za posebno praćenje (engl. *watch list*).
241. Okvir pokazatelja ranog upozorenja treba da sadrži opis relevantnosti pokazatelja u odnosu na karakteristike transakcija i vrste zajmoprimaca ili, gdje je to primjenljivo, za homogene grupe portfolija.
242. Pri utvrđivanju događaja koji aktiviraju pokazatelje ranog upozorenja na nivou pojedinačne izloženosti, portfolija, potportfolija ili grupe zajmoprimaca, kreditna institucija treba da primjenjuje češće praćenje i, prema potrebi, razmotri njihovo postavljanje na listu za posebno praćenje i preduzimanje unaprijed definisanih mjera i postupaka ublažavanja. Praćenje te liste za posebno praćenje treba da dovede do posebnih izvještaja koje redovno pregledaju rukovodilac funkcije upravljanja rizicima, rukovodioci funkcija uključenih u odobravanje kredita i organ upravljanja.
243. U okviru kontinuiranog praćenja kreditnog rizika, kreditna institucija treba da razmotri sljedeće znakove pogoršanja kvaliteta kredita:
- 1) negativni makroekonomski događaji (uključujući, ali ne ograničavajući se na privredni razvoj, promjene u zakonodavstvu i tehnološke prijetnje po grane privrede) koji utiču na buduću profitabilnost grana privrede, geografski segment, grupe zajmoprimaca ili pojedinačnog korporativnog zajmoprimca, kao i povećani rizik od nezaposlenosti za grupe pojedinaca;
 - 2) poznate negativne promjene finansijskog položaja zajmoprimca, kao što je znatno povećanje iznosa duga ili znatno povećanje koeficijenta otplate duga;
 - 3) značajan pad prometa ili, generalno, stalnog novčanog toka (uključujući gubitak velikog ugovora/klijenta/zakupca);
 - 4) znatno smanjenje operativnih marži ili prihoda;
 - 5) znatno odstupanje u stvarnoj zaradi u odnosu na predviđanja ili znatno kašnjenje u poslovnom planu projekta ili ulaganju;
 - 6) promjene kreditnog rizika neke transakcije zbog koje bi uslovi ugovora bili znatno različiti kada bi se transakcija iznova odobravalna ili izdavala na datum izvještavanja (kao što su povećani iznosi zahtijevanog kolaterala ili garancija, ili veća pokrivenost zajmoprimca stalnim prihodima);
 - 7) stvarni ili očekivani značajni pad eksternog kreditnog rejtinga glavne transakcije, ili drugih tržišnih pokazatelja kreditnog rizika za određenu transakciju ili sličnu transakciju sa jednakim očekivanim periodom trajanja;
 - 8) promjene uslova pristupa tržištima, pogoršanje uslova finansiranja ili poznata smanjenja finansijske podrške koju treće strane pružaju zajmoprimcu;
 - 9) usporavanje poslovanja ili sklonosti pogoršanju poslovanja zajmoprimca koje mogu da izazovu znatnu promjenu sposobnosti zajmoprimca da ispunjava obaveze;
 - 10) znatno povećanje privredne ili tržišne nestabilnosti koje može da ima negativan uticaj na zajmoprimca;
 - 11) za transakcije obezbijeđene kolateralom, znatno pogoršanje odnosa iznosa transakcije u odnosu na vrijednost kolaterala zbog nepovoljnih kretanja u pogledu vrijednosti kolaterala, ili usljed stagniranja ili povećanja dospelog neizmirenog iznosa izloženosti zbog utvrđenih uslova plaćanja (poput produženja grejs perioda, povećanih ili fleksibilnih rata, produženih rokova);
 - 12) znatno povećanje kreditnog rizika za ostale transakcije istog zajmoprimca ili značajne promjene očekivanog ponašanja zajmoprimca, kada je poznato;
 - 13) značajan porast kreditnog rizika usljed poteškoća grupe kojoj zajmoprimac pripada, kao što su stanovnici određenog geografskog područja, ili značajna nepovoljna kretanja ekonomske aktivnosti u sektoru zajmoprimca, odnosno povećane poteškoće unutar grupe povezanih zajmoprimaca kojoj pripada i zajmoprimac;
 - 14) poznati pravni postupak koji može značajno da utiče na finansijski položaj zajmoprimca;
 - 15) nedostavljanje pravovremeno potvrde o poštovanju ugovora, zahtjeva za izuzeće ili povrede odredbi ugovora, barem što se tiče finansijskih odredbi ugovora, gdje je to primjenljivo;
 - 16) nepovoljne migracije u internoj ocjeni kreditnog rizika/klasi rizika kreditne institucije na agregatnom nivou kreditnog portfolija ili u posebnim portfolijima/segmentima;
 - 17) stvarno ili očekivano smanjenje kreditnog rejtinga/klasifikacije rizika transakcije ili zajmoprimca ili smanjenje bihevioralne ocjene koja se upotrebljava za internu procjenu kreditnog rizika;
 - 18) zabrinutost izražena u izvještajima eksternih revizora institucije ili zajmoprimca;

19) jedan ili više proizvoda povezanih sa zajmoprimcem kasne sa otplatom više od 30 dana.

6.5.1. Procesi praćenja i procesi eskalacije na aktiviranim pokazateljima ranog upozorenja

244. Kada se jednom aktivira pokazatelj ranog upozorenja za detaljnije praćenje i dublje istraživanje, kreditna institucija treba odmah da djeluje u skladu sa svojim politikama i procedurama, u skladu sa odjeljkom 2.3 ovih smjernica. Ovlašćene funkcije treba da sprovedu analizu kako bi se procijenila ozbiljnost događaja koji je aktivirao pokazatelje, te predložila odgovarajuća aktivnost i naknadni postupci. Analiza sprovedena u skladu sa relevantnim politikama i procedurama se zatim, bez odlaganja, podnosi ovlašćenim donosiocima odluke o kreditu.
245. Relevantni donosioci odluka o kreditu treba, na osnovu prethodno navedene analize i drugih relevantnih dostupnih informacija, da odluče koji su to primjereni sljedeći koraci. Odluka treba da se dokumentuje i o njoj treba da se obavijeste relevantni članovi kreditne institucije u cilju preduzimanja mjera i naknadne provjere.
246. Aktiviranje pokazatelja ranog upozorenja treba da dovede do povećane učestalosti u postupku provjere, uključujući diskusije i odluke donosioca odluka o kreditima, kao i intenzivnije prikupljanje informacija od zajmoprimca. Prikupljene informacije treba da budu dovoljne za podršku češćim kreditnim provjerama zajmoprimca.

DIO A – KRITERIJUMI ZA ODOBRAVANJE KREDITA

U ovom dijelu smjernica utvrđuje se niz kriterijuma koje kreditna institucija treba da uzme u obzir prilikom izrade i dokumentovanja kriterijuma za odobravanje kredita.

A.1 Odobravanje kredita fizičkim licima (potrošačima)

- 1) Kriterijumi prihvatanja klijenata, tj. vrste klijenata, starosne granice za klijente, evidencije o kreditima klijenata;
- 2) Definicija prihvatljivih prihoda;
- 3) Minimalni zahtjevi za kolateral;
- 4) Minimalni zahtjevi za garancije;
- 5) Maksimalni iznosi kredita;
- 6) Maksimalni rokovi dospeljeća kredita;
- 7) Zahtjevi koji se odnose na način otplate (uključujući vrstu kamatne stope za kredite);
- 8) Ograničenja zasnovana na riziku (koncentracija, vrsta proizvoda itd.);
- 9) Prihvatljivi limiti koeficijenta kredita u odnosu na vrijednost kolaterala tj. LTV ratio (za kredite obezbijedene kolateralom);
- 10) Prihvatljivi limiti koeficijenta kredita u odnosu na prihode, tj. LTI ratio;
- 11) Prihvatljivi limiti koeficijenta duga u odnosu na prihode, tj. DTI ratio;
- 12) Prihvatljivi limiti koeficijenta prihoda u odnosu na ukupne kreditne obaveze, tj. DSTI ratio (uključujući bruto prihod, prihod nakon poreza i premije, prihod nakon finansijskih troškova, prihod nakon ostalih redovnih troškova);
- 13) Prihvatljivi maksimalni iznos kredita u odnosu na kapacitet otplate, tj. LSTI ratio;
- 14) Politika usklađenosti sa važećim makroprudencijalnim zahtjevima.

A.2 Kreditiranje mikro, malih, srednjih i velikih privrednih društava

- 1) Specifikacije geografskih tržišta i privrednih sektora;
- 2) Kriterijumi za prihvatanje klijenta, tj. za određene vjerovatnoće nastanka statusa neizmirenja obaveza, eksterne rejting sisteme, vrste klijenata, evidencije itd.;
- 3) Minimalni zahtjevi za prihode, novčani tok i finansijske projekcije;
- 4) Minimalni zahtjevi za kolateral;
- 5) Minimalni zahtjevi za garancije i poboljšanja kreditne sposobnosti;
- 6) Minimalni zahtjevi za ugovorne kovenante;
- 7) Zahtjevi za povlačenje sredstava kredita zajmoprimca;
- 8) Maksimalni iznosi kredita;
- 9) Maksimalni rokovi dospeljeća kredita;
- 10) Planovi otplate i standardi za prihvatljivost i ograničenja za nestandardne planove otplate;
- 11) Ograničenja zasnovana na riziku (prema koncentraciji, vrsti proizvoda itd.);
- 12) Prihvatljivi limiti koeficijenta kredita u odnosu na vrijednost kolaterala (za kredite pokrivene kolateralom);
- 13) Prihvatljivi limiti koeficijenta pokrivenosti otplate duga;
- 14) Prihvatljivi limiti koeficijenta pokrivenosti kamate;
- 15) Prihvatljivi limiti koeficijenta ukupnog duga u odnosu na dobit prije kamata, poreza i amortizacije (EBITDA);
- 16) Prihvatljivi limiti koeficijenta finansijskog leveridža;
- 17) Prihvatljivi limiti duga u odnosu na kapital;
- 18) Prihvatljivi limiti kredita u odnosu na troškove;
- 19) Prihvatljivi limiti novčanih tokova u odnosu na otplatu duga;
- 20) Prihvatljivi limiti povraćaja na kapital;
- 21) Prihvatljivi limiti stope kapitalizacije (neto operativni prihod / tržišna vrijednost);
- 22) Standardi za rješavanje i ublažavanje rizika povezanih sa životnom sredinom;
- 23) Politika usklađenosti sa važećim makroprudencijalnim zahtjevima.

A.3 Krediti za kupovinu poslovnih nepokretnosti

Osim opštih kriterijuma za kreditiranje mikro, malih, srednjih i velikih privrednih društava, navedenih u dijelu A.2 ovih smjernica, kreditna institucija treba da odredi sljedeće kriterijume specifične za proizvod:

- 1) specifične oblike poslovnih nepokretnosti koje kreditna institucija namjerava da finansira (kancelarije, maloprodajni objekti, industrijske zgrade i kolektivne stambene jedinice, čiji vlasnici nijesu domaćinstva, niti u njima stanuju; mogu da se definišu kao zemlja i zgrada(e) na toj zemlji, koji stvaraju profit ili prihod od kapitalnih dobitaka ili zakupa);
- 2) minimalni nivo kapitala koje zajmoprimac treba da obezbijedi i tržišnu vrijednost poslovne nepokretnosti opterećene hipotekom;
- 3) ograničenja zasnovana na riziku za špekulativno kreditiranje gradnje;
- 4) standarde za procjenu različitih faza razvoja/gradnje poslovne nepokretnosti u vezi sa povlačenjem kredita;
- 5) minimalne standarde u vezi sa zahtjevima za garancije izvršenja i plaćanja i za osiguranje vlasništva;
- 6) minimalne standarde za obezbjeđenje minimalnog stepena nadzora izgradnje putem prisutnosti definisane ugovorom i posjeta na licu mjesta od strane odgovarajućih iskusnih stručnjaka, npr. arhitekata, geodeta i rukovodilac gradilišta;
- 7) minimalne standarde za efikasnu procjenu adekvatnosti i iskustva svih izvođača radova ili dobavljača materijala;
- 8) minimalne standarde predugovora o zakupu/prodaji poslovne nepokretnosti.

DIO B – Informacije i podaci za procjenu kreditne sposobnosti

U ovom dijelu smjernica dat je skup informacija, podataka i dokaza koje kreditna institucija treba da uzme u obzir pri prikupljanju informacija za potrebe procjene kreditne sposobnosti. Kada je to relevantno i adekvatno, npr. pri upotrebi automatizovanih modela kod odobravanja kredita, kreditna institucija može da upotrebljava druge vrste/izvore informacija i podataka privredne ili finansijske prirode koji su potrebni za procjenu.

A. Kreditiranje potrošača

- 1) Dokaz o identifikaciji;
- 2) Dokaz o prebivalištu;
- 3) Gdje je primjenljivo, informacije o namjeni kredita;
- 4) Gdje je primjenljivo, dokaz o prihvatljivosti namjene kredita;
- 5) Dokaz o zaposlenju, uključujući vrstu, sektor, status (npr. puno radno vrijeme, skraćeno radno vrijeme, zaposlen na ugovor, samozaposlena osoba) i trajanje ugovora o radu;
- 6) Dokaz o prihodima ili drugim izvorima otplate (uključujući godišnji bonus, proviziju, prekovremeni rad, gdje je primjenljivo) koji obuhvata razumni period, uključujući platne liste, izvode tekućih bankovnih računa, revidirane ili profesionalno provjerene račune (za samozaposlena lica);
- 7) Informacije o finansijskoj imovini i obavezama;
- 8) Podatke iz kreditnog registra koji obuhvataju informacije o finansijskim obavezama i dospjelim neplaćenim obavezama, ako je primjenljivo;
- 9) Informacije o članovima domaćinstva i izdržavanim licima;
- 10) Dokaz o poreskom statusu;
- 11) Gdje je primjenljivo, dokaz o životnom osiguranju za navedene zajmoprimce;
- 12) Informacije o ostalim finansijskim obavezama, kao što su izdržavanje djece, naknade za obrazovanje i alimentacije, ako je primjenljivo;
- 13) Informacije o kolateralima;
- 14) Dokaz o vlasništvu nad kolateralom;
- 15) Dokaz o vrijednosti kolaterala;
- 16) Dokaz o obezbjeđenju kolaterala;
- 17) Informacije o garancijama, drugim faktorima za smanjenje kreditnog rizika i garantima, ako ih ima;
- 18) Ugovor o zakupu ili dokaz mogućeg prihoda od zakupa za kredite za kupovinu u cilju davanja u zakup (engl. *buy-to-let*), ako postoje;
- 19) Dozvole i procjene troškova, ako je primjenljivo, za kredite za gradnju nepokretnosti i za adaptaciju nepokretnosti.

B.2 Kreditiranje mikro, malih, srednjih i velikih privrednih društava

- 1) Informacije o namjeni kredita;
- 2) Gdje je relevantno, dokaz o namjeni kredita;
- 3) Finansijski izvještaji i prateće napomene o pojedinačnom subjektu i na konsolidovanoj osnovi (bilans stanja, bilans uspjeha, novčani tokovi) koji obuhvataju razuman period kao i da su revidirani ili profesionalno provjereni, gdje je primjenljivo;
- 4) Poslovni plan zajmoprimca i njegova usklađenost sa namjenom kredita;
- 5) Finansijska predviđanja (bilans stanja, bilans uspjeha, novčani tokovi);
- 6) Dokazi o poreskom statusu i poreskim obavezama;
- 7) Podaci iz kreditnog registra;
- 8) Informacije o eksternom kreditnom rejtingu, gdje je primjenljivo;
- 9) Informacije o postojećim odredbama ugovora i tome da li ih zajmoprimac poštuje, gdje je primjenljivo;
- 10) Informacije o velikim sudskim sporovima u koje je uključen zajmoprimac u vrijeme podnošenja zahtjeva;
- 11) Informacije o kolateralu;
- 12) Dokaz o vlasništvu nad kolateralom;
- 13) Dokaz o vrijednosti kolaterala;
- 14) Dokaz o obezbjeđenju kolaterala;
- 15) Informacije o izvršivosti kolaterala;
- 16) Informacije o garancijama, drugim faktorima za smanjenje kreditnog rizika i garantima, ako ih ima;
- 17) Informacije o vlasničkoj strukturi zajmoprimca.

B.3. Krediti za kupovinu poslovnih nepokretnosti

Pored stavki navedenih u dijelu B.2. ovih smjernica kreditna institucija uzima u obzir i:

- 1) Informacije o iznosima renti, stopi popunjenosti i zakupcima, uključujući ugovore za određenu nepokretnost povezane sa namjenom kredita;
- 2) Informacije o vrsti portfolija nepokretnosti;
- 3) Dokaz o stopama popunjenosti i stopama prometa na tržištu, prema vrsti nepokretnosti, starosti i lokaciji nepokretnosti;
- 4) Dokazi o visini zakupa prema vrsti nepokretnosti, starosti nepokretnosti i lokaciji;
- 5) Informacije o glavnim zakupcima prema vrsti nepokretnosti, starosti i lokaciji nepokretnosti;
- 6) Obrazloženje za imovinu povezanu sa kreditom, potkrijepljene pregledom ponude i tražnje na tržištu za tu lokaciju od strane renomiranog posrednika za nepokretnosti sa relevantnim stručnim znanjem;

- 7) Dokaz o vrijednosti kolaterala i zasebnih jedinica nepokretnosti kao kolaterala, gdje je primjenljivo.

B.4 Kreditiranje izgradnje nepokretnosti

Pored stavki navedenih u dijelu B.2. ovih smjernica kreditna institucija uzima u obzir i:

- 1) Dokaz o iskustvu na sličnim projektima i sa sličnim vrstama imovine, kao što su kancelarije, maloprodajni poslovni prostori i industrijske nekretnine;
- 2) Informacije o svakom projektu koji je u toku, a u kojem zajmoprimac učestvuje;
- 3) Dokaz o planskoj i građevinskoj dozvoli;
- 4) Informacije o građevinarima, arhitektama, inženjerima i izvođačima;
- 5) Dokaz o ugovorima sa izvođačima i relevantna dokumentacija o izgradnji, uključujući informacije o kaznama, garancijama i iznosu prekoračenja troškova;
- 6) Informacije o razlozima za izgradnju, potkrijepljene pregledom ponude i tražnje na tržištu za tu lokaciju od strane renomiranog posrednika za nekretnine sa relevantnim stručnim znanjem;
- 7) Dokaz o procjenama troškova i hronološki plan izgradnje, uključujući izdatke za nepredviđene situacije i moguća prekoračenja planiranih troškova izgradnje.

B.5. Projektno finansiranje

Pored stavki navedenih u dijelu B.2. ovih smjernica kreditna institucija uzima u obzir i:

- 1) Informacije o poslovnom planu povezanim sa projektom;
- 2) Dokaz o iskustvu na sličnim projektima;
- 3) Informacije o svakom projektu koji je u toku, a u kojem zajmoprimac učestvuje;
- 4) Dokaz o planskoj i građevinskoj dozvoli povezanoj sa projektom;
- 5) Informacije o građevinarima, arhitektama, inženjerima i izvođačima;
- 6) Dokaz o ugovorima sa izvođačima i relevantna dokumentacija o izgradnji, uključujući informacije o kaznama, garancijama i izdacima za nepredviđene situacije i moguća prekoračenja planiranih troškova;
- 7) Informacije o razlozima za izgradnju, potkrijepljene pregledom ponude i tražnje na tržištu za tu lokaciju od strane renomiranog posrednika za nekretnine sa relevantnim stručnim znanjem;
- 8) Dokaz o procjenama troškova i hronološkom planu izgradnje, uključujući rezerve za nepredviđene situacije tokom izgradnje koje je potvrdio kvalifikovani i renomirani geodeta (ili slično).

DIO C – Mjerni podaci za odobravanje i praćenje kredita

U ovom dijelu smjernica se navodi skup mjernih podataka specifičnih za kredite koje kreditna institucija treba da uzme u obzir prilikom procjene kreditne sposobnosti i praćenja kreditnog rizika. Gdje je to relevantno i primjereno, kreditna institucija može da upotrebljava druge mjerne podatke u tu svrhu.

C.1. Kreditiranje fizičkih lica (potrošača)

- 1) LTI racio;
- 2) DTI racio;
- 3) LSTI racio;
- 4) DSTI racio;
- 5) LTV racio.

C.2. Kreditiranje mikro, malih, srednjih i velikih privrednih društava

- 1) Koeficijent kapitala (kapital akcionara u odnosu na ukupnu imovinu);
- 2) (Dugoročni) koeficijent duga u odnosu na kapital;
- 3) Koeficijent ukupnog duga u odnosu na dobit prije kamata, poreza i amortizacije (EBITDA);
- 4) Prinos duga (neto prihod od poslovanja/iznos kredita);
- 5) Ukupne kamate/EBITDA;
- 6) Vrijednost privrednog društva (zbir tržišne vrijednosti običnih akcija, tržišne vrijednosti preferencijalnih akcija, tržišne vrijednosti duga, manjinskih interesa umanjeno za gotovinu i investicije);
- 7) Stopa kapitalizacije (neto operativni prihod/tržišna vrijednost);
- 8) Kvalitet aktive;
- 9) Ukupni koeficijent pokrivenosti otplate duga (DSCR);
- 10) Koeficijent pokrivenosti duga gotovinom (operativni novčani tok u odnosu na prosječne tekuće obaveze društva u određenom periodu);
- 11) Ukupna tekuća imovina u odnosu na ukupni kratkoročni dug;
- 12) Analiza budućeg novčanog toka;
- 13) Prinos na imovinu;
- 14) Otplata duga;
- 15) Koeficijent kredita u odnosu na troškove (LTC);
- 16) Koeficijent pokrivenosti kamata;
- 17) Koeficijent prinosa na kapital (neto prihod nakon kamata i poreza u odnosu na prosječni akcionarski kapital);
- 18) Povraćaj na uloženi kapital;
- 19) Neto profitna marža.

C.3 Kreditiranje izgradnje nepokretnosti

- 1) Koeficijent fiksne imovine u odnosu na kapital;
- 2) LTV ratio;
- 3) Lokacija i kvalitet nekretnina;
- 4) Koeficijent kredita u odnosu na troškove (LTC);
- 5) Koeficijent pokrivenosti otplate kredita kod kredita za poslovne nekretnine;
- 6) Kretanje stopa popunjenosti;
- 7) Prihodi od zakupa u odnosu na troškove kamata kod kredita za poslovne nekretnine.

C.4. Finansiranje sa finansijskim leveridžom, kreditiranje obezbijeđeno imovinom i projektno finansiranje

- 1) Vrijednost stečenog gubitka;
- 2) LTV ratio;
- 3) Pridržavanje poslovnog plana;
- 4) Koeficijent finansijskog leveridža (koeficijent ukupnog duga u odnosu na dobit prije kamata, poreza i amortizacije (EBITDA);
- 5) Kapacitet otplate.

SMJERNICE ZA UPRAVLJANJE NEKVALITETNIM I RESTRUKTURIRANIM IZLOŽENOSTIMA

I. PREDMET, OBLAST PRIMJENE I DEFINICIJE

1. Ovim smjernicama se utvrđuju dobre prakse koje kreditne institucije primjenjuju u pogledu upravljanja nekvalitetnim kreditima¹ (engl. *non-performing exposures*), restrukturiranim izloženostima (engl. *forborne exposures*) i stečenom aktivom (engl. *foreclosed assets*).
2. Kreditna institucija kod koje je učešće bruto nekvalitetnih kredita u ukupnim bruto kreditima veće ili jednako od 5% (na konsolidovanoj, potkonsolidovanoj ili pojedinačnoj osnovi) primjenjuje poglavlja II i III ovih smjernica na izloženosti prema licima čije učešće nekvalitetnih kredita u ukupnim kreditima prelazi utvrđeni prag.
3. Kreditna institucija kod koje je učešće bruto nekvalitetnih kredita u ukupnim bruto kreditima niže od 5%, ali ima veliko učešće ili značajan iznos nekvalitetnih kredita u posebnom portfoliju ili posebnim portfolijima sa izraženom koncentracijom nekvalitetnih kredita na određenom geografskom području, u privrednom sektoru ili grupi povezanih lica, primjenjuje poglavlja II i III ovih smjernica za te portfolije.
4. Kreditna institucija kod koje je učešće bruto nekvalitetnih kredita u ukupnim bruto kreditima ispod praga definisanog u tački 2 ove smjernice, primjenjuje odredbe ove smjernice ako je utvrdila znake pogoršanja kvaliteta aktive. Radi utvrđivanja da li je došlo do pogoršanja kvaliteta aktive, kreditna institucija razmatra sljedeće elemente i njihovo međudjelovanje:
 - a) povećanje iznosa nekvalitetnih kredita;
 - b) visok ili povećan nivo restrukturiranih izloženosti;
 - c) visok ili povećan nivo stečene aktive;
 - d) nizak nivo pokrivenosti ispravnima vrijednosti;
 - e) kršenje pokazatelja ranog upozorenja;
 - f) povećano opterećenje ukupnog bilansnog kapitala neto nekvalitetnim kreditima (engl. *Texas ratio*);
 - g) kvalitet i odgovarajuća aktivnost naplate (engl. *workout*).
5. Kreditna institucija primjenjuje ove smjernice primjereno njenoj veličini i unutrašnjoj organizaciji, kao i vrsti, oblasti primjene i složenosti njenih aktivnosti.
6. Izrazi koji se primjenjuju u ovim smjernicama imaju sljedeća značenja:
 - 1) **Period oporavka** - period od 12 mjeseci koji počinje da teče od trenutka definisanog Članom 36 stav 2 Odluke o kriterijumima i načinu klasifikacije aktive i obračunavanju rezervacija za potencijalne kreditne gubitke kreditne institucije;
 - 2) **EBITDA** - Dobit prije kamata, poreza, otpisa i amortizacije;
 - 3) **Restrukturiranje (engl. *forbearance*)** – Mjere kojima kreditna institucija čini određene ustupke prema dužniku koji ima ili će imati poteškoće pri ispunjavanju svojih obaveza plaćanja („finansijske poteškoće“). Ustupak može značiti gubitak za zajmodavca i može da obuhvata:
 - izmjenu ranijih uslova ugovora za koje se smatra da ih dužnik ne može ispuniti zbog finansijskih poteškoća („problematicni dug“) koje dovode do gubitka njegove sposobnosti servisiranja duga i koji ne bi bili odobreni da dužnik nema finansijske poteškoće;
 - potpuno ili djelimično refinansiranje ugovora o problematičnom dugu koje ne bi bilo odobreno da dužnik nema finansijske poteškoće;
 - 4) **Restrukturirane izloženosti (engl. *forborne exposures*)** – Izloženosti u odnosu na koje se primjenjuju mjere restrukturiranja;
 - 5) **Stečena aktiva (engl. *foreclosed assets*)** – Imovina stečena preuzimanjem kolaterala koja se nastavlja priznavati u bilansu. Stečena aktiva može da se stekne u sudskom postupku, bilateralnim sporazumom sa dužnikom ili drugom vrstom prenosa kolaterala sa dužnika na kreditnu instituciju. Stečena aktiva može da uključuje finansijsku i nefinansijsku aktivu i treba da uključuje sve stečene kolaterale nezavisno od njihove računovodstvene klasifikacije;
 - 6) **Nepokretnosti** – Imaju značenje definisano članom 246 Odluke o adekvatnosti kapitala;
 - 7) **Trošak likvidacije** – Novčani odlivi nastali tokom sprovođenja postupka sticanja kolaterala i prodaje i uključuju:
 - sve primjenjive pravne troškove;
 - troškove prodaje, poreze i druge rashode;
 - dodatne troškove održavanja koji će nastati kreditnoj instituciji na osnovu preuzimanja i prodaje kolaterala;
 - sve novčane prilive do datuma likvidacije;
 - 8) **Pokretna imovina** – Ima značenje definisano članom 248 Odluke o adekvatnosti kapitala;
 - 9) **Koeficijent nekvalitetnih kredita (NPL %)** – Odnos bruto nekvalitetnih kredita i avansa i ukupnih bruto kredita i avansa;

¹ Za potrebe ovih smjernica izraz „nekvalitetni krediti“ odnosi se na sve nekvalitetne izloženosti.

- 10) **Sistem upravljanja nekvalitetnim kreditima** – Politike, procesi, kontrole i sistemi za upravljanje rizicima nekvalitetnih kredita;
- 11) **Portfolio** – Skup izloženosti sa sličnim karakteristikama kreditnog rizika;
- 12) **Probni period** – Period utvrđen u članu 37 stav 2 Odluke o kriterijumima i načinu klasifikacije aktive i obračunavanju rezervacija za potencijalne kreditne gubitke kreditne institucije;
- 13) **Nivo sklonosti ka preuzimanju rizika** – Cjelokupni pristup koji uključuje politike, procedure, kontrole kojima se utvrđuje, prenosi i prati sklonost ka preuzimanju rizika. Uključuje izjavu o sklonosti ka preuzimanju rizika, limite izloženosti rizicima, definisanje uloga i odgovornosti lica koja nadgledaju sprovođenje procesa sklonosti ka preuzimanju rizika i lica koje ga prate. U okviru sklonosti ka preuzimanju rizika treba uzeti u obzir bitne rizike za kreditnu instituciju, kao i za ugled koji ona ima kod deponenata, investitora i klijenata. Nivo sklonosti ka preuzimanju rizika mora biti usklađen sa strategijom poslovanja kreditne institucije.
- 14) **Texas koeficijent (engl. Texas ratio)** – Pokazatelj kojim se upoređuje iznos nekvalitetnih kredita kreditne institucije sa iznosom kapitala kreditne institucije (iznos bruto knjigovodstvene vrijednosti nekvalitetnih kredita u odnosu na ukupni kapital i akumulirana obezvrjeđenja vrijednosti (engl. impairments)).

II. STRATEGIJA ZA NEKVALITETNE KREDITE

7. Kreditna institucija uspostavlja odgovarajući sistem za utvrđivanje, mjerenje, praćenje i smanjenje nekvalitetnih kredita, uključujući aktivnosti naplate.
8. Kreditna institucija prilikom razvoja i sprovođenja strategije za nekvalitetne kredite, uzima u obzir relevantne faktore i propisane zahtjeve koji se odnose na zaštitu potrošača.

2.1. Razvoj strategije za nekvalitetne kredite

9. Kreditna institucija treba da utvrdi strategiju za nekvalitetne kredite kako bi definisala vremenski ograničeno smanjenje nekvalitetnih kredita u okviru realnog, ali dovoljno ambicioznog vremenskog perioda (ciljevi smanjenja nekvalitetnih kredita).
10. Kreditna institucija treba da u strategiji za nekvalitetne kredite, za svaki relevantni portfolio, na jasan, vjerodostojan i moguć način definiše pristupe i ciljeve u pogledu efektivnog upravljanja nekvalitetnim kreditima radi maksimalnog povećanja naplate potraživanja i, u krajnjem, smanjenja iznosa nekvalitetnih kredita.
11. Ključni djelovi razvoja i sprovođenja strategije za nekvalitetne kredite su:
 - 1) procjena operativnog okruženja i eksternih uslova (vidjeti dio 2.2. ovih smjernica);
 - 2) razvoj strategije za nekvalitetne kredite za kratkoročni, srednjoročni i dugoročni period (vidjeti dio 2.3. ovih smjernica);
 - 3) sprovođenje operativnog plana (vidjeti dio 2.4. ovih smjernica);
 - 4) potpuno uključivanje strategije za nekvalitetne kredite u upravljanje kreditnih institucija, uključujući redovno preispitivanje i nezavisno praćenje (vidjeti dio 2.5. ovih smjernica).
12. Kreditna institucija, tokom razvoja svoje strategije za nekvalitetne kredite, uzima u obzir i politike za pravedno postupanje sa dužnicima.

2.2. Procjena operativnog okruženja

13. Kreditna institucija je dužna da, u izradi i sprovođenju strategije za nekvalitetne kredite, izvrši procjenu:
 - 1) sposobnosti za efikasno upravljanje nekvalitetnim kreditima i njihovo smanjenje;
 - 2) eksternih uslova i operativnog okruženja;
 - 3) uticaja strategije za nekvalitetne kredite na kapital.

2.2.1. Interni kapaciteti / samoprocjena

14. Kreditna institucija treba da sprovede sveobuhvatnu samoprocjenu kako bi ocijenila stvarno stanje i postupke koje treba da sprovede radi otklanjanja nedostataka u internim kapacitetima za upravljanje nekvalitetnim kreditima.
15. Kreditna institucija je dužna da u potpunosti razumije i procijeni:
 - 1) iznos i uzroke nekvalitetnih kredita i to:
 - iznos i razvoj portfolija nekvalitetnih kredita na odgovarajućem nivou granularnosti, za što je potrebno pravilno grupisati izloženosti, kako je navedeno u dijelu 3.2.3 ovih smjernica,
 - uzroke povećanja i smanjenja nekvalitetnih kredita, prema portfolijima, kada je primjenjivo;
 - druge potencijalne korelacije i uzroke;
 - 2) ishode radnji u pogledu nekvalitetnih kredita koje je kreditna institucija izvršila u prošlosti i to:
 - vrstu i prirodu izvršenih radnji, uključujući aktivnosti restrukturiranja;
 - rezultat tih aktivnosti i povezanih uzroka, uključujući efektivnost restrukturiranja;
 - 3) operativne kapacitete (procesne, alate, kvalitet podataka, IT/automatizaciju, zaposleni/stručnost, donošenje odluka, interne politike i sva druga područja relevantna za sprovođenje strategije) u vezi sa različitim postupcima procesa,

uključujući naročito:

- rano otkrivanje nekvalitetnih kredita;
- aktivnosti restrukturiranja;
- obezvrjeđenja (engl. *impairments*) i otpise;
- vrednovanje kolaterala;
- naplatu, pravne postupke i postupke sticanja;
- upravljanje stečenom aktivom, prema potrebi;
- izvještavanje o nekvalitetnim kreditima i ishodima rješenja za restrukturiranja nekvalitetnih kredita, njihovo praćenje i sl.

16. Kreditna institucija je dužna da jednom godišnje sprovede sveobuhvatnu samoprocjenu kojom će obuhvatiti najmanje stavke koje su navedene u tački 15 ovih smjernica, kako bi utvrdila svoje prednosti, značajne razlike i područja u kojima su moguća poboljšanja u svrhu ostvarenja ciljeva smanjenja nekvalitetnih kredita, i da izvještaj koji proizilazi iz prethodno navedenog dostavi nadležnom organu upravljanja.

17. Kreditna institucija treba da razmotri povremeno angažovanje stručnjaka radi mišljenja o operativnim kapacitetima za upravljanje nekvalitetnim kreditima u funkciji upravljanja i kontrole kreditne institucije ili iz eksternih izvora.

2.2.2. Eksterni uslovi i operativno okruženje

18. Kreditna institucija treba da, prilikom uspostavljanja strategije za nekvalitetne kredite i povezanih ciljeva u pogledu smanjenja nekvalitetnih kredita, uzme u obzir sljedeće faktore, te da u zavisnosti od njihove promjene razmotri da li je potrebno izvršiti ažuriranje uspostavljene strategije:

- 1) makroekonomske uslove, poput kretanja na tržištu nekretnina (ukoliko je relevantno) i njegovih specifičnih relevantnih podsegmenata. Ukoliko postoji neka specifična sektorska koncentracija u portfoliju nekvalitetnih kredita kreditne institucije, potrebno je sprovoditi detaljnu i konstantnu analizu kretanja u tom sektoru;
- 2) procjene eksternih stejkholdera (rejting agencije, tržišni analitičari, klijenti itd.) u pogledu prihvatljivog nivoa nekvalitetnih kredita i ispravki, kako bi se odredilo koliko daleko i koliko brzo kreditne institucije treba da smanje svoj portfolio nekvalitetnih kredita
- 3) tražnja investitora za nekvalitetnim kreditima, uključujući kretanja i dinamiku na domaćem i međunarodnim tržištima za prodaju portfolija nekvalitetnih kredita;
- 4) zrelost industrije servisiranja nekvalitetnih kredita, odnosno dostupnost i pokrivenost specijalizovanih serviser;
- 5) regulatorni i pravni okvir. Kreditna institucija treba da razumije pravne postupke povezane sa naplatom nekvalitetnih kredita za različite vrste imovine i različite nadležnosti. Konkretno, kreditna institucija je dužna da procijeni prosječno trajanje takvih postupaka, prosječne finansijske ishode, redosljed naplate različitih vrsta izloženosti i povezanih rezultata ishoda redosljeda naplate za trajanje pravnih postupaka, uticaj vrsta kolaterala i redosljeda naplate iz kolaterala, kao i jemstava za ishode trajanja pravnih postupaka, efekat pitanja zaštite potrošača, kao prosječne ukupne troškove povezane sa tim postupcima. Kreditna institucija treba da, pri uspostavljanju strategije za nekvalitetne kredite, razmotri i propise kojima se uređuje zaštita potrošača, posebno kad je riječ o izloženostima obezbijeđenim stambenim nepokretnostima;
- 6) uticaj obezvrjeđenja vrijednosti i otpisa nekvalitetnih kredita na poreze.

2.2.3. Uticaj strategije za nekvalitetne kredite na kapital

19. Kreditna institucija treba da bude u mogućnosti da izvrši detaljnu procjenu uticaja planirane strategije za nekvalitetne kredite iz perspektive kapitala, iznosa izloženosti riziku, dobiti ili gubitka i obezvrjeđenja za svaki od faktora smanjenja nekvalitetnih kredita, kao i da procijeni da li je utvrdila strateški proces za uklanjanje bilo kojih nedostataka u različitim ekonomskim scenarijima. Kriterijumi za procjenu, odnosno pretpostavke i efekti treba da budu u skladu sa sklonošću ka preuzimanju rizika, odnosno sa procesom procjene adekvatnosti internog kapitala (ICAAP).

20. Prilikom planiranja kapitala kreditna institucija treba da vodi računa o tome da visina raspoloživog kapitala bude dovoljna za održivo smanjenje nekvalitetnih kredita u bilansu.

2.3. Razvoj strategije za nekvalitetne kredite

21. Strategija za nekvalitetne kredite treba naročito da obuhvati vremenski ograničene kvantitativne ciljeve u pogledu nekvalitetnih kredita i ciljeve u pogledu stečene imovine (aktive), koji su podržani (gdje je primjenjivo) odgovarajućim sveobuhvatnim operativnim planom.

22. Razvoj strategija za nekvalitetne kredite treba da se zasniva na procesu samoprocjene i analizi strateških opcija za sprovođenje strategije za nekvalitetne kredite.

23. Strategiju za nekvalitetne kredite i operativni plan treba da definiše i odobri organ upravljanja, i potrebno ih je preispitati najmanje jednom godišnje.

2.3.1. Opcije sprovođenja strategije

24. Kreditna institucija je dužna da razmotri različite opcije sprovođenja strategije za nekvalitetne kredite i njihov finansijski uticaj, kako bi postigla svoje kratkoročne, srednjoročne i dugoročne ciljeve.
25. Kreditna institucija, da bi uspješno sprovela strategiju za nekvalitetne kredite, treba da razmotri najmanje sljedeće opcije sprovođenja (koje ne isključuju jedna drugu) za različite portfolije i pod različitim uslovima:
- 1) strategiju držanja/restrukturiranja: opcija strategije držanja čvrsto je povezana sa operativnim modelom kreditne institucije, stručnim znanjem o restrukturiranju i procjeni kreditne sposobnosti dužnika, sposobnostima operativnog upravljanja nekvalitetnim kreditima, eksternalizacijom servisiranja i politikama otpisa;
 - 2) smanjenje aktivnog portfolija: prodaja, sekuritizacija ili, u slučaju nekvalitetnih kredita koje se smatraju nenadoknadivim, otpisi. Ta je opcija blisko povezana sa adekvatnošću iznosa obezvrjeđenja, procjenom vrijednosti kolaterala, kvalitetom podataka o izloženostima i tražnjom investitora za nekvalitetnim kreditima;
 - 3) promjenu vrste izloženosti ili kolaterala, uključujući postupak sticanja, zamjenu duga za vlasnički udio, zamjenu duga za imovinu ili zamjenu kolaterala;
 - 4) pravne opcije: uključujući postupak stečaja ili vansudska rješenja.
26. Kreditna institucija treba da utvrdi srednjoročne i dugoročne strateške opcije za smanjenje nekvalitetnih kredita koje se možda neće moći ostvariti odmah, na primjer zbog nedostatka neposredne tražnje investitora za nekvalitetnim kreditima, ali to bi se moglo srednjoročno ili dugoročno promijeniti. Operativni plan treba da omogući takve promjene i da zahtijeva pripremu za te promjene, na primjer poboljšanjem kvaliteta podataka o nekvalitetnim kreditima, kako bi kreditna institucija bila spremna za buduće transakcije investitora.
27. Kreditna institucija treba da izvrši blagovremeno obezvrjeđenje vrijednosti (utvrdi ispravke vrijednosti) i otpise, ako zaključi da nijedna od prethodno navedenih opcija neće dovesti do srednjoročnog ili dugoročnog smanjenja nekvalitetnih kredita u pogledu određenih portfolija ili pojedinačnih izloženosti.
28. Kreditna institucija koja želi da učestvuje u složenim procesima, kao što su transakcije prenosa rizika ili sekuritizacije rizika u pogledu nekvalitetnih kredita, treba da sprovede pouzdanu analizu rizika i da uspostavi odgovarajuće procese kontrole rizika.

2.3.2. Ciljevi

29. Kreditna institucija, prije početka procesa utvrđivanja ciljeva za kratkoročni i srednjoročni period, treba da zauzme stav o realnim dugoročnim iznosima nekvalitetnih kredita, na nivou pojedinačnih portfolija i na ukupnom nivou. Kreditna institucija treba da uzme u obzir istorijske ili međunarodne referentne vrijednosti (eng. benchmark) radi definisanja razumnih dugoročnih iznosa nekvalitetnih kredita.
30. Kreditna institucija treba da, u svojim strategijama za nekvalitetne kredite, jasno definiše realne ambiciozne kvantitativne ciljeve, uključujući, prema potrebi, ciljeve povezane sa stečenom imovinom. Ti bi ciljevi trebalo, najmanje u srednjem roku, da dovedu do konkretnog smanjenja nekvalitetnih kredita, prije i nakon umanjenja vrijednosti. Iako očekivanja u pogledu promjene makroekonomskih uslova, kad se zasnivaju na čvrstim tržišnim predviđanjima, mogu da imaju ulogu u određivanju ciljnih vrijednosti, ne treba da budu jedina varijabla koja se uzima u obzir prilikom definisanja ciljeva za umanjenje nekvalitetnih kredita.
31. Kreditna institucija treba da odredi ciljeve na sljedeće načine:
- 1) po vremenskim okvirima (kratkoročno (indikativno godinu dana), srednjoročno (indikativno tri godine) i moguće dugoročno);
 - 2) po glavnim portfolijima (npr. stambeni krediti, potrošački krediti, retail, mala i srednja preduzeća (MSP-ovi), privredna društva, velika privredna društva, poslovne nepokretnosti);
 - 3) po opcijama sprovođenja (npr. gotovinske naplate iz strategije držanja, preuzimanje kolaterala, naplata iz pravnog postupka, prihodi od prodaje nekvalitetnih kredita ili otpisa).
32. Ciljevi kreditnih institucija u pogledu nekvalitetnih kredita treba da uključuju najmanje predviđeno apsolutno ili relativno smanjenje nekvalitetnih kredita, prije i nakon obezvrjeđenja vrijednosti, ne samo sveukupno, već i za glavne portfolije nekvalitetnih kredita. Ako je stečena imovina materijalna, treba definisati strategiju u pogledu stečene imovine ili bi trebalo uključiti ciljeve smanjenja stečene imovine u strategiju za nekvalitetne kredite.

2.3.3. Operativni plan

33. Kreditna institucija treba da uskladi ciljeve u pogledu nekvalitetnih kredita sa konkretnijim operativnim ciljevima, koji treba da budu razrađeni kroz set manjih operativnih ciljeva, pri čemu, kreditna institucija može, ako to smatra adekvatnim, da uvede dodatne pokazatelje za praćenje, kao dodatne ciljeve. Primjera radi, ako kreditna institucija planira smanjenje određenog iznosa nekvalitetnih kredita, potrebno je da detaljnije prikaže za različite portfolije na periodičnoj osnovi u toku jedne godine planirane efekte smanjenja tog iznosa nekvalitetnih kredita kroz projektovanje koeficijenta nekvalitetnih kredita i procenta pokrivenosti nekvalitetnih kredita ispravkama.

34. Strategija kreditne institucije za nekvalitetne kredite treba da bude podržana operativnim planom koji treba da definiše, odobri i preispituje organ upravljanja.
35. Kreditna institucija treba da u operativnom planu jasno definiše načine na koje će operativno sprovesti svoju strategiju za nekvalitetne kredite u vremenskom okviru od najmanje jedne do tri godine (zavisno od vrste operativnih mjera koje je potrebno sprovesti).
36. Operativni plan u pogledu nekvalitetnih kredita treba da naročito sadrži:
 - 1) jasne vremenski ograničene ciljeve;
 - 2) aktivnosti koje je potrebno sprovesti na nivou pojedinih portfolija;
 - 3) okvir sistema internog upravljanja, uključujući odgovornosti i mehanizme izvještavanja u pogledu aktivnosti i rezultata sprovedenih aktivnosti;
 - 4) standarde kvaliteta radi obezbjeđivanja uspješnih rezultata;
 - 5) zahtjeve u pogledu zaposlenih i resursa;
 - 6) potrebnu tehničku infrastrukturu i plan poboljšanja tehničke infrastrukture;
 - 7) detaljne i konsolidovane budžetske zahtjeve, neophodne za sprovođenje strategije za nekvalitetne kredite;
 - 8) planove za komunikaciju sa internim i eksternim učesnicima (npr. kad je riječ o prodaji, servisiranju, inicijativama u pogledu efikasnosti).
37. Operativni plan treba da bude posebno usmjeren na interne faktore koji bi mogli biti prepreka za uspješno sprovođenje strategije za nekvalitetne kredite.

2.4. Sprovođenje operativnog plana

38. Sprovođenje operativnog plana strategije za nekvalitetne kredite, koji treba da uključuje sveobuhvatne mjere za upravljanje promjenama kako bi se sistem upravljanja nekvalitetnim kreditima ugradio u korporativnu kulturu kao njen ključni element, treba da se oslanja na odgovarajuće politike i procedure, jasno definisane linije odgovornosti za njihovu primjenu, uključujući i jasno definisan proces eskalacije, pri čemu svako odstupanje od plana treba da bude istaknuto i pravovremeno prijavljeno organu upravljanja, kako bi se na vrijeme mogle sprovesti korektivne mjere.

2.5. Implementacija strategije za nekvalitetne kredite

39. Kreditna institucija treba da implementira strategiju za nekvalitetne kredite u procese na svim nivoima organizacije, uključujući strateški i operativni nivo.
40. Kreditna institucija treba da upozna relevantne zaposlene sa ključnim elementima strategije za nekvalitetne kredite i da je uskladi sa ukupnom strategijom kreditne institucije, a posebno strategijom upravljanja rizicima. To je posebno važno ako sprovođenje strategije za nekvalitetne kredite uključuje sveobuhvatne promjene poslovnih procedura.
41. Kreditna institucija treba da jasno definiše i dokumentuje uloge, odgovornosti i formalne linije izvještavanja o sprovođenju strategije za nekvalitetne kredite i operativnog plana.
42. Kreditna institucija treba da, zaposlenima i članovima rukovodstva koji su uključeni u aktivnosti naplate nekvalitetnih kredita, da jasne pojedinačne (ili zajedničke) ciljeve i podsticaje usmjerene ka postizanju ciljeva dogovorenih u strategiji za nekvalitetne kredite i operativnom planu. Ciljevi u pogledu nekvalitetnih kredita treba da se uzmu u obzir u okviru politika primanja, ciljeva napredovanja i okvira praćenja uspješnosti kako bi se obezbijedila uključenost svih zaposlenih i članova rukovodstva u proces smanjenja nekvalitetnih kredita. Zaposleni i rukovodioci zaduženi za odobravanje kredita i poslovne funkcije treba da uzmu u obzir povratne informacije dobijene iz aktivnosti naplate i kvalitet izloženosti kako bi se spriječilo preuzimanje prekomjernog rizika.
43. Strategija za nekvalitetne kredite treba da bude usklađena sa finansijskim i poslovnim planom kreditne institucije, uključujući sve troškove povezane sa sprovođenjem operativnog plana, kao i moguće gubitke koji proizilaze iz aktivnosti naplate nekvalitetnih kredita. S tim u vezi, kreditna institucija može da odredi poseban budžet za gubitke koji proizilaze iz nekvalitetnih kredita, kako bi u kasnijem periodu olakšala interne kontrole poslovanja i planiranje.
44. Strategija za nekvalitetne kredite treba da bude u potpunosti ugrađena u sistem upravljanja rizicima. U tom kontekstu posebnu pažnju treba posvetiti:
 - 1) procesu procjene adekvatnosti internog kapitala (ICAAP-u): svi relevantni elementi strategije za nekvalitetne kredite treba da budu u potpunosti usklađeni sa ICAAP-om i implementirani u ICAAP. Kreditna institucija treba da sprovede kvantitativne i kvalitativne procjene kretanja nekvalitetnih kredita u redovnim i stresnim uslovima, uključujući efekat na planiranje kapitala;
 - 2) sklonošću ka preuzimanju rizika: sklonost ka preuzimanju rizika i strategija za nekvalitetne kredite blisko su povezani, pa zbog toga treba da se jasno definišu pokazatelji i limiti sklonosti ka preuzimanju rizika, koje je odobrio organ upravljanja, a koji su usklađeni sa strategijom za nekvalitetne kredite;
 - 3) planu oporavka: ako su vrijednosti pokazatelja i aktivnosti povezane sa nekvalitetnim kreditima sastavni dio plana oporavka kreditna institucija treba da obezbijedi njihovo usklađivanje sa ciljevima strategije za nekvalitetne kredite i operativnim planom.

45. Kreditna institucija treba da obezbijedi visok nivo praćenja i nadzora izrade i sprovođenja strategije za nekvalitetne kredite i operativnog plana.

III. UPRAVLJANJE NEKVALITETNIM KREDITIMA I OPERATIVNE AKTIVNOSTI

46. Kreditna institucija treba da uspostavi odgovarajuću strukturu upravljanja i operativnu strukturu, radi upravljanja nekvalitetnim kreditima na efikasan i održiv način.
47. Kreditna institucija treba da, u toku sprovođenja aktivnosti upravljanja nekvalitetnim kreditima i operativnih aktivnosti, uzme u obzir relevantne faktore i zahtjeve u pogledu zaštite potrošača i da obezbijedi pravedno postupanje sa potrošačima.

3.1. Upravljanje i donošenje odluka

48. Organ upravljanja kreditne institucije treba da definiše, odobri i preispituje strategiju za nekvalitetne kredite i operativni plan koji bi trebalo da budu dio sveobuhvatne strategije kreditne institucije. Pored toga, organ upravljanja treba da:
- 1) na godišnjoj osnovi odobrava i redovno preispituje strategije za nekvalitetne kredite i operativni plan u skladu sa sveobuhvatnom strategijom rizika;
 - 2) nadzire sprovođenje strategije za nekvalitetne kredite;
 - 3) definiše kvantitativne i kvalitativne ciljeve upravljanja nekvalitetnim kreditima i podstiče za aktivnosti naplate nekvalitetnih kredita;
 - 4) na kvartalnoj osnovi prati napredak u odnosu na ciljeve definisane u strategiji za nekvalitetne kredite i operativnom planu;
 - 5) definiše odgovarajuće procese odobravanja odluka za naplatu nekvalitetnih kredita (za velike nekvalitetne kredite bi trebalo da se uključuje saglasnost organa upravljanja);
 - 6) odobrava politike i procese povezane sa nekvalitetnim kreditima (uključujući i navedene u Dijelu D ovih smjernica), da ih preispituje najmanje jednom godišnje i da nastavlja da sprovodi bilo koje potrebne izmjene, obezbjeđujući da zaposleni u potpunosti razumiju politike i procese;
 - 7) obezbijedi odgovarajući nivo internih kontrola procesa upravljanja nekvalitetnim kreditima, uz poseban akcenat na aktivnosti vezane za klasifikaciju nekvalitetnih kredita, obezvrjeđenjima, otpisima, procjenama vrijednosti kolaterala i održivošću mjera restrukturiranja;
 - 8) posjeduje odgovarajuće znanje, iskustvo i stručnost kada je riječ o upravljanju nekvalitetnim kreditima.
49. Kreditna institucija treba da uspostavi i dokumentuje jasno definisane, efikasne i dosljedne procedure za donošenje odluka, uz stalnu uključenost odgovarajuće druge linije odbrane.

3.2. Operativni model za nekvalitetne kredite

3.2.1. Jedinice za naplatu nekvalitetnih kredita (engl. *NPE workout units*)

50. Kreditna institucija treba da organizuje poslove naplate nekvalitetnih kredita nezavisno od poslova odobravanja kredita. Taj pristup razdvajanja zaduženja treba da obuhvati aktivnosti održavanja odnosa sa klijentima (npr. pregovori sa klijentima za rješenja za restrukturiranje) i proces donošenja odluka. U tom kontekstu kreditna institucija treba da razmotri uvođenje tijela za donošenje odluka vezano za naplatu nekvalitetnih kredita (npr. Odbor za nekvalitetne kredite).
51. Kreditna institucija je dužna da obezbijedi da se, u situacijama kada je nemoguće da se izbjegu preklapanja sa tijelima koja donose odluke, rukovodiocima ili ekspertima koji su uključeni u proces odobravanja kredita, institucionalnim okvirom i internim kontrolama obezbijedi odgovarajuće ublažavanje svih mogućih sukoba interesa.
52. Kreditna institucija treba da uspostavi mjere kojima se obezbjeđuje redovna razmjena povratnih informacija između organizacionih jedinica za odobravanje kredita i organizacionih jedinica za naplatu nekvalitetnih kredita.
53. Kreditna institucija treba da, pri formiranju odgovarajuće organizacione jedinice za naplatu nekvalitetnih kredita, uzme u obzir specifičnosti svojih glavnih portfolija nekvalitetnih kredita, uključujući vrstu izloženosti (retail, MSP, privredna društva) i vrstu kolaterala.
54. Kreditna institucija je dužna da razmotri izradu automatizovanih postupaka za jedinice za naplatu nekvalitetnih kredita koje su namijenjene homogenim portfolijima nekvalitetnih kredita za *retail*. Kad je riječ o portfolijima nekvalitetnih kredita za privredna društva, prema potrebi i u zavisnosti od koncentracije nekvalitetnih kredita u sektoru, kreditna institucija treba da razmotri upravljački (individualni) pristup putem osposobljavanja zaposlenih u organizacionoj jedinici za naplatu nekvalitetnih kredita specijalizovanih za određeni sektor. Za preduzetnike i mikro privredna društva treba da se razmotri pristup koji bi uključivao kombinaciju automatizovanih elemenata i upravljačkog (individualnog) pristupa.
55. Mala i jednostavna kreditna institucija može da uspostavi posebne funkcije za naplatu srazmjerno svojoj veličini, prirodi, složenosti i profilu rizika. Kreditna institucija je dužna da obezbijedi da se uspostavljanjem takvih funkcija spriječi i ukloni sukob interesa pri upravljanju nekvalitetnim kreditima.

56. Mala i jednostavna kreditna institucija, za potrebe proporcionalnosti, umjesto uspostavljanja posebnih tijela za donošenje odluka povezanih sa naplatom nekvalitetnih kredita, može da te poslove organizuje u okviru kreditnih odbora ili odbora za upravljanje rizicima, pod uslovom da ne postoji sukob interesa.

3.2.2. Usklađenost sa životnim ciklusom nekvalitetnih kredita

57. Kreditna institucija treba da uspostavi organizacione jedinice za naplatu nekvalitetnih kredita na način koji obezbeđuje da su aktivnosti naplate nekvalitetnih kredita i kontakt sa dužnikom prilagođeni različitim fazama životnog ciklusa nekvalitetnih kredita².
58. Kreditna institucija treba da uspostavi različite organizacione jedinice za nekvalitetne kredite za različite faze životnog ciklusa nekvalitetnih kredita, kao i za različita portfolija, ako je to adekvatno. Sve primjenjive faze naplate treba da dobiju odgovarajuću pažnju i u njih treba da budu uključeni odgovarajući specijalizovani zaposleni, što podrazumijeva jasno definisanje pokretača čijom aktivacijom će se neka izloženost izmjestiti iz nadležnosti jedne organizacione jedinice u drugu, zaduženu za nekvalitetne kredite.
59. Kreditna institucija treba da, uzimajući u obzir specifičnosti proizvoda i prirodu dospjelih neplaćenih obaveza, razmotri sljedeće faze životnog ciklusa nekvalitetnih kredita:
- 1) dospjele neplaćene obaveze u ranoj fazi kašnjenja (dospjele do 90 dana)³: u toku ove faze fokus treba da je na početnom kontaktu sa dužnikom za potrebe rane naplate i prikupljanju informacija kako bi se omogućila detaljna procjena okolnosti dužnika (npr. njegov finansijski položaj, dokumentacija o statusu kredita, status kolaterala, nivo saradnje itd.). Na osnovu vrste izloženosti i kolaterala treba da se konačno utvrdi adekvatna strategija naplate, koja može da uključuje mjere restrukturiranja sa kratkoročnim vremenskim okvirom i koja će se primjenjivati prema potrebi (uključujući tokom tog početnog perioda, kad je to adekvatno) u cilju stabilizacije finansijskog položaja dužnika prije uspostavljanja odgovarajuće strategije naplate. Osim toga, kreditna institucija treba da, kada je to moguće, sagleda mogućnosti za poboljšanje svog položaja, istovremeno uzimajući u obzir prava i interese potrošača (npr. potpisivanjem ugovora o novom kreditu, preuzimanjem postojećeg kolaterala, svođenjem odliva gotovine na najmanju moguću mjeru, preuzimanjem dodatnog kolaterala, ako je dostupan). Posebna politika upravljanja dospjelim neplaćenim obavezama treba da sadrži smjernice o ukupnim procedurama i odgovornostima u pogledu nekvalitetnih kredita, uključujući pokretače čijom aktivacijom se stiče uslov za prenos izloženosti u nadležnost organizacione jedinice za naplatu nekvalitetnih kredita.
 - 2) dospjele neplaćene obaveze preko 90 dana/restrukturiranje: kreditna institucija treba da u ovoj fazi sprovodi i formalizuje planove restrukturiranja sa dužnicima. Planovi restrukturiranja treba da se sprovedu samo ako je kreditna institucija zaključila da dužnik može da izvrši plaćanja. Plan restrukturiranja treba se da prati najmanje jednu godinu, imajući u vidu povećani rizik, prije nego što se restrukturirana izloženost može konačno izdvojiti iz jedinice za naplatu nekvalitetnih kredita, ako se tokom praćenja ne otkriju dodatni pokretači za klasifikaciju u nekvalitetne kredite.
 - 3) likvidacija / naplata duga / sudski postupci / sticanje: ako ne utvrdi održivo rješenje za restrukturiranje zbog finansijskog položaja dužnika ili njegove saradnje, kreditna institucija treba da sprovede analizu troškova i koristi u pogledu različitih mogućnosti likvidacije, uključujući sudske i vansudske postupke, uzimajući u obzir i interese dužnika. Na osnovu te analize kreditna institucija treba da ubrzano nastavi sa sprovođenjem odabrane mogućnosti likvidacije, uz podršku pravnih stručnjaka i stručnjaka za likvidaciju privrednih društava. Kreditna institucija koja često koristi usluge eksternih stručnjaka treba da obezbijedi odgovarajuće mehanizme internih kontrola kako bi se obezbijedio djelotvoran i efikasan postupak likvidacije. U tom pogledu posebnu pažnju treba posvetiti nekvalitetnim kreditima koji su već dugo klasifikovani kao takvi. Posebna politika naplate duga treba da sadrži smjernice o postupcima likvidacije. Vidjeti dio D ovih smjernica.
60. Upravljanje stečenom aktivom (ili drugom imovinom koja je proizišla iz nekvalitetnih kredita): preuzimanje kolaterala uglavnom počinje nakon neuspješnih postupaka kreditne institucije da na druge načine naplati dospjele iznose. Kreditna institucija treba da utvrdi procedure naplate u pogledu stečene aktive, posebno obuhvatajući postupke preuzimanja aktive, procjene vrijednosti kolaterala i prodaju različitih vrsta kolaterala odgovarajućim metodama.

3.2.3. Grupisanje izloženosti

61. Kreditna institucija je dužna da vrši grupisanje izloženosti na osnovu identifikovanih zajedničkih karakteristika kreditnih rizika. Treba da razvije homogene portfolije kako bi se postupci mogli posebno prilagoditi nekvalitetnim kreditima. Kreditna institucija je dužna da razmotri oblikovanje prilagođenih procesa za svaki portfolio, pri čemu bi poseban tim stručnjaka preuzeo svaki od njih. Portfoliji nekvalitetnih kredita treba da se analiziraju vrlo pažljivo, što bi rezultiralo jasno definisanim potportfolijima dužnika. Kreditna institucija treba da za te analize razvije odgovarajuće sisteme izvještavanja menadžmenta (eng. management information systems – MIS) i odgovarajući kvalitet podataka.

² Navedeno obuhvata i aktivu koja nije razvrstana u nekvalitetne izloženosti, kao što su dospjele neplaćene obaveze u ranoj fazi kašnjenja (≤ 90 dana), restrukturirane izloženosti i stečena aktiva, a ima važnu ulogu u cjelokupnom procesu upravljanja nekvalitetnim kreditima.

³ U zavisnosti od svoje složenosti, izloženosti koje imaju malu vjerovatnoću naplate mogu da budu dio ranih dospjelih neplaćenih obaveza ili jedinica za restrukturiranje nekvalitetnih kredita.

62. Popis mogućih kriterijuma odabira za grupisanje nekvalitetnih kredita za retail portfolije naveden je u Dijelu A ovih smjernica.
63. Kada je riječ o portfolijima nekvalitetnih kredita za privredna društva, grupisanje po kategorijama izloženosti ili sektoru (npr. poslovne nepokretnosti, projektno finansiranje izgradnje nepokretnosti, brodogradnja, subjekti koji se bave trgovinom) treba da posluži kao osnov za specijalizaciju organizacionih jedinica za naplatu nekvalitetnih kredita. Te bi portfolije zatim trebalo dodatno raspodijeliti u skladu sa strategijom za nekvalitetne kredite i nivoom finansijskih poteškoća kako bi se obezbijedila odgovarajuća usmjerenost aktivnosti naplate.

3.2.4. Ljudski resursi

64. Kreditna institucija treba da uspostavi odgovarajuću organizacionu strukturu u odnosu na model poslovanja, uzimajući u obzir rizike, uključujući i rizike koji proizilaze iz nekvalitetnih kredita. U kreditnim institucijama odgovarajuća i srazmjerna pažnja rukovodstva i odgovarajući resursi treba da budu posvećeni procesu naplate nekvalitetnih kredita i internim kontrolama povezanih procesa.
65. Kreditna institucija treba da, na osnovu rezultata samoprocjene kapaciteta u pogledu nekvalitetnih kredita, kako je navedeno u dijelu 2.2.1 ovih smjernica, redovno preispituje adekvatnost svojih internih i eksternih resursa za rješavanje nekvalitetnih kredita i da blagovremeno nadoknadi eventualne nedostatke u ljudskim resursima.
66. Kreditna institucija treba da, imajući u vidu da aktivnosti naplate mogu u značajnoj mjeri da opterete njene resurse, razmotri da li je adekvatnije da izabere korišćenje ugovora na određeno vrijeme, kao i to da li je za aktivnosti koje se odnose na upravljanje nekvalitetnim kreditima bolje koristiti interne kapacitete, eksternalizaciju ili društva za zajednička ulaganja. Međutim, za navedene aktivnosti i dalje, u krajnjem, odgovara kreditna institucija.
67. U slučaju eksternalizacije aktivnosti naplate, kreditna institucija je dužna da postupa u skladu sa propisima kojima se uređuje eksternalizacija.
68. Kreditna institucija treba da razvije odgovarajuće stručne kapacitete koji su potrebni za definisani operativni model nekvalitetnih kredita, uključujući organizacione jedinice za naplatu nekvalitetnih kredita i funkcije interne kontrole.
69. Zaposleni zaduženi za ključne elemente naplate nekvalitetnih kredita treba da raspolažu konkretnim stručnim znanjem i iskustvom u pogledu nekvalitetnih kredita.
70. Kreditna institucija treba da sprovede odgovarajuću obuku posvećenu nekvalitetnim kreditima, uključujući zaštitu potrošača, i da osmisli planove razvoja zaposlenih kako bi se unaprijedili stručni kapaciteti.
71. Ako razvoj internih stručnih kapaciteta i infrastrukture nije moguć ili efikasan, organizacionim jedinicama za naplatu nekvalitetnih kredita treba omogućiti jednostavan pristup stručnim nezavisnim eksternim resursima (npr. ovlašćenim procjenjivačima imovine, pravnim savjetnicima, stručnjacima za planiranje poslovanja, stručnjacima za pojedinu industriju) ili specijalizovanim društvima za servisiranje nekvalitetnih kredita.
72. Kreditna institucija treba da, u skladu sa sveobuhvatnom strategijom za nekvalitetne kredite i operativnim planom, uvede sistem procjenjivanja individualnih performansi i (ako je primjenjivo) performansi grupe/tima zaposlenih u organizacionim jedinicama za naplatu nekvalitetnih kredita. Sistem procjene performansi zaposlenih uglavnom treba da bude povezan sa kvantitativnim elementima ciljeva kreditne institucije u pogledu nekvalitetnih kredita, ali može da uključuje i kvalitativne elemente (nivo tehničkih sposobnosti u vezi s analizom primljenih finansijskih informacija i podataka, strukturiranje predloga, kvalitet preporuka ili praćenje slučajeva restrukturiranja, kao i efektivne vještine pregovaranja). Kreditna institucija treba da redovno prati rezultate rada zaposlenih koji su zaduženi za naplatu nekvalitetnih kredita i da ih upoređuje sa tim ciljevima na pojedinačnoj osnovi ili na grupnoj osnovi, prema potrebi.
73. Metodologija mjerenja uspješnosti organa upravljanja i relevantnih rukovodilaca treba da uključuje konkretne pokazatelje povezane sa ciljevima koji su definisani u strategiji kreditne institucije za nekvalitetne kredite i operativnom planu. Važnost tih pokazatelja u cjelokupnoj metodologiji za mjerenje uspješnosti treba da bude srazmjerna ozbiljnosti problema nekvalitetnih kredita sa kojim se suočava kreditna institucija.
74. Kreditna institucija treba da podstiče primjenu indikatora sistema ranog upozorenja (koji omogućavaju blagovremeno utvrđivanje izloženosti sa povećanim kreditnim rizikom) u svojim politikama primanja i metodama podsticaja, kako bi se obezbijedilo da se efikasno rješavaju moguće poteškoće u plaćanju i da se tako uspješno smanje povećanja nekvalitetnih kredita.

3.2.5. Tehnički resursi

75. Kreditna institucija treba da obezbijedi da se svi podaci povezani sa nekvalitetnim kreditima centralno skladište u pouzdane i sigurne IT sisteme, da budu potpuni i ažurirani tokom cijelog procesa naplate nekvalitetnih kredita.
76. Odgovarajuća tehnička infrastruktura treba da organizacionim jedinicama za naplatu nekvalitetnih kredita omogući:
- 1) pristup svim značajnim podacima i dokumentima, uključujući:
 - informacije o trenutnim nekvalitetnim kreditima i dužnicima sa dospjelim neplaćenim obavezama u ranoj fazi kašnjenja (≤ 90 dana), uključujući automatska obavještenja ukoliko dođe do izmjena;

- informacije o izloženostima, kolateralu i jemstvu povezanim sa dužnikom ili povezanim klijentima;
 - aplikativnu mogućnost praćenja i dokumentovanja uspješnosti i opravdanosti restrukturiranja
 - status aktivnosti naplate i interakcije sa dužnicima, kao i pojedinosti o dogovorenim mjerama restrukturiranja;
 - stečenu aktivu, prema potrebi;
 - praćenje novčanog toka kredita i kolaterala;
 - izvore informacija i potpunu dokumentaciju;
 - prema potrebi, pristup centralnim kreditnim registrima, registrima nepokretnosti i drugim eksternim izvorima podataka;
- 2) efikasnu obradu i praćenje procesa upravljanja nekvalitetnim kreditima, uključujući:
- automatizovane radne procese tokom cijelog životnog ciklusa nekvalitetnih kredita;
 - automatizovan proces praćenja statusa kredita, obezbjeđujući pravilno označavanje nekvalitetnih kredita i restrukturiranih izloženosti;
 - uključene indikatore ranog upozorenja;
 - automatizovano kvantitativno izvještavanje tokom cijelog životnog ciklusa nekvalitetnih kredita kao osnov za analize koje je potrebno dostaviti rukovodstvu organizacione jedinice za naplatu nekvalitetnih kredita, organu upravljanja i drugim relevantnim rukovodiocima, kao i Centralnoj banci;
 - analize uspješnosti aktivnosti naplate koje sprovede organizacione jedinice za naplatu nekvalitetnih kredita, timovi i stručnjaci (npr. stopa oporavka/uspjeha, informacije o obnavljanju izloženosti, opravdanost ponuđenih opcija restrukturiranja, stopa naplate u gotovini, istorijske analize stopa oporavka, stopa ispunjenih obećanja u pozivnom centru itd.);
 - praćenje razvoja portfolija, potportfolija, spisak ukupnih dužnika i pojedinačnih dužnika;
- 3) definisanje, analizu i mjerenje nekvalitetnih kredita i povezanih dužnika:
- prepoznavanje nekvalitetnih kredita i mjerenje obezvrjeđenja vrijednosti,
 - sprovođenje odgovarajućih analiza portfolija nekvalitetnih kredita i skladištenje rezultata za svakog dužnika;
 - podrška pri procjeni ličnih podataka dužnika, njegovog finansijskog položaja i sposobnosti plaćanja, najmanje za dužnike koji nisu složeni;
 - izračunavanje neto sadašnje vrijednosti i efekta svake opcije restrukturiranja i/ili mogućeg plana restrukturiranja na kapitalni položaj kreditne institucije u okviru važećeg propisa (npr. zakona kojim se uređuje izvršenje i obezbeđenje, stečaj i sl.) za svakog dužnika.

77. Adekvatnost tehničke infrastrukture, uključujući kvalitet podataka, treba da redovno procjenjuje interna ili eksterna revizija.

3.3. Sistem internih kontrola

78. Organ upravljanja kreditne institucije treba da bude odgovoran za uspostavljanje efektivne i efikasne interne kontrole procesa koje se odnose na segment upravljanja nekvalitetnim izloženostima kako bi se obezbijedila potpuna usklađenost strategije za nekvalitetne kredite i operativnog plana s jedne strane, odnosno poslovne strategije kreditne institucije (uključujući strategiju za nekvalitetne kredite i operativni plan) i sklonosti ka preuzimanju rizika s druge strane.
79. Organ upravljanja treba da redovno sagledava izvještaje o upravljanju nekvalitetnim kreditima, koji sadrži utvrđene nedostatke, kao i povezane relevantne rizike, procjenu efekta, preporuke i korektivne mjere koje treba preduzeti.
80. Rukovodioci kontrolnih funkcija treba redovno da izvještavaju organe upravljanja, kako bi se blagovremeno skrenula pažnja na konkretne događaje koji bi mogli imati uticaja na kreditnu instituciju.
81. Organ upravljanja treba da blagovremeno i efektivno prati nalaze kontrolnih funkcija i da zahtijeva da se sprovedu odgovarajuće korektivne aktivnosti, a za te potrebe treba uspostaviti adekvatne procedure za praćenje nalaza i preduzetih korektivnih mjera.
82. Kontrolne funkcije treba da uključuju sve tri linije odbrane. Uloge različitih uključenih funkcija treba da se jasno raspodijele i dokumentuju kako bi se izbjegle praznine ili preklapanja. Organ upravljanja treba redovno da bude izvještavan o ključnim ishodima aktivnosti druge i treće linije i definisanih mjera ublažavanja, kao i o napretku u pogledu tih potreba.
83. Veća i složenija kreditna institucija, tokom sprovođenja kontrole, treba da primjenjuje sve tri linije odbrane. Druga linija odbrane ne mora da bude posvećena isključivo nekvalitetnim kreditima i može je sprovođiti funkcija () zadužena za kreditni rizik (kontrolu).
84. Mala i jednostavna kreditna institucija, prilikom uspostavljanja internih kontrola, ne mora da raspolaže sa sve tri linije odbrane posvećene nekvalitetnim kreditima, ali mora da obezbijedi uspješno smanjivanje mogućih sukoba interesa.

3.3.1. Kontrola prve linije odbrane

85. Kreditna institucija treba da utvrdi procedure i procese za organizacione jedinice, a naročito za organizacionu jedinicu za naplatu nekvalitetnih kredita, za upravljanje rizicima u kontekstu naplate nekvalitetnih kredita (prva linija odbrane).
86. Kreditna institucija, kako bi obezbijedila sprovođenje odgovarajućih kontrolnih mehanizama, treba da uspostavi interne politike za naplatu nekvalitetnih kredita. Rukovodioci organizacionih jedinica odgovorni su za sprovođenje navedenih internih politika, kao i njihovu implementaciju u IT procedure. U Dijelu D ovih smjernica navedeni su ključni elementi politika povezanih sa nekvalitetnim kreditima koje treba sprovesti u kreditnim institucijama.

3.3.2. Kontrola druge linije odbrane

87. Kreditna institucija treba da obezbijedi da se kontinuirano sprovodi kontrola primjene procedura za upravljanje nekvalitetnim kreditima (druga linija odbrane). Da bi se adekvatno sprovodili njeni kontrolni zadaci, funkcija druge linije odbrane zahtijeva visok nivo nezavisnosti od ostalih poslovnih aktivnosti, uključujući jedinice za naplatu nekvalitetnih kredita. Ovoj funkciji treba obezbijediti dodatne resurse, kao i odgovarajući broj stručnih zaposlenih. Kvalifikacije zaposlenih treba da se kontinuirano procjenjuju, pa bi, prema potrebi, bilo neophodno organizovati obuku.
88. Druga linija odbrane kontroliše način na koji organizacione jedinice za naplatu nekvalitetnih kredita sprovode mjere upravljanja rizicima i treba da se posebno fokusira na:
- 1) praćenje i mjerenje rizika povezanih sa nekvalitetnim kreditima na detaljnoj i agregatnoj osnovi, uzimajući u obzir adekvatnost internog/regulatornog kapitala;
 - 2) preispitivanje uspješnosti cjelokupnog operativnog modela nekvalitetnih kredita, kao i njegovih elemenata (npr. rukovodstvo/zaposleni organizacione jedinice za naplatu nekvalitetnih kredita, aranžmani eksternalizacije, ciljevi smanjenja nekvalitetnih kredita i modeli ranog upozorenja);
 - 3) obezbjeđivanje kvaliteta tokom obrade nekvalitetnih kredita, praćenja/izvještavanja (internog i eksternog), restrukturiranja, obezvrjeđenja vrijednosti, otpisa, vrednovanja kolaterala i izvještavanja o nekvalitetnim kreditima (za ispunjavanje navedene uloge funkcija druge linije treba da ima dodatna ovlašćenja za prethodnu intervenciju pri sprovođenju pojedinačnih rješenja za naplatu);
 - 4) preispitivanje usklađenosti procesa povezanih sa nekvalitetnim kreditima, sa internim politikama i eksternim smjernicama, prije svega u vezi sa klasifikacijom nekvalitetnih kredita, sprovođenjem umanjenja vrijednosti i rezervisanja, otpisom, procjenom vrijednosti kolaterala, restrukturiranjem i modelima ranog upozorenja.
89. Funkcije upravljanja rizicima i usklađenosti treba da daju smjernice u procesu izrade i preispitivanja politika povezanih sa nekvalitetnim kreditima, posebno s ciljem uključivanja najboljih praksi za rješavanje problema identifikovanih u prošlosti. Dodatno, aktivnosti druge linije odbrane treba da se obavljaju u kontinuitetu i da obuhvataju bar sljedeće aktivnosti:
- Revidiranje statusa indikatora sistema ranog upozorenja i mjera koje su na osnovu njih preduzete;
 - Praćenje da li su preduzete aktivnosti u skladu sa internim politikama, vodeći računa o pravovremenosti i vrsti preduzetih aktivnosti;
 - Periodično praćenje da li su indikatori sistema ranog upozorenja efektivni, to jest do kog nivoa su nekvalitetni krediti detektovani (ili nijesu detektovani) u ranoj fazi, pri čemu informacija o dobijenim rezultatima treba da bude proslijeđena direktno organizacionoj jedinici koja je zadužena za sistem ranog upozorenja.

3.3.3. Kontrola treće linije odbrane

90. Funkcija interne revizije, treba da ima dovoljno stručnog znanja o rešavanju (naplati) nekvalitetnih kredita da bi mogla da sprovodi svoje aktivnosti povremene kontrole efikasnosti i efektivnosti za nekvalitetne kredite, uključujući kontrole prve i druge linije (treća linija odbrane) odbrane.
91. Funkcija interne revizije sprovodi redovne procjene radi praćenja poslovanja u skladu sa internim politikama povezanim sa nekvalitetnim kreditima (vidjeti Dio D ovih smjernica), što uključuje i nasumične i nenajavljene kontrole i preglede kreditne dokumentacije.
92. Kreditna institucija treba da, pri utvrđivanju učestalosti, područja primjene i obima kontrola koje je potrebno sprovesti, uzme u obzir iznos nekvalitetnih kredita i da li su u toku nedavnih revizija otkrivene znatne nepravilnosti i nedostaci.
93. Na osnovu rezultata svojih kontrola funkcija interne revizije treba da da preporuke organu upravljanja i pritom mu skrene pažnju na moguća poboljšanja.

3.4. Praćenje nekvalitetnih kredita i aktivnosti naplate nekvalitetnih kredita

94. Sistemi praćenja treba da budu zasnovani na ciljevima u pogledu nekvalitetnih kredita koji su odobreni u strategiji za nekvalitetne kredite i povezanom operativnom planu, koji se zatim prenose na operativne ciljeve jedinica za naplatu nekvalitetnih kredita, sa sistemom povratnih informacija za određivanje cijene kreditnog rizika i rezervisanje. Potrebno je da se razvije odnosni sistem ključnih pokazatelja uspješnosti (engl. key performance indicators – KPI), kako bi se organu upravljanja i drugim relevantnim rukovodiocima omogućilo mjerenje napretka.

95. Kreditna institucija treba da definiše i prati ključne indikatore uspješnosti (KPI) povezane sa nekvalitetnim kreditima, koji treba da uključuju, između ostalog (vidjeti i Dio B ovih smjernica):
- 1) pokazatelje nekvalitetnih kredita;
 - 2) komunikacija sa dužnicima i prikupljanje gotovine;
 - 3) aktivnosti restrukturiranja;
 - 4) aktivnosti likvidacije;
 - 5) ostalo (npr. stavke bilansa uspjeha povezane sa nekvalitetnim kreditima, stečena aktiva, aktivnosti eksternalizacije).

3.4.1. Pokazatelji nekvalitetnih kredita

96. Kreditna institucija treba da u svojim knjigama pažljivo prati relativne i apsolutne nivoe nekvalitetnih kredita i restrukturiranih izloženosti, kao i stečenu aktivu (ili drugu imovinu koja proizilazi iz aktivnosti povezanih sa nekvalitetnim kreditima), i dospjele nenaplaćene obaveze koje kasne kraće od 90 dana.
97. Kreditna institucija treba da takve aktivnosti praćenja izvršava na nivou transakcije/dužnika i, prema potrebi, na nivou portfolija ili potportfolija, uzimajući u obzir aspekte kao što su poslovna linija, segment dužnika, geografsko područje, proizvodi, rizik koncentracije, nivo kolateralizacije i vrsta datog kolaterala te mogućnost otplate duga.
98. Kreditna institucija treba da obezbijedi praćenje nivoa obezvrjeđenja nekvalitetnih kredita kako bi se organu upravljanja mogle pružiti sveobuhvatne informacije o pokrivenosti ispravkama. Analiza treba da uključi podatke na agregatnoj osnovi i na nivoima različitih portfolija nekvalitetnih kredita. Prilikom odabira portfolija nekvalitetnih kredita treba uzeti u obzir aspekte kao što su vrsta izloženosti, uključujući obezbijeđene/neobezbijeđene, vrstu kolaterala i jemstava, geografsko područje, broj godina od klasifikacije nekvalitetnih kredita, vrijeme naplate te upotrebu pristupa stalnosti poslovanja (engl. *going concern*) i prestanka poslovanja (engl. *gone concern*). Treba da se prate i trendovi pokrivenosti ispravkama, a smanjenja je potrebno obrazložiti. Texas ratio obezbjeđuje vezu između nekvalitetnih izloženosti i iznosa kapitala i stoga predstavlja još jedan koristan KPI.
99. Kreditna institucija treba da odredi referentne pokazatelje vezane za odnos nekvalitetnih kredita i pokrivenosti u odnosu na dostupne pokazatelje za uporedive kreditne institucije kako bi organu upravljanja dostavile jasan prikaz položaja konkurenata i moguće nedostatke.
100. Kreditna institucija treba da prati svoja odstupanja od budžeta kako bi organ upravljanja mogao da razumije pokretače za značajna odstupanja od plana.
101. Ključni podaci o povećanju i smanjenju nekvalitetnih kredita treba da se uključe u povremena izvještavanja prema organu upravljanja, uključujući prenose sa nekvalitetnih kredita ili na njih, nekvalitetne restrukturirane izloženosti, nekvalitetne kredite u probnom periodu, kvalitetne restrukturirane izloženosti (engl. *performing forborne exposures*) i dospjele neplaćene obaveze (engl. *early arrears*) koje kasne ≤ 90 dana.
102. Kreditna institucija treba da razmotri potencijalni benefit od uspostavljanja matrica migracije za praćenje priliva izloženosti u kategoriju nekvalitetnih kredita ili njihovog odliva iz te kategorije. Matrice migracije mogu da se raščlane na način da prate postepeno kretanje kredita iz kategorije kvalitetnog u nekvalitetnu fazu (od 0 do 30 dana kašnjenja, od 31 do 60, od 61 do 90 itd).
103. Kreditna institucija treba da na mjesečnoj osnovi procjenjuje stope migracije i kvalitet performansnih izloženosti kako bi mogla da odredi i pravovremeno preduzme prioritne mjere za sprečavanje pogoršanja kvaliteta portfolija. Matrice migracije mogu dodatno da se raščlane prema vrsti izloženosti (stambeni krediti, potrošački krediti, specijalizovano kreditiranje izgradnje nepokretnosti), poslovnoj jedinici ili drugim potportfolijima kako bi se utvrdilo da li se pokretač za migracije može pripisati određenom potportfoliju.
104. Kreditna institucija, u svojim aktivnostima praćenja, treba da koristi interne informacije (npr. informacije dobijene iz internih rejting sistema) i eksterne informacije (npr. informacije dobijene od agencija za kreditni rejting, specijalizovanih istraživanja sektora ili makroekonomskih pokazatelja za konkretna geografska područja) i one treba da upućuju na određeni trenutak ili period posmatranja. U Dijelu C ovih smjernica navedeni su primjeri internih i eksternih informacija.

3.4.2. Komunikacija sa dužnicima i prikupljanje gotovine

105. Nakon uspostavljanja organizacionih jedinica za naplatu nekvalitetnih kredita potrebno je da se uspostave ključne mjere operativne uspješnosti kako bi se procijenila efikasnost tih jedinica ili zaposlenih u odnosu na prosječnu uspješnost i/ili standardne referentne pokazatelje. Ključne mjere operativne uspješnosti obuhvataju najmanje sljedeće:
- planiranu komunikaciju sa dužnicima u odnosu na ostvarenu komunikaciju;
 - procenat razgovora koji su doveli do plaćanja ili obećanja o plaćanju;
 - apsolutni naplaćeni iznos i naplaćeni iznos u odnosu na ugovornu obvezu plaćanja, raščlanjeni kako slijedi:
 - naplaćeni iznos od klijenata
 - naplaćeni iznos iz ostalih izvora (npr. prodaja kolaterala, administrativna zabrana na zaradu, stečajni postupak);

- obećanja o plaćanju koja su obezbijeđena i ispunjena obećanja o plaćanju u odnosu na dospjela obećanja o plaćanju;
- rješenja za sveobuhvatno i dugoročno restrukturiranje usaglašena sa dužnikom (broj i obim)

Ako takvi pokazatelji ne postoje ili nijesu dostupni, ključne mjere operativne uspješnosti treba da se prate kroz upoređivanje stvarnih rezultata u odnosu na ciljeve postavljene u operativnom planu kreditne institucije u pogledu nekvalitetnih kredita.

3.4.3. Aktivnosti restrukturiranja

- 106.** Kreditna institucija treba da, u cilju uklanjanja ili ograničavanja efekta nekvalitetnih kredita, istraži mogućnosti odobravanja mjera restrukturiranja.
- 107.** Kreditna institucija treba da prati dva aspekta aktivnosti restrukturiranja: efikasnost i efektivnost. Efikasnost se uglavnom odnosi na obim kreditnih linija za koje je ponuđeno restrukturiranje i na vrijeme potrebno za pregovore sa dužnikom, dok se efektivnost odnosi na stepen uspjeha opcija restrukturiranja, odnosno na to da li je dužnik ispunio revidirane/izmijenjene ugovorne obveze.
- 108.** Glavni cilj mjera restrukturiranja treba da bude povratak dužnika u održivo redovno stanje otplate (engl. *sustainable performing repayment status*), uzimajući u obzir dospjeli iznos duga i svođenje očekivanih gubitaka na najmanju moguću mjeru. Tim ciljevima treba da se uzme u obzir važnost obezbjeđivanja pravednog postupanja sa potrošačima i usklađenost sa svim primjenjivim propisima o zaštiti potrošača.
- 109.** Kreditna institucija treba da prati aktivnosti restrukturiranja kako bi obezbijedila da konačni ishod mjera restrukturiranja bude povratak dužnika u redovno stanje otplate, a ne odlaganje ocjene da je izloženost nenaplativa ili odlaganje obezvrjeđenja vrijednosti. U tom smislu kreditna institucija treba da prati i razdvoji dugoročna (održiva strukturna) rješenja od kratkoročnih (privremenih) rješenja. Modifikacija uslova i refinansiranje mogu se izmijeniti u svim fazama životnog ciklusa kredita, te je iz tog razloga neopodno da kreditna institucija prati aktivnosti restrukturiranja i u slučaju kvalitetnih i u slučaju nekvalitetnih kredita.

3.4.4. Aktivnosti likvidacije

- 110.** Kreditna institucija treba da riješi problem nekvalitetnih kredita čak iako se restrukturiranjem ne može naći nijedno održivo rješenje. To rješavanje može da uključi pokretanje pravnih postupaka, sticanje imovine, zamjenu duga za imovinu ili kapital, prodaju kreditnih potraživanja, prenos društvu za upravljanje imovinom ili sekjuritizaciju.
- 111.** Kreditna institucija treba da prati aktivnosti likvidacije kako bi mogla da donosi informisane odluke o strategijama i politikama.
- 112.** Kreditna institucija treba da prati prodaje i cijene realizovanih prodaja/prenosa u poređenju sa neto knjigovodstvenim vrijednostima.
- 113.** Kreditna institucija treba da prati obim predmeta, kao i stope naplate u okviru tih predmeta. U tom kontekstu uspješnost treba da se mjeri u odnosu na postavljene ciljeve, u smislu broja mjeseci/godina od pokretanja postupka i gubitaka za kreditnu instituciju. Prilikom praćenja stvarne stope gubitka od kreditne institucije se očekuje da za svaki kreditni portfolio razvije istorijsku seriju podataka kako bi dokazala pretpostavke primijenjene za potrebe revizije obezvrjeđenja vrijednosti i sprovođenja testiranja otpornosti na stres.
- 114.** Kreditna institucija treba da, za izloženosti obuhvaćene kolateralom ili nekom drugom vrstom garancije (jemstva), prati period koji je potreban za unovčavanje kolaterala ili protestovanje garancije (jemstva). Kreditna institucija treba da prati i korektivne faktore u okviru prinudnih prodaja nakon likvidacije i kretanja na određenim tržištima (npr. tržištima nepokretnosti) kako bi procijenila izgleda o mogućim stopama naplate.
- 115.** Praćenje stopa naplate putem postupka izvršenja i drugih pravnih postupaka treba da je od pomoći kreditnoj instituciji da pouzdano procijeni da li će odluka o izvršenju dovesti do veće neto sadašnje vrijednosti nego u slučaju odabira opcije restrukturiranja. Podaci o stopama naplate iz postupka izvršenja treba da budu praćeni kontinuirano i da budu uključeni u moguće izmjene strategija kreditnih institucija za upravljanje naplatom duga / portfolijima prinudne naplate.
- 116.** Kreditna institucija treba da prati i prosječno trajanje nedavno završenih postupaka, kao i prosjek naplaćenih iznosa (uključujući povezane troškove naplate) u okviru tih postupaka.
- 117.** Kreditna institucija treba da pažljivo prati slučajeve zamjene duga za imovinu ili kapital dužnika, najmanje primjenom indikatora obima prema vrsti imovine, i da obezbijedi usklađenost sa svim ograničenjima iz relevantnih propisa u odnosu na te transakcije. Primjena tog pristupa kao mjere restrukturiranja treba da se podrži odgovarajućim poslovnim planom i ograniči na imovinu u pogledu koje kreditna institucija raspolaže dodatnim stručnim kapacitetima, a stanje na tržištu realno omogućava izdvajanje utvrđene vrijednosti imovine u kratkom ili srednjem roku. Kreditna institucija treba da obezbijedi da procjenu vrijednosti imovine sprovedu kvalifikovani i iskusni procjenjivači.

3.4.5. Ostale stavke koje je potrebno pratiti

- 118. Kreditna institucija treba da prati iznos prihoda od kamata od nekvalitetnih kredita i da o tome izvještava svoje organe upravljanja. Osim toga, potrebno je da se razlikuju stvarno primljena plaćanja kamata na nekvalitetne kredite od onih koja nijesu primljena. Potrebno je da se prate i kretanja obezvrjeđenja vrijednosti i rezervacija za gubitke i sa njima povezanih pokretača.
- 119. Ako je sticanje dio strategije kreditne institucije za nekvalitetne kredite, potrebno je da se prati i obim, dospelost, pokrivenost obezvrjeđenom vrijednošću (ispravkom) i kretanja u stečenoj aktivni (ili drugoj imovini koja proističe iz nekvalitetnih kredita) na adekvatnom nivou granularnosti kako bi se uzeli u obzir najvažniji oblici imovine. Potrebno je pratiti prinos stečene aktive u odnosu na unaprijed definisani poslovni plan i o njemu izvještavati organ upravljanja i nadležne rukovodioce na agregatnoj osnovi.
- 120. Organ upravljanja, relevantna radna tijela organa upravljanja i organizacione jedinice bi trebalo da dobijaju periodične izvještaje o statusu indikatora ranog upozorenja za segmente u kojima se očekuju silazni trendovi, kao i na nivou dužnika/izloženosti za velike izloženosti. Ovo izvještavanje bi trebalo da sadrži i kretanja portfolija tokom perioda, na primjer efekte mjesečnih migracija iz jednog u drugu kategoriju dospjelih neplaćenih obaveza (bez kašnjenja ($K=0$), $0<K\leq 30$, $30<K\leq 60$, $60<K\leq 90$, $K>90$). Trebalo bi navesti i indikatore efikasnosti pokazatelja ranog upozorenja.
- 121. Ostali aspekti koji mogu biti relevantni za izvještavanje kreditne institucije o nekvalitetnim kreditima uključuju efikasnost i efektivnost sporazuma o eksternalizaciji / servisiranju. Indikatori koji se koriste u ovom dijelu mogu biti slični onima koji se koriste za praćenje efikasnosti i efektivnosti internih jedinica za naplatu nekvalitetnih kredita, na vjerovatno manjem nivou granularnosti.

3.5. Signali ranog upozorenja (engl. *watch list*)

3.5.1. Postupak ranog upozorenja

- 122. U svrhu praćenja i sprječavanja pogoršanja kvaliteta kredita, kreditna institucija treba da sprovodi određene postupke, kako bi u ranoj fazi prepoznala potencijalne nekvalitetne kredite i upravljala njima.

3.5.2. Sistem / indikatori ranog upozorenja

- 123. Kreditna institucija treba da izradi primjeren skup indikatora ranog upozorenja za svaki portfolio.
- 124. Ključne indikatore ranog upozorenja trebalo bi izračunavati barem jednom mjesečno. Izuzetak su određeni specifični indikatori ranog upozorenja (npr. istraživanja na nivou industrije/segmenta/portfolija ili dužnika), koji su možda rjeđe dostupni.
- 125. Kako bi prepoznala rane signale pogoršanja kvalitetnih klijenata, kreditna institucija treba da prati kredite na dva odvojena nivoa: na nivou portfolija i na nivou transakcija/dužnika.

3.5.3. Indikatori ranog upozorenja na nivou transakcije/dužnika

- 126. Kreditna institucija treba da uključi indikatore ranog upozorenja na nivou transakcije/dužnika u proces praćenja kredita, kako bi se odmah aktivirali postupci naplate. Takođe, kreditna institucija treba da uključi indikatore ranog upozorenja na nivou transakcije/dužnika u sistem izvještavanja, kako bi služili kao indikator za praćenje kvalitetnih kredita.
- 127. Indikatori ranog upozorenja, koje treba odrediti na osnovu internih i eksternih ulaznih podataka/informacija, treba da se odnose na određeni trenutak ili period posmatranja. Primjeri indikatora ranog upozorenja mogu uključivati interne rejtinge (uključujući ocjenu ponašanja), eksterne rejtinge koje objavljuju agencije za kreditni rejting, specijalizovana sektorska istraživanja ili makroekonomske pokazatelje za preduzeća koja posluju na određenim geografskim područjima.
- 128. Sistemom ranog upozorenja treba da se analiziraju brojni ulazni podaci i stvaraju jasni izlazni podaci u obliku pokretača za različite vrste signala ranog upozorenja i mjera. U dijelu C dati su primjeri indikatora ranog upozorenja koje kreditna institucija može upotrijebiti kao ulazne podatke za sistem ranog upozorenja.

3.5.4. Indikatori ranog upozorenja na nivou portfolija

- 129. Osim pokazatelja ranog upozorenja na nivou dužnika, kreditna institucija treba da odredi i indikatore ranog upozorenja na nivou portfolija. Prvi korak ovog procesa podrazumijeva segmentaciju portfolija kreditnog rizika u različite kategorije, na primjer prema poslovnim linijama odnosno klijentima, geografskom području, proizvodima, rizicima koncentracije, nivou kolateralizacije i vrsti datog kolaterala ili sposobnosti servisiranja duga.
- 130. Kreditna institucija za svaku potkategoriju treba da sprovede posebnu analizu osjetljivosti na osnovu internih i eksternih informacija (npr. pregled tržišta u određenom sektoru ili oblasti koje sprovode eksterni pružaoци usluga) kako bi utvrdila

djelove portfolija na koje bi mogli uticati potencijalni šokovi. Ta analiza treba najmanje da omogući razvrstavanje u razrede u zavisnosti od rizičnosti. Politike treba da obezbijede skup mjera koje se inteziviraju sa rastom očekivanog rizika. Nakon toga, kreditna institucija treba da utvrdi specifične indikatore ranog upozorenja za svaku kategoriju rizika, kako bi se otkrilo potencijalno pogoršanje kredita prije nego što dođe do negativnih efekata na nivou transakcija.

IV. RESTRUKTURIRANJE

Cilj mjera restrukturiranja treba da bude povratak dužnika u održivo stanje plaćanja, uzimajući u obzir dospjeli iznos duga i svođenjem očekivanih gubitaka na najmanji mogući nivo.

131. Kreditna institucija treba da, prilikom odlučivanja o postupcima ili mjerama restrukturiranja koje će da se sprovedu, uzme u obzir interes potrošača i da poštuje propise o zaštiti potrošača.

132. Kreditna institucija treba da prati efikasnost i efektivnost aktivnosti restrukturiranja.

4.1. Mjere restrukturiranja i njihova održivost

133. Kreditna institucija treba da razmotri primjenu kombinacije različitih mjera restrukturiranja, uključujući kratkoročne i dugoročne mjere, u zavisnosti od prirode i strukture dospjeća kreditnih izloženosti. Moguće mjere restrukturiranja predstavljene su u tabeli u nastavku. Paket dugoročnih mjera može uključivati kratkoročne mjere, na primjer plaćanje samo kamate, smanjen iznos otplate, grejs period ili kapitalizaciju dospjelih neplaćenih obaveza, koje su vremenski ograničene, kao što je prethodno navedeno.

Mjera restrukturiranja	Opis	Održivost i ostali važni aspekti
Kratkoročne mjere		
Plaćanje samo kamate	Tokom definisanog kratkoročnog perioda plaćaju se samo kamate na kreditne linije i ne otplaćuje se glavnica. Stoga, iznos glavnice ostaje nepromijenjen, pa se uslovi strukture otplate ponovno procjenjuju na kraju perioda plaćanja samo kamata, na osnovu procjene sposobnosti otplate.	Ovi mjeru treba smatrati održivom samo ako kreditna institucija može da dokaže (na osnovu realnih dokumentovanih finansijskih informacija) da su finansijski problemi sa kojima se suočava dužnik privremene prirode i da će nakon definisanog perioda plaćanja samo kamata dužnik moći da otplaćuje kredit najmanje u mjeri u kojoj je to prethodno bio sposoban da čini. Mjera ne bi trebalo da traje duže od 24 mjeseca, odnosno 12 mjeseci u slučaju izgradnje poslovnih nekretnina i finansiranja projekata. Nakon završetka definisanog perioda za tu mjeru restrukturiranja, kreditna institucija treba ponovo da procijeni sposobnost dužnika da otplaćuje svoj dug, kako bi se moglo nastaviti sa izmijenjenim planom otplate (kojim može biti obuhvaćen element neplaćene glavnice tokom tog perioda u kom se plaćaju samo kamate). U većini slučajeva ova mjera se nudi u kombinaciji sa drugim, dugoročnim mjerama, kako bi se nadoknadil privremeno manji izvori otplate (npr. produženje roka dospjeća).
Smanjena plaćanja	Smanjenje iznosa rate tokom definisanog kratkoročnog perioda, kako bi se pomoglo dužniku koji je suočen sa problemima u novčanom toku, prije nego što se nastavi sa redovnom otplate, na osnovu ponovne procjene sposobnosti otplate. Iznos kamata i dalje treba platiti u potpunosti.	Vidjeti: "plaćanje samo kamate" Ako je smanjenje plaćanja umjereno i ispunjeni su svi drugi prethodno navedeni uslovi, mjera bi se mogla primjenjivati duže od 24 mjeseca.
Grace period/moratorijum na plaćanje	Sporazum, kojim se dužniku omogućava određeno odlaganje u pogledu otplate obaveza, obično u dijelu glavnice i kamata.	Vidjeti: "plaćanje samo kamate"
Kapitalizacija dospjelih neplaćenih obaveza/kapitalizacija kamata	Kapitalizacija neplaćenih dospjelih obaveza i/ili neplaćenih obračunatih kamata	Ovu mjeru treba odobriti/smatrati održivom samo ako je kreditna institucija procijenila nivo prihoda/rashoda dužnika (na osnovu realnih dokumentovanih finansijskih informacija) i ako

Mjera restrukturiranja	Opis	Održivost i ostali važni aspekti
	dodavanjem tih neplaćenih iznosa neplaćenju glavnici, za otplatu u okviru održivog reprogramiranog plana otplate.	predloženi revidirani plan otplate omogućava dužniku da otplaćuje kredit u skladu sa revidiranim planom tokom trajanja revidiranog plana otplate i ako je kreditna institucija službeno tražila potvrdu da dužnik razumije i prihvata uslove kapitalizacije. Kapitalizacija dospjelih neplaćenih obaveza trebalo bi da se omogući samo u posebnim slučajevima u kojima nije moguća naplata prethodno dospjelih neplaćenih obaveza ili dospjelih plaćanja na osnovu ugovora, pa je kapitalizacija jedino realno dostupna mogućnost. Kreditna institucija bi trebalo da generalno izbjegava nuđenje ove mjere dužniku više od jednom, a mjera bi trebalo da se primjenjuje samo na neplaćene dospjele obaveze koje ne premašuju unaprijed definisani iznos u odnosu na ukupnu glavnici (koju bi trebalo definisati u politici kreditne institucije koja se odnosi na restrukturiranje). Kreditna institucija bi trebalo da procijeni procenat neplaćenih dospjelih obaveza koje se kapitalizuju, u odnosu na otplatu glavnice i kamata, koji je adekvatan i prihvatljiv za dužnika.
Dugoročne mjere		
Smanjenje kamatne stope	Trajno (ili privremeno) smanjenje kamatne stope (fiksne ili promjenljive) na primjerenu i održivu stopu.	Izloženosti sa visokim kamatnim stopama jedan su od glavnih uzroka finansijskih problema. Dio finansijskih problema dužnika može proisteci iz činjenice da su kamatne stope izuzetno visoke u poređenju sa prihodima dužnika ili iz činjenice da su kretanja kamatnih stopa, kada je riječ o promjenjivim stopama, dovele do toga da dužnik finansijska sredstva dobija uz izrazito visoke troškove, u odnosu na preovladavajuće tržišne uslove. U takvim slučajevima se može razmotriti smanjenje kamatne stope. Međutim, kreditna institucija treba da vodi računa o tome da kamatna stopa koju nude dužnicima u dovoljnoj mjeri pokriva povezani kreditni rizik. Ova mjera bi se mogla primjenjivati i kao kratkoročna mjera.
Produženje roka dospjeća/trajanja kredita;	Produženje roka dospjeća kredita (odnosno datuma posljednjeg anuiteta (rate) kredita, u skladu sa ugovorom), koje omogućava smanjenje iznosa anuiteta (rate) njihovim raspoređivanjem tokom dužeg vremenskog perioda.	Ako dužnik podliježe odredbama koje se tiču obavezne starosne granice za penzionisanje, produženje roka bi trebalo smatrati održivim samo ako je kreditna institucija procijenila i može dokazati da dužnik može da svojom penzijom ili drugim legitimnim izvorima prihoda otplaćuje izmijenjene anuitete (rate) kredita na prihvatljivoj osnovi. Produženje roka bi trebalo smatrati održivim samo ako je u skladu sa životnim vijekom postojećih kolaterala ili ako dođe do odgovarajuće zamjene postojećeg kolaterala.
Dodatni kolateral	Dužnik u sklopu postupka restrukturiranja daje kreditnoj instituciji dodatna založna prava na neopterećenu imovinu kao dodatno osiguranje kako bi nadomjestio veću izloženost riziku. Napomena: Prihvatanje dodatnog kolaterala ne znači da će se određeni klijenti/izloženosti automatski klasifikovati kao „restrukturu-	Ova mjera nije održiva samostalna mjera restrukturiranja jer sama po sebi ne eliminiše prisutnost dospjelih neplaćenih obaveza po kreditu. Ovom mjerom se obično nastoje poboljšati ili ispraviti odredbe koje se tiču iznosa kredita i vrijednosti kolaterala (engl. LTV). Dodatni kolateral može biti u različitim oblicima, kao što su novčani depozit, ustupanje potraživanja ili nova/dodatna hipoteka na nekretnini.

Mjera restrukturiranja	Opis	Održivost i ostali važni aspekti
	rirani", mada se to u većini slučajeva podudara s preduzimanjem mjera restrukturiranja.	Kreditna institucija treba oprezno da priznaje hipoteku drugog i trećeg reda, kao i lična jamstva.
Sporazumna/potpomognuta prodaja	Kreditna institucija i dužnik dogovaraju se o sporazumnoj prodaji imovine u svrhu djelimične ili potpune otplate duga.	Kreditna institucija treba da restrukturira mogući ostatak duga nakon potpomognute prodaje odgovarajućim planom otplate, u skladu sa ponovnom procjenom dužnikove sposobnosti otplate. U slučaju mjera restrukturiranja koje mogu zahtijevati prodaju imovine na kraju vremenskog perioda, kreditna institucija treba da primijeni konzervativan pristup mogućem manjku preostalom nakon prodaje imovine i otkloniti ga što je prije moguće. Za izloženosti koje se otplaćuju preuzimanjem kolaterala na unaprijed utvrđeni datum, preuzimanje nije mjera restrukturiranja, osim ako se ne izvrši prije tog unaprijed određenog datuma zbog finansijskih problema.
Promjena plana otplate	Postojeći ugovoreni plan otplate prilagođava se novom održivom programu otplate na osnovu realne, trenutne i predviđene procjene novčanog toka dužnika.	Različite mogućnosti otplate mogu da uključuju: 1. djelimičnu otplatu: ako se plaćanjem zatvara dio izloženosti (npr. na osnovu prodaje imovine koja je niže vrijednosti od neizmirenog iznosa). Ta mogućnost se primjenjuje radi značajnog smanjenja izloženosti riziku i kako bi se omogućio održiv program otplate preostalog (neizmirenog) iznosa. Prethodno pomenutoj mogućnosti treba dati prednost u odnosu na mogućnosti koje su navedene u nastavku: jednokratne otplate glavnice i povećanja otplate; 2. jednokratnu otplatu glavnice: kad se reprogramiranjem otplate obezbjeđuje otplata visokog iznosa glavnice na kasniji datum, prije dospijeća kredita. Ovu mogućnost treba koristiti/smatrati održivom samo u rijetkim situacijama i ako kreditna institucija može dokazati da će u budućnosti dužnik imati raspoloživ novčani tok za ispunjavanje uslova jednokratne otplate glavnice; 3. postupno povećanje otplate: kreditna institucija treba da rješenje, koje uključuje ovu mogućnost, smatra održivim samo ako može da obezbijedi i dokaže da postoji dobar razlog zbog kojeg se očekuje da će dužnik biti u mogućnosti da izmiri buduća povećanja iznosa otplate.
Konverzija valute	Valuta izloženosti usklađuje se sa valutom novčanog toka.	Kreditna institucija bi trebalo da dužnicima u potpunosti objasni kursne rizike i da ih uputi na osiguranje za konverziju valute.
Druge izmjene uslova/odredbi ugovora	Kreditna institucija oslobađa dužnika odredbi ili uslova koji su uključeni u ugovor o kreditu koji nisu prethodno navedeni.	
Refinansiranje/nove kreditne linije	Obezbjeđivanja novih načina finansiranja radi podrške naplati od dužnika koji se suočava sa poteškoćama.	Ova mjera obično nije održiva kao samostalna mjera restrukturiranja, već je treba kombinovati sa drugim mjerama restrukturiranja koje su usmjerene na postojeće neplaćene dospelje obaveze. Treba je primjenjivati samo u rijetkim slučajevima. Mogu se odobriti nove kreditne linije koje mogu uključivati uspostavljanje dodatnog kolaterala. U slučaju sporazuma između kreditora, uvođenje posebnih ugovornih odredbi možda će biti potrebno radi kompenzacije dodatnog rizika koji snosi kreditna institucija.

Mjera restrukturiranja	Opis	Održivost i ostali važni aspekti
		Ova mjera mogla bi biti adekvatna za izloženosti prema privrednim društvima. Treba sprovesti detaljnu procjenu sposobnosti plaćanja dužnika, uključujući dovoljnu uključenost nezavisnih sektorskih stručnjaka koji će procijeniti održivost dostavljenih poslovnih planova i predviđanja novčanih tokova. Prethodno pomenutu mjeru treba smatrati održivom samo ako se procjenom kreditne sposobnosti utvrdi potpuna sposobnost plaćanja.
Konsolidacija duga	Povezivanje više izloženosti u jednu izloženost ili u ograničen skup izloženosti.	Ova mjera obično nije održiva samostalna mjera restrukturiranja, već je treba kombinovati sa drugim mjerama restrukturiranja koje su usmjerene na postojeće dospjele neplaćene obaveze. Ova mjera je posebno korisna u situacijama u kojima se povezivanjem kolaterala i obezbijedenog novčanog toka omogućava veća cjelokupna pokrivenost kolaterala za cjelokupni iznos duga (npr. tako da se odliv gotovine svede na najmanju moguću mjeru ili omogućavanjem preraspodjele viška novčanog toka među izloženostima).
Oprost dijela duga ili cjelokupnog duga (trajni otpis)	Kreditna institucija se odriče svog prava na zakonsku naplatu dijela duga ili punog iznosa duga od dužnika.	Ova mjera treba da se upotrebljava ako je kreditna institucija saglasna sa „smanjenim plaćanjem, kao punim i konačnim namirenjem“, pri čemu će kreditna institucija trajno otpisati (oprostiti) dužniku preostalo dugovanje ako dužnik plati smanjeni iznos preostale glavnice u dogovorenom roku. Kreditna institucija treba da oprezno primjenjuje mogućnost otpisa duga jer ona može dovesti do rasta rizika i podstaći ciljano neizmirivanje obaveza. Stoga, kreditna institucija treba da definiše posebne politike i procedure u pogledu oprosta (trajnog otpisa), kako bi se obezbijedila primjena čvrstih mehanizama kontrole.

134. Kratkoročne mjere restrukturiranja podrazumijevaju privremeno restrukturiranje uslova otplate koje se sprovodi sa ciljem rješavanja finansijskih poteškoća u kratkoročnom periodu, ali nisu usmjerene na rješavanje dospjelih neplaćenih obaveza, osim u kombinaciji sa odgovarajućim dugoročnim mjerama. Kratkoročne mjere kreditna institucija po pravilu sprovodi na period kraći od dvije godine, odnosno, u slučaju finansiranja projekata i gradnje poslovnih nekretnina, jednu godinu.

135. Kreditna institucija treba da razmotri mjere restrukturiranja za period od najviše dvije godine (i, kad je to adekvatno, za druge mjere restrukturiranja) ako dužnik ispunjava sljedeće kriterijume:

- 1) dužnik je u situaciji koja je prouzrokovana događajem koji je izazvao privremene poteškoće u pogledu likvidnosti. Potrebno je formalno pokazati na osnovu jasnih dokaza da će se prihodi dužnika u kratkom roku oporaviti u potpunosti ili u najvećem dijelu, ili potkrijepiti zaključak kreditne institucije da rješenje dugoročnog restrukturiranja nije bilo moguće zbog privremenih finansijskih poteškoća opšte prirode ili specifičnih za dužnika. Oblik dokaza u tom pogledu trebada odgovara prirodi, strukturi dospjeća i vrijednosti predmetne kreditne izloženosti;
- 2) dužnik je nesporno dokazao da ima dobar finansijski odnos sa kreditnom institucijom, uključujući činjenicu da je prije događaja otplatio znatan iznos glavnice;
- 3) dužnik je jasno pokazao spremnost na saradnju sa kreditnom institucijom.

136. Ugovorne odredbe bilo koje mjere restrukturiranja treba da kreditnoj instituciji obezbijede pravo na preispitivanje dogovorenih mjera restrukturiranja ako se stanje dužnika poboljša i zbog toga se mogu primijeniti povoljniji uslovi za kreditnu instituciju (u pogledu restrukturiranja ili izvornih ugovornih uslova). U tom cilju u ugovoru treba da se navedu konkretne promjene mjera restrukturiranja koje se mogu primijeniti kao posljedica određenih poboljšanja stanja dužnika. Kreditna institucija treba da razmotri uključivanje strogih posljedica (kao što je zahtjev za dodatnim kolateralom) u ugovorne uslove za dužnike koji ne ispunjavaju odredbe sporazuma o restrukturiranju.

4.1.1. Održivo i neodrživo restrukturiranje

137. Kreditna institucija treba da razlikuje održive mjere restrukturiranja koje doprinose smanjenju izloženosti dužnika i neodržive mjere restrukturiranja.

138. Kreditna institucija treba da razmotri sljedeće faktore prilikom procjene održivosti mjera restrukturiranja:

- a) Za mjere dugoročnog restrukturiranja:
 - 1) kreditna institucija može da dokaže (na osnovu objektivnih dokaza koji se mogu provjeriti) da dužnik ima kapaciteta za mjeru restrukturiranja, odnosno da se očekuje cjelokupna otplata;
 - 2) rješavanje dospjelih neplaćenih obaveza većim je dijelom ili u potpunosti uzeto u obzir i očekuje se znatno smanjenje dospjelih neplaćenih obaveza u bilansu dužnika u srednjem ili dugom roku;
 - 3) u slučaju da su za pojedinu izloženost već prethodno odobravana restrukturiranja, kreditna institucija treba da obezbijedi sprovođenje dodatnih internih kontrola kako bi se garantovalo da to naknadno restrukturiranje ispunjava kriterijume održivosti navedene u nastavku. Te bi kontrole trebale uključivati barem obavezu da se funkciji kontrole rizika izričito prethodno skreće pažnja na takve slučajeve. Osim toga, potrebno je zatražiti i izričitu saglasnost odgovarajućeg tijela nadležnog za donošenje ovakvih odluka. Navedene kontrole treba da minimalno uključe obavezno prethodno obavješćavanje funkcije kontrole rizika o tim slučajevima. Osim toga, potrebno je zatražiti i izričitu saglasnost relevantnog tijela za donošenje ovakvih odluka;
- b) za mjere kratkoročnog restrukturiranja:
 - 1) kreditna institucija može da dokaže (na osnovu objektivnih dokaza koji se mogu provjeriti) da dužnik ima kapaciteta za mjeru restrukturiranja, odnosno da se očekuje cjelokupna otplata;
 - 2) kratkoročne mjere restrukturiranja primjenjuju se privremeno i kreditna institucija može na osnovu objektivnih dokaza koji se mogu provjeriti pokazati da je dužnik sposoban da otplati izvorni ili izmijenjeni iznos sa punim iznosom glavnice i kamata počevši od datuma isteka kratkoročnih privremenih mjera;
 - 3) mjera za posljedicu nema više uzastopnih mjera restrukturiranja odobrenih za istu izloženost.

139. Procjena održivosti treba da se zasniva na finansijskim karakteristikama dužnika i mjeri restrukturiranja koju treba odobriti u tom trenutku. Procjena održivosti treba da se sprovede bez obzira na generator restrukturiranja. Različiti su generatori mjera restrukturiranja, među ostalima, situacija u kojoj dužnik iskorišćava klauzulu o restrukturiranju iz ugovora, bilateralni pregovori o restrukturiranju između dužnika i kreditne institucije i javni program restrukturiranja koji se omogućava svim dužnicima u određenoj situaciji.

4.2. Dobre prakse vezane za postupak restrukturiranja

4.2.1. Politika restrukturiranja

140. Kreditna institucija treba da razvije politiku aktivnosti restrukturiranja, koja treba da obuhvati:

- 1) procese i procedure za odobravanje mjera restrukturiranja, uključujući odgovornosti i donošenje odluka;
- 2) opis dostupnih mjera restrukturiranja, uključujući one navedene u ugovorima;
- 3) zahtjeve za informacijama potrebne za procjenu održivosti mjera restrukturiranja;
- 4) dokumentaciju o odobrenim mjerama restrukturiranja;
- 5) procese i pokazatelje za praćenje efikasnosti i efektivnosti mjera restrukturiranja.

141. Kreditna institucija treba da redovno preispituje svoje politike i opcije restrukturiranja na osnovu grupnog praćenja rezultata različitih mjera restrukturiranja, uključujući i ispitivanje mogućih uzroka i slučajeva ponovnog nastanka statusa neizmirenja obaveza.

4.2.2. Efikasnost i efektivnost aktivnosti restrukturiranja

142. Kreditna institucija treba da prati kvalitet aktivnosti restrukturiranja kako bi obezbijedila da se one ne primjenjuju zbog odlaganja procjene da je izloženost nenaplativa. Praćenje treba da obuhvati aktivnosti restrukturiranja koje se odnose i na kvalitetne i na nekvalitetne kredite i da se razlikuje u zavisnosti od vrste mjera i portfolija restrukturiranja.

143. Kreditna institucija treba da mjeri efikasnost procesa odobrenja mjera restrukturiranja, odnosno da prati trajanje postupka donošenja odluka i obim mjera restrukturiranja u svakoj fazi postupka odobravanja.

144. Kreditna institucija treba da prati efektivnost odobrenih mjera restrukturiranja. Kako bi se osiguralo da su izmijenjene ugovorne obaveze dužnika ispunjene i da je restrukturiranje održivo, portfolio treba grupisati prema vrsti dogovorenih rješenja sa sličnim karakteristikama i za svako rješenje treba pratiti efektivnost tokom vremena. Potrebno je da se koriste sljedeći pokazatelji u odnosu na portfolio i vrstu mjere restrukturiranja:

- 1) stopa oporavka restrukturiranih izloženosti i stopa reklasifikacije izloženosti u nekvalitetne: kreditna institucija treba da sprovede analizu istorije i prati ponašanje restrukturiranih izloženosti od datuma izmjene kako bi se utvrdila stopa oporavka. Tu analizu treba sprovести odvojeno za izloženosti koje su oporavljene uz mjere restrukturiranja i koje su oporavljene bez mjera restrukturiranja;
- 2) vrsta mjere restrukturiranja: kreditna institucija treba jasno da odredi koje su vrste mjera restrukturiranja kratkoročna, a koje dugoročna rješenja. Pojedinačne karakteristike sporazuma o restrukturiranju trebaju biti označene i sačuvane u IT sistemima, a periodično praćenje treba da omogući organu upravljanja i drugim relevantnim rukovodiocima jasan pregled toga koji udio dogovorenih rješenja za restrukturiranje (1) predstavlja kratkoročno odnosno dugoročno restrukturiranje; (2) ima specifične karakteristike (npr. odlaganje plaćanja ≥ 12 mjeseci, povećanje glavnice, dodatni kolateral itd.)
- 3) stopa naplate u gotovini: kreditna institucija treba da prati gotovinu naplaćenu od restrukturiranih izloženosti. Naplata se može pratiti kroz odnos stvarnog i ugovorenog novčanog toka, kao i u apsolutnim iznosima. Ta dva

pokazatelja mogu kreditnoj instituciji pružiti potrebne informacije za planiranje likvidnosti i informacije o relativnom uspjehu svake mjere restrukturiranja;

- 4) otpis: u nekim slučajevima kreditna institucija može, u sklopu rješenja za restrukturiranje, sprovesti restrukturiranje koje uključuje djelimičan ili potpuni otpis nekvalitetnih izloženosti. Svi otpisi nekvalitetnih kredita povezani s odobravanjem tih vrsta restrukturiranja trebali bi biti evidentirani i praćeni u odnosu na odobreni proračun za gubitke. Osim toga, gubitak neto sadašnje vrijednosti povezan s odlukom o otpisu nekvalitetnih kredita treba pratiti u odnosu na stopu oporavka prema segmentu kredita i prema ponuđenom rješenju za restrukturiranje. Te podatke je potrebno uzeti u obzir prilikom oblikovanja strategija i politika restrukturiranja.

145. Kreditna institucija treba da prati pokazatelje vezane za aktivnosti restrukturiranja uz primjenu smislene analize koja bi mogla da uključuje vrstu i trajanje dospjelih neplaćenih obaveza, vrstu izloženosti, vjerovatnoću naplate, veličinu izloženosti ili ukupan iznos izloženosti jednog dužnika ili grupe povezanih lica, kao i broj odobrenih mjera restrukturiranja primijenjenih u prošlosti.

4.2.3. Procjena dužnikove kreditne sposobnosti

146. Kreditna institucija treba da, prije odobravanja bilo kakvih mjera restrukturiranja, procijeni dužnikovu kreditnu sposobnost. To treba da uključi adekvatnu procjenu finansijskog stanja dužnika na osnovu dovoljno informacija i uzimajući u obzir relevantne faktore kao što su sposobnost servisiranja duga i cjelokupna zaduženost dužnika ili imovine/projekta.
147. Ocjena dužnikove sposobnosti otplate treba da bude zasnovana na sadašnjoj i konzervativno procijenjenoj budućoj sposobnosti dužnika da otplaćuje sve svoje obaveze. S tim u vezi, pretpostavljena buduća povećanja dužnikove sposobnosti servisiranja duga treba da budu vjerodostojna i konzervativna.
148. Kreditna institucija treba da se služi i eksternim izvorima informacija, na primjer podacima iz kreditnog registra, kako bi prikupila podatke o cjelokupnoj zaduženosti dužnika i analizirala njegov širi profil ponašanja.
149. Ocjena sposobnosti otplate treba da bude utemeljena na primjereno dokumentovanim i provjerenim iznosima dužnikovih prihoda i rashoda. Kreditna institucija treba da dokaže da je primijenila dovoljno konzervativan pristup u odnosu na varijabilne elemente tekućih prihoda koji su uzeti u obzir.

4.2.4. Standardizovani proizvodi restrukturiranja i šema odlučivanja

150. Kreditna institucija treba da prilikom odobravanja restrukturiranja raspolaže odgovarajućim politikama i procedurama koje sadrže održiva rješenja za dužnika. Grupisanje izloženosti u portfolije treba da bude sadržano u navedenim politikama i procedurama kako bi se omogućilo kreditnoj instituciji da donese različite mjere restrukturiranja za različite segmente dužnika i njima prilagodi mjere.
151. Kreditna institucija treba da utvrdi šemu odlučivanja i standardizovanih mjera restrukturiranja za portfolije homogenih dužnika sa manje složenim izloženostima, kao podrška prilikom utvrđivanja i sprovođenja adekvatnih i održivih strategija restrukturiranja za određene portfolije dužnika na dosljedan način i na osnovu odobrenih kriterijuma.

4.2.5. Poređenje sa drugim mogućnostima restrukturiranja nekvalitetnih kredita

152. Kreditna institucija treba da primjenjuje pristup neto sadašnje vrijednosti za utvrđivanje adekvatne i najodrživije mogućnosti restrukturiranja za različite okolnosti dužnika, imajući u vidu pravedno postupanje sa potrošačem, i da uporedi neto sadašnju vrijednost odabrane mjere restrukturiranja sa neto sadašnjom vrijednošću preuzimanja kolaterala i drugih dostupnih mogućnosti likvidacije. Parametri primijenjeni u obračunu, kao što su predviđeni period za likvidaciju, diskontna stopa, trošak kapitala i trošak likvidacije, treba da se zasnivaju na utvrđenim empirijskim podacima.

4.2.6. Ciljevi i praćenje restrukturiranja

153. Kreditna institucija treba da obezbijedi da ugovori i dokumenta o restrukturiranju treba da sadrže jasno definisan raspored postizanja ciljeva dužnika u kojem su navedeni svi ciljevi koje dužnik mora postići kako bi otplatio izloženost u toku trajanja ugovornog perioda. Ciljevi treba da budu izvodljivi i dovoljno konzervativni i treba da uzmu u obzir moguća pogoršanja finansijskog položaja dužnika. Efikasnost dužnika koji je u postupku restrukturiranja, uključujući njegovo poštovanje svih ugovorenih ciljeva, treba pažljivo da prati organizaciona jedinica za naplatu nekvalitetnih kredita odgovorna za odobravanje restrukturiranja, najmanje u toku vremena trajanja probnog perioda.

V. PRIZNAVANJE NEKVALITETNIH KREDITA

154. U ovom poglavlju se utvrđuju ključni elementi upravljanja i poslovanja vezano za priznavanje nekvalitetnih kredita.

5.1. Kriterijum kašnjenja

155. Kreditna institucija treba da prizna izloženost kao dospjelu u skladu sa članom 218 Odluke o adekvatnosti kapitala kreditnih institucija.

5.2. Naznake vjerovatnoće da dužnik neće u potpunosti izmiriti svoje obaveze

156. Kreditna institucija treba da prizna vjerovatnoću izmirenja izloženosti i utvrdi naznake vjerovatnoće da dužnik neće u potpunosti izmiriti svoje obaveze u skladu sa članom 218 Odluke o adekvatnosti kapitala kreditnih institucija.

157. Kreditna institucija treba da prati dužnikovu sposobnost otplate. U slučaju kada su dužnici privredna društva sposobnost treba ocijeniti najmanje jednom godišnje i na ključne datume izvještavanja na koje su dostupni finansijski podaci. Kreditna institucija treba blagovremeno da prikuplja najnovije finansijske informacije od dužnika koji su privredna društva. Ako dužnik ne dostavi navedene informacije ili ih dostavi sa neopravdanim zakašnjenjem, to će se smatrati negativnim signalom u pogledu njegove kreditne sposobnosti. U slučaju dužnika koji nisu privredna društva, kreditna institucija treba da prati uspješnost otplate i moguće znakove finansijskih poteškoća koje bi mogle uticati na sposobnost otplate. Za dužnike sa liste za posebno praćenje ili sa slabim rejtingom potrebno je da se učestalije sprovedu postupci preispitivanja, u zavisnosti od važnosti, portfolija i finansijskog stanja dužnika. Redovno preispitivanje dužnikovih sposobnosti za otplatu duga treba da se primjenjuje i na kredite sa jednokratnom otplatom glavnice zato što ti krediti predstavljaju veći rizik od kredita koji podliježu redovnoj amortizaciji i zato što kontinuirano dužnikovo plaćanje dospjelih kamata nije dovoljan razlog za pretpostavku da će se izvršiti konačna otplata kredita.

5.3. Restrukturiranje i status performansnih izloženosti

5.3.1. Restrukturiranje

158. Ispravno utvrđivanje restrukturiranja pretpostavlja sposobnost da se u ranoj fazi prepoznaju znakovi mogućih budućih finansijskih poteškoća. Zbog toga se ocjena dužnikove finansijske situacije ne smije ograničiti na izloženosti sa očiglednim znakovima finansijskih poteškoća. Procjena finansijskih poteškoća treba da se sprovede i za izloženosti kod kojih dužnik nema očiglednih finansijskih poteškoća, ali su se znatno promijenili tržišni uslovi, tako da bi to moglo uticati na njegovu sposobnost otplate (na primjer krediti sa jednokratnom otplatom glavnice čija otplata zavisi od prodaje nepokretnosti ili krediti u stranoj valuti gdje kretanja deviznog kursa utiču na sposobnost otplate).

159. Procjena bilo kojih finansijskih poteškoća dužnika treba da se zasniva samo na finansijskom položaju dužnika, bez uzimanja u obzir kolaterala ili bilo kakvih jemstava trećih strana. Kreditna institucija treba da, prilikom procjene finansijskih poteškoća dužnika, razmotri najmanje sljedeće oborive pretpostavke:

- 1) dužnik/izloženost je u kašnjenju više od 30 dana tokom tri mjeseca prije izmjene ili refinansiranja;
- 2) povećanje vjerovatnoće nastanka statusa neizmirenja obaveza na osnovu internog rejtinga dužnika dodijeljenog od strane kreditne institucije tokom tri mjeseca prije izmjene ili refinansiranja;
- 3) uključivanje na listu posebnog praćenja tokom tri mjeseca prije izmjene ili finansiranja.

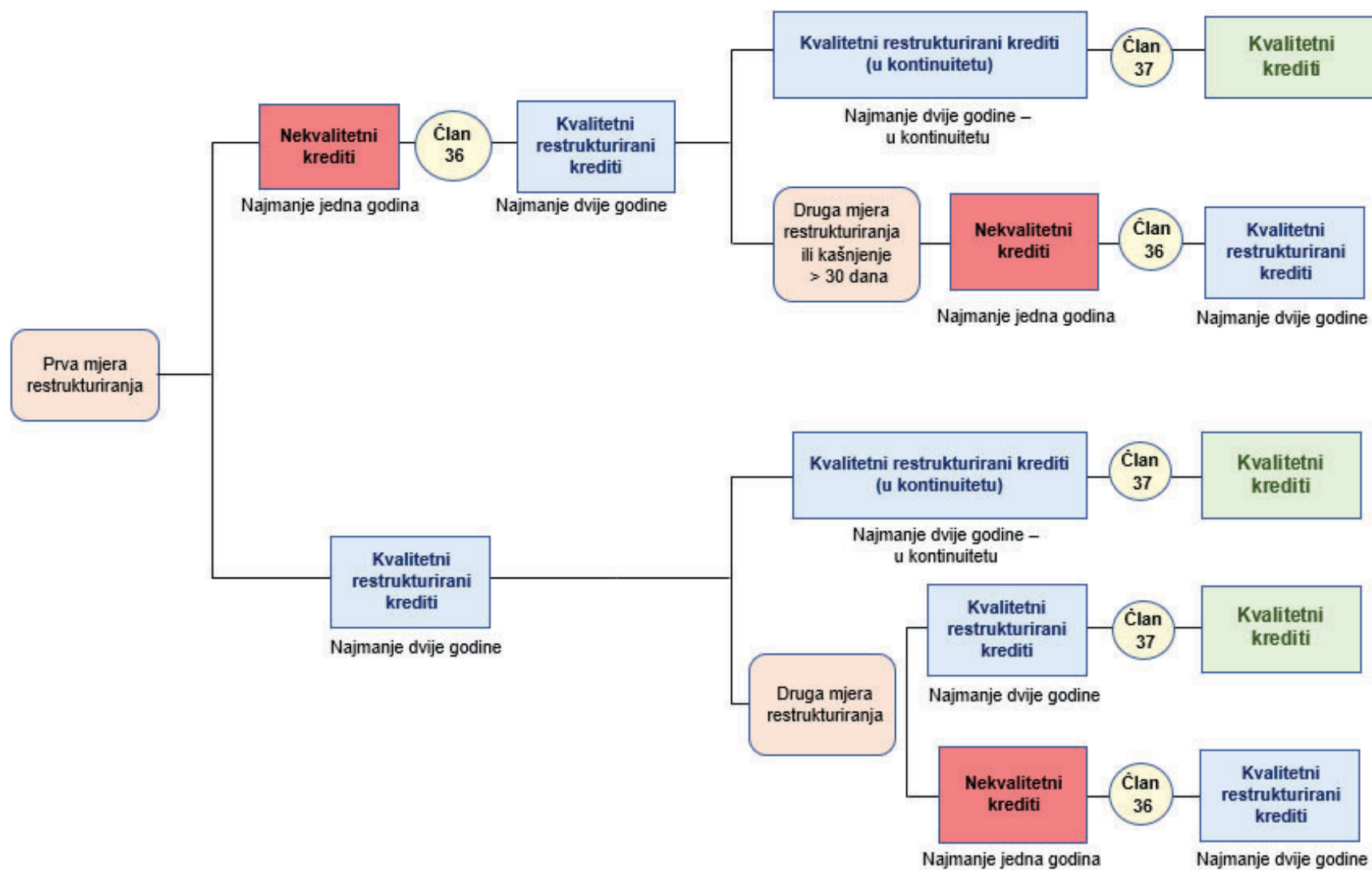
160. Izloženosti ne treba da se identifikuju kao restrukturirane ako se ustupci sprovedu za dužnike koji nemaju finansijske poteškoće. Kreditna institucija treba da na osnovu detaljne finansijske procjene razlikuje refinansiranja ili obnavljanja odobrena dužnicima koji nemaju finansijske poteškoće i mjere restrukturiranja.

161. Odobravanje novih uslova kao što je nova kamatna stopa, povoljnija od stope koju bi dobili dužnici sličnog rizičnog profila, može se smatrati naznakom takvog ustupka ako kreditna institucija utvrdi da je razlog za novu stopu finansijske poteškoće sa kojima se dužnik suočava. Odobravanje povoljnijih novih uslova od onih koji se primjenjuju na tržištu ne treba da se smatra preduslovom za utvrđivanje ustupaka, a time i restrukturiranja. Ako dužnik ima finansijske poteškoće, promjena uslova u skladu sa onim što bi kreditna institucija mogla da omogući drugim dužnicima sličnog rizičnog profila treba da se smatra ustupkom, uključujući ako su dužnici uključeni u javne programe restrukturiranja koje nude kreditne institucije.

162. Dužnici mogu da zahtijevaju izmjenu ugovornih uslova svojih kredita bez suočavanja ili potencijalnog suočavanja sa poteškoćama prilikom izvršavanja svojih finansijskih obaveza. Kreditna institucija treba da sprovede procjenu finansijskog stanja dužnika ako takve izmjene ugovornih uslova utiču na mogućnost otplate.

5.3.2. Klasifikacija restrukturiranih izloženosti kao nekvalitetnih

163. Mjere restrukturiranja mogu da se primijene kod kvalitetnih i kod nekvalitetnih izloženosti. Prilikom odobravanja mjera restrukturiranja kvalitetnih izloženosti, kreditna institucija treba da procijeni da li te mjere dovode do potrebe da se izloženost klasifikuje kao nekvalitetna. Međutim, odobravanje mjera restrukturiranja kod nekvalitetnih izloženosti ne uklanja njihov status nekvalitetnih izloženosti: izloženosti moraju i dalje biti klasifikovane kao nekvalitetne još najmanje jednu godinu od trenutka definisanog članom 36 stav 2 *Odluke o kriterijumima i načinu klasifikacije aktive i obračunavanju rezervacija za potencijalne kreditne gubitke kreditne institucije*, to jest, tokom perioda oporavka. U nastavku je data ilustracija klasifikacije restrukturiranih kredita.

- 164.** Kreditna institucija treba da, prilikom procjene da li da se restrukturirane izloženosti klasifikuju kao nekvalitetne, procijeni:
- 1) da li su izloženosti zasnovane na neadekvatnim planovima otplate (početnim ili naknadnim, u zavisnosti od slučaja) koji uključuju, između ostalog, česta nepoštovanje plana otplate; izmjene plana otplate koje se sprovode da bi se izbjegla kršenja; ili takav plan otplate koji se zasniva na očekivanjima koja nisu podržana makroekonomskim prognozama ili jasnim pretpostavkama o dužnikovoj sposobnosti otplate ili spremnosti na plaćanje;
 - 2) da li izloženosti uključuju ugovorne uslove koji odlažu redovnu otplatu anuiteta (rate) navedene izloženosti, tako da se otežava procjena pravilne klasifikacije izloženosti, kao kad se, na primjer, odobravaju grejs periodi duži od dvije godine;
 - 3) izloženosti uključuju iznose koji su prestali da se priznaju, a koji su veći od iznosa akumuliranih gubitaka po osnovu kreditnog rizika za nekvalitetne kredite sličnog rizičnog profila.

5.3.3. Oporavak / izlazak iz statusa nekvalitetnih kredita

- 165.** Kreditna institucija treba da vrši reklasifikaciju nekvalitetnih kredita, uključujući i restrukturiranih izloženosti u kvalitetne u skladu sa čl. 35 do 37 Odluke o kriterijumima i načinu klasifikacije aktive i obračunavanju rezervacija za potencijalne kreditne gubitke kreditne institucije.
- 166.** Kreditna institucija treba da vrši finansijsku analizu dužnika kako bi utvrdila da nema razloga za zabrinutost u pogledu dužnikove sposobnosti plaćanja kreditnih obaveza.
- 167.** Politikama kreditne institucije za reklasifikaciju nekvalitetnih restrukturiranih izloženosti trebalo bi jasno definisati radnje na osnovu kojih se precizno može ocijeniti dužnikova sposobnost ispunjavanja uslova ugovora nakon restrukturiranja. U navedenim politikama treba da se utvrde kriterijumi za plaćanja koja su izvršena tokom perioda oporavka od najmanje jedne godine i da se definiše dužnikova sposobnost ispunjavanja uslova nakon restrukturiranja (ako je vjerovatna potpuna otplata duga) bez oslanjanja na realizaciju kolaterala, najmanje dokazivanjem plaćanja značajnog dijela glavnice. U okviru navedenih politika treba da se zahtijeva plaćanje i glavnice i kamata.
- 168.** Ako dužnik ima druge izloženosti prema kreditnoj instituciji koje nisu predmet restrukturiranja, u sklopu ocjene dužnikove sposobnosti ispunjavanja uslova nakon restrukturiranja, kreditna institucija treba da razmotri jesu li te izloženosti kvalitetne, odnosno da li dužnik po tim izloženostima ima dospjelih neplaćenih obaveza. Razmatranje da li dužnik ima ili nema dospjelih neplaćenih obaveza ne utiče na promjenu statusa nekvalitetnih kredita. Samo izloženosti na koje se primjenjuju mjere restrukturiranja treba da se smatraju restrukturiranim izloženostima.

5.3.4. Identifikacija izloženosti kao kvalitetnih restrukturiranih izloženosti

- 169.** Kreditna institucija treba da restrukturirane izloženosti koje su klasifikovane kao kvalitetne zbog toga što ispunjavaju uslove za reklasifikaciju iz kategorije nekvalitetnih ili zbog toga što odobrenje mjera restrukturiranja nije dovelo do klasifikacije izloženosti kao nekvalitetne, i dalje posmatra kao restrukturirane dok se ne ispune svi uslovi za prestanak klasifikacije izloženosti kao restrukturirane.
- 170.** Kreditna institucija u svojim politikama o identifikaciji kvalitetnih restrukturiranih izloženosti treba da navede prakse za otklanjanje zabrinutosti u pogledu finansijskih poteškoća dužnika, da se od dužnika zahtijeva da redovnim plaćanjem podmiri iznos koji je jednak svim iznosima (glavnice i kamata) koji su prethodno bili dospjeli, a nijesu naplaćeni ili se nijesu priznavali u trenutku davanja ustupka, ili da na neki drugi način dokaže svoju sposobnost ispunjavanja uslova nakon restrukturiranja pod alternativnim objektivnim kriterijumima koji uključuju otplatu glavnice.
- 171.** Kreditna institucija je dužna da kvalitetne restrukturirane izloženosti koje su reklasifikovane iz kategorije nekvalitetnih kredita ponovo klasifikuje u kategoriju nekvalitetnih kredita ako su im u probnom periodu odobrene nove mjere restrukturiranja. Isto treba da se primjenjuje i kad je izloženost dospjela, a nije plaćena više od 30 dana.

5.4. Dosljedna primjena definicije „nekvalitetnih kredita“

- 172.** Kreditna institucija treba da usvoji adekvatne mehanizme i procedure za dosljednu primjenu definicije statusa neizmirenja obaveza iz člana 218 Odluke o adekvatnosti kapitala kreditnih institucija, u svim zavisnim društvima i filijalama. Na taj način se obezbjeđuje dosljednost utvrđivanja nekvalitetnih kredita na nivou kreditne institucije i na nivou grupe.
- 173.** Kreditna institucija treba da u svojim politikama obezbijedi dosljedno postupanje sa pojedinačnim klijentima i grupama povezanih lica kako je definisano Zakonom i Prilogom 1 Odluke o velikim izloženostima kreditnih institucija.
- 174.** Kreditna institucija treba da, s obzirom na moguće finansijsko prelivanje, kad god je to moguće primjenjuje grupni pristup prilikom procjene statusa dužnikove izloženosti kao nekvalitetne, osim ako postoji uticaj izolovanih sporova koji nijesu povezani sa solventnošću druge ugovorne strane.

175. Kreditna institucija treba da vodi registar svih kriterijuma za klasifikaciju izloženosti prema svojim dužnicima.

VI. UMANJENJA VRIJEDNOSTI (OBEZVRJEĐENJA) I OTPISI NEKVALITETNIH KREDITA

176. U ovom poglavlju se utvrđuju ključni elementi za razvoj i sprovođenje strategije u pogledu mjerenja obezvrjeđenja vrijednosti i otpisa nekvalitetnih kredita.

177. Kreditna institucija treba da procijeni ispravke i rezervacije za gubitke po osnovu nekvalitetnih kredita i restrukturiranih izloženosti koje podliježu obezvrjeđenju vrijednosti.

6.1. Otpisi nekvalitetnih kredita

178. Kreditna institucija je dužna da nenaplative izloženosti prizna u odgovarajućem vremenu kroz ispravke vrijednosti i rezervacije za gubitke ili otpise. Ako kreditna institucija nema opravdana očekivanja u pogledu naplate ugovorenog novčanog toka, navedeno treba da dovede do djelimičnog ili potpunog otpisa izloženosti (MSFI 9. B3.2.16.r).

179. Kreditna institucija može da izvrši otpis prije nego što u potpunosti zaključi pravne radnje protiv dužnika koje su usmjerene na naplatu duga. Ne treba smatrati da otpis znači da se kreditna institucija odrekla svog zakonskog prava na naplatu duga. Odluka kreditne institucije da se odrekne svog zakonskog prava na naplatu duga poznata je kao oprost (otпуст) duga.

180. Otpisi podrazumijevaju prestanak priznavanja duga (MSFI 9.5.4.4). Ako se naknadno naplati gotovina ili druga imovina, ta se naplata smatra prihodom u bilansu uspjeha.

181. Kreditna institucija treba da vodi detaljnu evidenciju o svim sprovedenim otpisima nekvalitetnih kredita na nivou portfolija.

6.2. Umanjenja vrijednosti (obezvrjeđenja) i otpisi nekvalitetnih kredita

182. Kreditna institucija treba da u svojim internim politikama uključi smjernice za blagovremeno obezvrjeđenje i otpis, uzimajući u obzir eksterne okolnosti i faktore kao što su pravni postupci koji su u toku.

183. Kreditna institucija treba da, za izloženosti ili djelove izloženosti koje nijesu pokrivene kolateralom, odredi adekvatne najduže rokove za obezvrjeđenje u punom iznosu, pokrivenost ispravkama i otpis.

184. Kreditna institucija treba da, za djelove izloženosti koje su pokrivene kolateralom, prilikom utvrđivanja najnižeg nivoa obezvrjeđenja vrijednosti uzme u obzir vrstu kolaterala.

185. Kreditna institucija treba da, prilikom kalibracije perioda za sprovođenje obezvrjeđenja vrijednosti i otpisa, koristi empirijske dokaze.

186. Kreditna institucija treba da, prilikom procjene mogućnosti povraćaja nekvalitetnih kredita i utvrđivanja internih pristupa za otpis nekvalitetnih kredita, posveti posebnu pažnju sljedećim skupovima kreditnih izloženosti jer mogu imati veći nivo trajne nenaplativosti:

- 1) izloženosti sa dugoročnim dospjelim neplaćenim obavezama: na različite portfolije mogu se odnositi različiti pragovi. Kreditna institucija treba da procijeni naplativost nekvalitetnih kredita ako dužnik tokom dužeg perioda ima dospelje neplaćene obaveze. Ako se nakon te procjene zaključi da se ne može razumno očekivati naplata izloženosti ili nekog dijela izloženosti, potrebno je da se izvrši puni ili djelimični otpis;
- 2) izloženosti u okviru stečajnog postupka: ako je nivo obezbjeđenja izloženosti kolateralom nizak, značajan dio prihoda od stečajnog postupka često će biti potrošen na pravne troškove, tako da se može očekivati da će procijenjeni naplaćeni iznosi biti veoma niski;
- 3) djelimičan otpis može biti opravdan ako postoje dokazi da dužnik ne može da plati puni iznos izloženosti, što znači da se može očekivati naplata određenog dijela izloženosti.

6.3. Procedure za obezvrjeđenje vrijednosti i otpis nekvalitetnih kredita

187. Kreditna institucija treba da donese, dokumentuje i poštuje dobre politike, procedure i kontrole za procjenu i mjerenje ispravki vrijednosti i rezervacija za gubitke i otpisa koji se odnose na nekvalitetne kredite.
188. Kreditna institucija treba da retroaktivno testira svoje procjene obezvrjeđenja vrijednosti i rezervacija za gubitke u odnosu na stvarne gubitke.
189. Politika u pogledu otpisa treba da uključuje pokazatelje koji se primjenjuju prilikom procjene očekivanja naplate i detaljne informacije o izloženostima koje su otpisane, ali još uvijek podliježu aktivnostima prinudne naplate.
190. Izloženosti bi prije svega trebalo otpisati kada je otpis opravdan nemogućnošću njegove naplate u skladu sa internom politikom otpisa, a ne samo u cilju dostizanja određenog nivoa nekvalitetnih kredita ili održavanja određenog nivoa koeficijenta pokrivenosti.
191. Funkcija interne revizije kreditne institucije treba da provjerava metodologije koje se koriste za utvrđivanje obezvrjeđenja i otpisa nekvalitetnih kredita.
192. Kreditne institucije bi trebalo da interno dokumentuju politike otpisa koju primjenjuju, uključujući indikatore pomoću kojih procjenjuju očekivanja vezano za naplatu. Osim toga, potrebno je obezbijediti i podatke o finansijskoj imovini koja je otpisana, ali je i dalje predmet izvršnog postupka. Radi potpune transparentnosti otpisa, kreditne institucije bi trebalo da vode posebnu evidenciju o svim otpisanim nekvalitetnim kreditima na nivou portfolija.

VII. PROCJENA VRIJEDNOSTI KOLATERALA U VIDU NEPOKRETNOSTI I POKRETNE IMOVINE

193. U ovom poglavlju se navode ključni elementi vrednovanja kolaterala za nepokretnu i pokretnu imovinu koja je založena za potrebe nekvalitetnih kredita.

7.1. Upravljanje, procesi i kontrole

7.1.1. Opšta politika i procesi

194. Kreditna institucija treba da raspolaže pisanom politikom i procedurama koje su mjerodavne za procjenu vrijednosti kolaterala u obliku imovine. Politika i procedure treba da budu u potpunosti u skladu sa sklonošću ka preuzimanju rizika kreditne institucije.
195. Politika i procedure treba da obuhvate procjenu vrijednosti svih kolaterala u obliku nepokretnosti i pokretne imovine bez obzira na njihovu primjenljivost za prudencijalne svrhe u skladu sa zahtjevima iz čl. 246 i 248 Odluke o adekvatnosti kapitala kreditnih institucija.
196. Politiku i procedure treba da odobri organ upravljanja i treba da ih preispita najmanje jednom godišnje.

7.1.2. Praćenje i kontrole

197. Kreditna institucija treba redovno da prati i preispituje procjene vrijednosti koje sprovode interni ili eksterni procjenjivači kako je definisano u ovom dijelu smjernica.
198. Kreditna institucija treba da razvije i sprovodi internu politiku obezbjeđenja kvaliteta i procedure kojima se preispituju procjene koje su sproveli interni i eksterni procjenitelji, uzimajući u obzir:
- 1) da proces obezbjeđenja kvaliteta treba da sprovodi funkcija nezavisna od funkcije koja sprovodi početnu procjenu vrijednosti, obradu kredita, praćenje kredita i postupak odobravanja;
 - 2) da nezavisnost postupka izbora eksternog procjenjivača treba da se redovno preispituje u okviru procesa obezbjeđenja kvaliteta;
 - 3) da treba redovno da se upoređuje odgovarajući sličan uzorak internih i eksternih procjena vrijednosti sa tržišnim pokazateljima;
 - 4) da treba redovno da se sprovodi retroaktivno testiranje internih i eksternih procjena vrijednosti;
 - 5) da treba da se proces obezbjeđenja kvaliteta zasniva na odgovarajućoj veličini uzorka.
199. Funkcija interne revizije treba da redovno preispituje dosljednost i kvalitet politike i procedure procjene vrijednosti nepokretnosti, nezavisnost postupka odabira procjenjivača i adekvatnost procjena vrijednosti koje sprovode eksterni i interni procjenjivači.

7.1.3. Pojedinačno vrednovanje nepokretnosti i primjena indeksiranja

- 200.** Kreditna institucija treba da redovno prati vrijednost kolaterala u obliku nepokretnosti, a najmanje kako je navedeno u članu 246 Odluke o adekvatnosti kapitala kreditnih institucija.
- 201.** Indeksiranje i slične metode mogu se primjenjivati za praćenje vrijednosti kolaterala i utvrđivanje kolaterala koje je potrebno ponovo procijeniti. To treba da bude u skladu sa politikom kreditne institucije i pod uslovom da se kolateral koji treba ponovo vrednovati može adekvatno vrednovati takvim metodama.
- 202.** Indeksi koji se primjenjuju za navedeno indeksiranje mogu biti interni ili eksterni, pod sljedećim uslovima:
- 1) preispituju se redovno, pri čemu se rezultati tog preispitivanja dokumentuju i lako su dostupni, a ciklus preispitivanja i zahtjevi u pogledu upravljanja jasno su definisani u dokumentu politike koji je odobrio organ upravljanja;
 - 2) dovoljno su granularni, a metodologija je adekvatna za predmetnu vrstu kolaterala;
 - 3) zasnivaju se na empirijskim dokazima o stvarnim transakcijama nekretnina koje su utvrđene tokom dovoljno dugog perioda.
- 203.** Procjene vrijednosti i reprocjene vrijednosti kolaterala u obliku nepokretnosti treba da se sprovede pojedinačno i za svaku nepokretnost. Procjene vrijednosti i reprocjene vrijednosti kolaterala u obliku nepokretnost ne treba da se sprovede primjenom statističkog modela kao jedinog načina za preispitivanje procijenjene vrijednosti nepokretnosti.

7.1.4. Procjenjivači

- 204.** Sve procjene vrijednosti nepokretnosti, uključujući ažuriranje procjena vrijednosti, treba da sprovodi nezavisan i kvalifikovani procjenjivač, interni ili eksterni, koji posjeduje kvalifikacije, sposobnosti i iskustvo koje je potrebno za sprovođenje procjene vrijednosti, kako je navedeno u članu 246 st. 4 do 6 i članu 265 Odluke o adekvatnosti kapitala kreditnih institucija.
- 205.** Kreditna institucija, prilikom uspostavljanja saradnje sa eksternim nezavisnim i kvalifikovanim procjenjivačima, treba da definiše kriterijume za njihov izbor u skladu sa tač. 194 do 198 ovih smjernica, da redovno procjenjuje rezultate rada angažovanih procjenjivača, kao i da donosi odluku o tome sa kojima će nastaviti saradnju.
- 206.** Kreditna institucija treba da obezbijedi da angažovani eksterni procjenjivači imaju odgovarajuće i važeće osiguranje od profesionalne odgovornosti.
- 207.** Kreditna institucija treba da obezbijedi da svi angažovani eksterni kvalifikovani procjenjivači:
- 1) posjeduju stručno iskustvo i minimalni nivo koji ispunjava sve zahtjeve za sprovođenje procjena vrijednosti imovine, shodno važećim propisima;
 - 2) posjeduju odgovarajuće tehničke vještine i iskustvo za izvršavanje zadatka;
 - 3) poznaju sve zakone, propise i standarde u pogledu procjene vrijednosti imovine koji se odnose na procjenjivača i da mogu dokazati da su sposobni da ih se pridržavaju;
 - 4) posjeduju potrebno znanje o predmetu procjene vrijednosti, relevantnom tržištu imovine i svrsi procjene vrijednosti.
- 208.** Angažovani eksterni procjenjivač treba da bude stručan za različita područja sektora imovine zavisno od politike odobravanja kredita kreditne institucije i lokaciji odobravanja kredita.
- 209.** Kreditna institucija je dužna da, u cilju adekvatnog ublažavanja mogućnosti sukoba interesa, obezbijedi da svi interni ili eksterni procjenjivači koji sprovedu procjenu vrijednosti određene imovine i njihovi najbliži srodnici ispunjavaju sljedeće zahtjeve:
- 1) nijesu uključeni u proces obrade kreditnog zahtjeva, odlučivanja o kreditu ili odobravanja kredita;
 - 2) ne rukovode se kreditnom sposobnošću dužnika, niti ona utiče na njih;
 - 3) ne postoji stvarni ili potencijalni, trenutni ili mogući, sukob interesa u pogledu rezultata procjene vrijednosti;
 - 4) nemaju nikakve interese u imovini koja je predmet procjene vrijednosti;
 - 5) nijesu ni u kakvoj vezi ni s kupcem ni s prodavcem imovine;
 - 6) mogu da dostave nepristrasan, jasan, transparentan i objektivan izvještaj o procjeni vrijednosti; i
 - 7) naknada koju prime nije povezana sa rezultatom procjene vrijednosti.
- 210.** Kreditna institucija treba da obezbijedi adekvatno rotiranje procjenjivača, što znači da bi nakon dvije uzastopne pojedinačne procjene vrijednosti nepokretnosti koju sprovede isti procjenjivač trebalo da uslijedi rotiranje procjenjivača, odnosno treba da bude imenovan drugi interni procjenjivač ili drugi eksterni procjenjivač.

7.2. Učestalost procjene vrijednosti

- 211.** Kreditna institucija, za prudencijalne potrebe, treba da ažurira procjene vrijednosti svih obezbijeđenih izloženosti u skladu sa zahtjevima iz člana 246 stav 3 i člana 248 tačka 3 Odluke o adekvatnosti kapitala kreditnih institucija.

- 212.** Skupovi kolaterala koji podliježu redovnim pojedinačnim procjenama vrijednosti i reprocjenama vrijednosti treba da se ažuriraju kad se izloženost klasifikuje kao nekvalitetna i najmanje jednom godišnje sve dok je tako klasifikovana. Kad je riječ o kolateralu koji podliježe indeksiranju ili drugim sličnim metodama, kreditne institucije treba da obezbijede da se indeksiranje ažurira minimalno jednom godišnje.
- 213.** Za imovinu čija je ažurirana pojedinačna procjena vrijednosti sprovedena u posljednjih 12 mjeseci (u skladu sa svim primjenljivim načelima i zahtjevima navedenim u ovom poglavlju), vrijednost imovine može se indeksirati do perioda preispitivanja obezvrjeđenja vrijednosti odnosno izloženosti.
- 214.** Kreditna institucija treba da sprovodi učestalije praćenje ako tržište podliježe znatnim negativnim promjenama i/ili ako postoje naznake za znatni pad vrijednosti pojedinačnog kolaterala.
- 215.** Kreditna institucija treba da, u svojim politikama i procedurama za procjenu vrijednosti kolaterala, definiše kriterijume kako bi utvrdila da li je došlo do značajnog pada vrijednosti kolaterala. Kad je moguće, ovo treba da uključi kvantitativne pragove za sve vrste kolaterala, na osnovu utvrđenih empirijskih dokaza i relevantnog kvalitativnog iskustva kreditne institucije, imajući na umu relevantne faktore kao što su kretanja cijena na tržištu ili mišljenje nezavisnih procjenjivača.
- 216.** Kreditna institucija treba da raspolaze adekvatnim procesima i sistemima za označavanje zastarjelih procjena vrijednosti i pokretanje izrade elaborata za reprocjenu.

7.3. Metodologija procjene vrijednosti

7.3.1. Opšti zahtjevi

- 217.** Kreditna institucija treba da definiše metode procjene vrijednosti kolaterala za sve vrste kolaterala, pri čemu bi ti metodi trebalo da budu adekvatni i primjereni predmetnoj vrsti kolaterala.
- 218.** Kolateral u obliku nepokretnosti treba da se vrednuje na osnovu tržišne vrijednosti, kako je navedeno u članu 265 Odluke o adekvatnosti kapitala kreditne institucije.
- 219.** Pokretna imovina treba da se vrednuje na osnovu tržišne vrijednosti.
- 220.** Kreditna institucija, u slučaju pokretne imovine, treba da blagovremeno procjenjuje likvidnost imovine u skladu sa zahtjevima iz člana 237 stav 9 Odluke o adekvatnosti kapitala kreditne institucije. Ako postoji značajna volatilnost tržišnih cijena, kreditna institucija treba da dokaže da je vrijednost kolaterala dovoljno konzervativna.
- 221.** Kreditna institucija treba da, za pokretnu imovinu, u skladu sa zahtjevima iz člana 248 Odluke o adekvatnosti kapitala kreditne institucije, u razumnom roku sprovede dovoljnu pravnu ocjenu kojom se potvrđuje mogućnost naplate kolaterala, uključujući procjenu zakonskog prava na izvršenje i unovčenje kolaterala u slučaju neizmirenja obaveza.
- 222.** Kreditna institucija ne treba da primjenjuje procjene koje se zasnivaju isključivo na diskontovanom trošku zamjene (troškovnoj metodi). Ako se od nekretnine ostvaruju prihodi, može se primijeniti uporedna metoda ili diskontovanje novčanog toka.
- 223.** Kolateral u obliku imovine treba da se vrednuje u skladu sa važećim međunarodnim, evropskim i nacionalnim standardima.

7.3.2. Očekivani budući novčani tokovi

- 224.** Kreditna institucija treba da procijeni diskontovani novčani tok sa dužnom pažnjom i u skladu sa važećim računovodstvenim standardima.
- 225.** Kreditna institucija, prilikom obračuna diskontovanog novčanog toka, treba da uzme u obzir sljedeće slučajeve:
- 1) operativni novčani tok dužnika nastavlja se i može se upotrijebiti za plaćanje finansijskog duga, a kolateral se može realizovati do mjere u kojoj to ne utiče na operativni novčani tok; i
 - 2) operativni novčani tok dužnika prekida se i kolateral se realizuje.
- 226.** Ako se procjena zasniva na pretpostavci da će se operativni novčani tok dužnika nastaviti, uključujući novčani tok ostvaren iz kolaterala, potrebne su ažurirane i pouzdane informacije o novčanom toku.
- 227.** Ako se procjena zasniva na pretpostavci da će doći do prekida operativnog novčanog toka dužnika, prihodi od buduće prodaje, odnosno realizacije kolaterala treba da se prilagode kako bi se uzeli u obzir odgovarajući troškovi likvidacije i faktor umanjenja tržišne cijene. Troškovi likvidacije su odlivi novca koji nastaju tokom unovčenja kolaterala i procesa njegove prodaje i uključuju: sve primjenjive troškove povezane sa sudskim postupcima, troškove prodaje, poreze i druge izdatke, sve dodatne troškove održavanja koje će kreditna institucija imati u vezi sa preuzimanjem kolaterala i njegovom prodajom, kao i sve prilive novca do datuma likvidacije.

- 228.** Osim prethodno navedenih troškova likvidacije, na ažuriranu procjenu vrijednosti treba, prema potrebi, primijeniti i faktor umanjenja tržišne cijene kako je opisano u nastavku ovih smjernica.
- 229.** Cijena imovine u trenutku likvidacije treba da uključi trenutne i očekivane uslove na tržištu.
- 230.** Potrebno je uključiti i pretpostavke u pogledu toga koliko će vremena proteći do prodaje, na osnovu praksi prinudne naplate dugova i iskustava iz sudskih postupaka sprovedenih na državnom nivou te empirijskih dokaza, a potrebno ih je i na odgovarajući način retroaktivno testirati. Pretpostavke treba da uključuju sve operativne troškove ili kapitalna ulaganja koji će se realizovati prije trenutka prodaje.
- 231.** Realizacija kolaterala može da uključi strategiju likvidacije uz saglasnost i bez saglasnosti (prinudna likvidacija).
- 232.** Faktor umanjenja cijene sa aspekta troška likvidacije treba da odrazi način realizacije kolaterala, odnosno da li je kolateral realizovan uz saglasnost ili prinudno.
- 233.** Faktor umanjenja tržišne cijene treba da odražava likvidnost tržišta i strategiju likvidacije. Ne treba da odražava uslove prodaje po vrlo niskim cijenama, osim ako očekivana strategija likvidacije zapravo uključuje takvu prodaju.
- 234.** Kreditna institucija treba da primjenjuje odgovarajuće faktore umanjenja tržišnih cijena za potrebe MSFI 9, za obračun regulatornog kapitala i za potrebe sprovođenja kontrole rizika. Faktor umanjenja tržišne cijene može biti blizu nule samo u slučaju vrlo likvidnih tipova kolaterala koji nisu u poteškoćama i na njih ne utiču značajni rizici korelacije.
- 235.** Kreditna institucija treba da razvija sopstvene pretpostavke o trošku likvidacije i faktorima umanjenja tržišnih cijena na osnovu utvrđenih empirijskih dokaza. Ako nijesu dostupni dovoljni empirijski dokazi, pretpostavke o faktorima umanjenja treba da se zasnivaju u najmanju ruku na likvidnosti imovine, proteklom vremenu i kvalitetu/starosti procjene vrijednosti.
- 236.** Kreditna institucija koja je suočena sa tržištem nelikvidne imovine tako da je samo mali broj nekretnina prodat ili se istorija prodaja smatra nedovoljnom, treba da primjenjuje konzervativnije faktore umanjenja tržišnih cijena.

7.4. Dodatni zahtjevi vezani za procjenu novčanog toka na osnovu likvidacije kolaterala u obliku nepokretnosti

- 237.** Kreditna institucija, prilikom procjene novčanog toka na osnovu likvidacije kolaterala u obliku nepokretnosti, treba da se služi adekvatnim i realnim pretpostavkama. Osim toga, kreditna institucija treba da obrati pažnju na zahtjeve za vrednovanjem novčanog toka u skladu sa MSFI 13 o mjerenju fer vrijednosti.
- 238.** Kreditna institucija treba da poštuje sljedeće zahtjeve:
- 1) mora da utvrdi pretpostavljeni rok naplate uzimajući u obzir trenutne i očekivane tržišne uslove i odgovarajući važeći pravni okvir u pogledu naplate iz nepokretnosti pod hipotekom;
 - 2) mora da obezbijedi da se cijene nekretnina korišćene za utvrđivanje procijenjene tržišne vrijednosti nepokretnosti u trenutku likvidacije ne zasnivaju na makroekonomskim predviđanjima/pretpostavkama koje su optimističnije od predviđanja relevantnih tijela i organizacija kao što su Međunarodni monetarni fond (MMF) i Evropski sistem centralnih banaka / Evropski odbor za sistemske rizike, odnosno da ne koristi pretpostavke poboljšanja trenutnih tržišnih uslova;
 - 3) mora da obezbijedi da se ne podrazumijeva povećanje nivoa prihoda od nepokretnosti u poređenju sa trenutnim nivoom, osim ako je takvo povećanje predviđeno ugovorom. Takođe, trenutni prihodi od nepokretnosti treba da se prilagode prilikom obračuna novčanog toka kako bi se odrazili očekivani ekonomski uslovi. Kreditna institucija treba da razmotri da li je adekvatno projektovati konstantne prihode od rente u uslovima recesije u kojima raste broj praznih nekretnina, što stvara pritisak na smanjenje iznosa najamnine;
 - 4) strategija držanja nije primjerena kada je riječ o nepokretnostima. Strategija držanja definisana je kao vrednovanje imovine na nivou iznad tržišne vrijednosti pod pretpostavkom da će se imovina prodati nakon oporavka tržišta.
- 239.** Kada se za procjenu nadoknadivog iznosa izloženosti upotrebljava vrijednost kolaterala, trebalo bi dokumentovati najmanje sljedeće:
- 1) na koji način je vrijednost kolaterala utvrđena, uključujući upotrebu procjena vrijednosti, pretpostavki pri vrednovanju i izračunu;
 - 2) argumente za prilagođavanje procjene vrijednosti, ako postoje;
 - 3) utvrđivanje troškova prodaje, ako je to primjenljivo;
 - 4) predviđeni rok naplate; i
 - 5) stručne kvalifikacije i nezavisnost procjenjivača.
- 240.** Ako se za procjenu nadoknadivog iznosa izloženosti koristi utvrđena tržišna cijena, treba dokumentovati i iznos, izvor i datum utvrđene tržišne cijene.

241. Kreditna institucija treba da potkrijepi primijenjene pretpostavke prilikom procjene nadoknadivog iznosa tako da Centralnoj banci na zahtjev dostavi pojedinosti o tržišnoj vrijednosti imovine, faktoru umanjenja tržišne cijene, uključenim pravnim troškovima i troškovima prodaje, kao i primijenjeni rok naplate.
242. Kreditna institucija treba da u potpunosti opravda svoje pretpostavke, kvalitativno i kvantitativno, da objasni razloge svojih očekivanja, uzimajući u obzir buduća i trenutna iskustva.

7.5. Retroaktivno testiranje

243. Kreditna institucija treba da kvalitetnim retroaktivnim testiranjem pokaže da su pretpostavke koje su primijenjene prilikom procjene nadoknadivog iznosa bile adekvatne i zasnovane na stečenom iskustvu. U tom kontekstu kreditna institucija treba da redovno retroaktivno testira svoje istorijske procjene vrijednosti (posljednja procjena vrijednosti prije klasifikacije izloženosti kao nekvalitetne) u odnosu na svoju istoriju prodaje (neto prodajna cijena kolaterala).
244. Kreditna institucija, u zavisnosti od svoje veličine i poslovnog modela, treba da u postupku retroaktivnog testiranja vrši razlikovanje prema vrsti kolaterala, modelu/pristupu procjene vrijednosti, vrsti prodaje (dobrovoljna/prinudna) i regiji. Rezultati retroaktivnog testiranja treba da se koriste za utvrđivanje korektivnih faktora za procjene vrijednosti kolaterala za izloženosti koje su ostale u bilansu.
245. Alternativno, kreditna institucija koja koristi napredni pristup zasnovan na internim rejting-sistemima (A-IRB) može prilikom utvrđivanja korektivnih faktora za obezbijedene izloženosti da koristi gubitak zbog nastanka statusa neizmirenja obaveza (LGD).

7.6. Zahtjevi za informacione baze podataka u pogledu kolaterala

246. Kreditna institucija treba da raspolaže bazama podataka o transakcijama kako bi se omogućila pravilna procjena, praćenje i kontrola kreditnog rizika, odgovor na zahtjeve rukovodstva i Centralne banke, pružanje informacija u periodičnim izvještajima, kao i druge blagovremene i sveobuhvatne dokumentacije. Konkretno, baze podataka treba da budu usklađene sa sljedećim zahtjevima:
- 1) dovoljna dubina i obim kako bi obuhvatile sve značajne faktore rizika;
 - 2) tačnost, cjelovitost, pouzdanost i blagovremenost podataka;
 - 3) dosljednost: treba da se zasnivaju na zajedničkim izvorima informacija i jedinstvenim definicijama pojmova korišćenih za kontrolu kreditnog rizika;
 - 4) mogućnost praćenja, kako bi se mogao utvrditi izvor informacija.
247. Baze podataka treba da uključuju sve relevantne informacije o nepokretnostima i drugim vrstama kolaterala za kreditne izloženosti kreditnih institucija, kao i o povezanostima između kolaterala i određenih kreditnih izloženosti.

7.7. Procjena vrijednosti stečene aktive (engl. *foreclosed assets*)

248. Kreditna institucija treba ozbiljno da razmotri klasifikaciju stečene aktive (imovine) kao dugotrajne imovine koja je namijenjena prodaji u skladu sa MSFI 5. Takav računovodstveni tretman daje prednost naplati iz kolaterala jer se podrazumijeva da je imovina trenutno raspoloživa za prodaju u postojećem stanju (MSFI 5.7), da bi organ upravljanja trebalo da odobri pojedinačni plan za prodaju imovine u kratkom roku (obično jedna godina) i da treba primjenjivati politiku aktivne prodaje (MSFI 5.8).
249. Primljena stečena imovina treba da se vrednuje na osnovu nižeg od sljedećih iznosa:
- 1) knjigovodstvene vrijednosti finansijske imovine, pri čemu se stečena imovina ili imovina primljena u svrhu plaćanja duga smatra kolateralom;
 - 2) fer vrijednosti preuzete imovine umanjene za troškove prodaje.
250. Ako fer vrijednost nije utvrđena pozivanjem na aktivno tržište, već se zasniva na određenoj tehnici vrednovanja (drugi ili treći nivo), potrebno je sprovesti određena usklađivanja vrijednosti, naročito kao rezultat dva faktora:
- 1) stanje ili lokacija imovine. Rizik i neizvjesnost u pogledu imovine treba da se uključe u procjenu fer vrijednosti;
 - 2) obim ili nivo aktivnosti na tržištima za tu imovinu. U obračun iznosa usklađivanja vrijednosti treba uključiti prethodno iskustvo kreditne institucije kada je riječ o realizacijama konkretnih kolaterala i razliku između iznosa utvrđenih primjenom tehnike vrednovanja i konačnih iznosa dobijenih realizacijom kolaterala. Pretpostavke primijenjene radi mjerenja prilagođavanja fer vrijednosti treba da budu dokumentovane i dostupne Centralnoj banci na njen zahtjev. Može se razmotriti primjena faktora umanjenja za nelikvidnost.
251. Ako je imovina koju je kreditna institucija stekla još u izgradnji i donese se odluka o završetku gradnje prije prodaje imovine, potrebno je dokazati prednosti takve strategije, a trošak ne bi smio biti veći od fer vrijednosti umanjene za troškove završetka i prodaje imovine, uzimajući u obzir primjenu odgovarajućeg faktora umanjenja za nelikvidnost kako je prethodno opisano.

252. Kreditna institucija je dužna da, za stečenu aktivu (imovinu) koja je premašila prosječno vrijeme držanja za sličnu imovinu za koju su uspostavljene politike aktivne prodaje, preispita primijenjeni faktor umanjenja za nelikvidnost koji je upotrijebljen u prethodno opisanom postupku vrednovanja i da ga poveća u skladu sa navedenim. U tim okolnostima kreditna institucija treba da se suzdrži od priznavanja prihoda od ukidanja postojećih akumuliranih umanjenja vrijednosti imovine jer držanje te imovine u bilansu dokazuje da kreditna institucija ne može da proda imovinu po uvećanoj vrijednosti.

253. Učestalost procjene vrijednosti stečene imovine i primjenljivi postupci treba da budu u skladu sa postupkom upravljanja nepokretnostima kako je utvrđeno u djelovima 7.1.2. i 7.2 ovih smjernica.

Dio A: Primjeri kriterijuma za grupisanje nekvalitetnih kredita za *retail*

1. Fizičko ili pravno lice:
 - a) *retail* dužnici;
 - b) samostalni preduzetnik;
 - c) malo privredno društvo ili poslovno udruženje;
 - d) MSP (preklapa se sa privrednim društvima).
2. Dospjele neplaćene obaveze/dani kašnjenja (engl. DPD) neplaćenih dospjelih obaveza (što je veći nivo neplaćenih dospjelih obaveza, to je uži raspon mogućih rješenja):
 - a) neplaćene dospjele obaveze u ranoj fazi (> 1 DPD i ≤ 90 DPD);
 - b) neplaćene dospjele obaveze u kasnoj fazi (> 90 DPD i ≤ 180 DPD);
 - c) izloženosti u organizacionoj jedinici za naplatu duga (> 180 DPD, uključujući i sudske postupke (dužnici u pogledu kojih se vode ili su u toku pravni postupci)).
3. Ponovo restrukturirani predmeti (restrukturirani krediti sa neplaćenim dospjelim obavezama koji upućuju na probleme u vezi sa plaćanjem i/ili na neuspjeh ponuđenog rješenja za restrukturiranje):
 - a) broj prethodnih postupaka restrukturiranja.
4. Stanje izloženosti:
 - a) visoka vrijednost;
 - b) niska vrijednost;
 - c) višestruke izloženosti.
5. Nivo rizika (na osnovu procjene kreditne institucije/rejting - ocjene na osnovu podataka o ponašanju/internih podataka o ponašanju/istoriji transakcija/kreditnog rejtinga). Veća je vjerovatnoća da će klijenti sa boljom istorijom plaćanja pozitivno odgovoriti na ponude restrukturiranja:
 - a) vrlo visok;
 - b) visok;
 - c) srednji;
 - d) nizak.
6. Na osnovu ponašanja dužnika:
 - a) sezonska plaćanja;
 - b) spreman za saradnju ili nespreman za saradnju (ukoliko dužnik nije spreman za saradnju trebalo bi ga dodijeliti jedinici za naplatu nekvalitetnih kredita):
 - broj održanih/neodržanih obećanja
 - broj neuspješnih pokušaja kontaktiranja
 - datum posljednjeg uspješnog kontakta
7. Namjena kreditne linije (prema proizvodu):
 - a) kredit za rješavanje stambenog pitanja;
 - b) kredit za drugu stambenu nepokretnost/kuću za odmor;
 - c) kredit za ulaganje u nepokretnosti/kredit za kupovinu radi davanja u najam – izdavanja
 - d) lični kredit;
 - e) prekoračenje po računu (overdraft);
 - f) imovina data u zajam,
 - g) kreditna kartica;
 - h) kredit samostalnog preduzetnika, mikropreduzeća ili MSP-a:
 - za potrebe uspostavljanja poslovanja (poslovni prostor, infrastruktura ili mašine, obnavljanje),
 - obrtni kapital

8. Valuta kredita.
9. Kamatna stopa kredita (razmotriti smanjenje kamatne stope za kredite sa visokom kamatnom stopom, ukoliko je to moguće).
10. Karakteristike dužnika (godine starosti i zdravstveno stanje dužnika, vrsta i istorija zaposlenja, mogućnosti zapošljavanja, profesionalne vještine, grana privrede).
11. Zemlja boravišta/osnivanja:
 - a) rezidenti,
 - b) nerezidenti.
12. Lokacija odnosnog kolateralu:
 - a) ruralna ili gradska,
 - b) prvorazredna lokacija, centar grada, okolina grada, itd..
13. Vrsta odnosnog kolateralu:
 - a) zemljište:
 - građevinsko zemljište;
 - poljoprivredno zemljište;
 - b) zgrada:
 - stambeni prostor;
 - poslovni prostor;
 - fabrika.
14. Na osnovu odnosa vrijednosti kredita i imovine (LTV):
 - a) za kredite niskog LTV odnosa prednost se može dati prodaji predmetnog kolateralu, za razliku od kredita s visokim LTV odnosom.
15. Slučajevi posebnih poteškoća (npr. zdravstveni problemi, rastajanje, razvod).
16. Procjena kreditne sposobnosti dužnika:
 - a) da li ima kapacitet za otplatu kredita ili ne;
 - b) prihodi umanjeni za rashode, odnosno realne troškove života, u odnosu na ratu kredita.
17. Dužnikova održivost (da li je dužnikova zaduženost održiva ili ne)

Dio B: Referentne vrijednosti (benčmarci) za praćenje nekvalitetnih kredita

B.1. Pokazatelji nekvalitetnih kredita

1. Nivo i tokovi nekvalitetnih kredita:

- nekvalitetni krediti/ukupni krediti;
- nekvalitetne izloženosti + stečena aktiva + kvalitetne restrukturirane izloženosti/ukupna izloženost + stečena aktiva;
- kvartalno kretanje nekvalitetnih kredita (+/-)/ukupni nekvalitetni krediti;
- kvartalno kretanje nekvalitetnih izloženosti (+/-)/ukupne nekvalitetne izloženosti;
- migracija kvalitetnih kredita u nekvalitetne kredite na kvartalnom nivou;
- migracija kvalitetnih restrukturiranih kredita u nekvalitetne kredite na kvartalnom nivou;
- migracija nekvalitetnih kredita u kvalitetne kredite na kvartalnom nivou;
- migracija nekvalitetnih kredita u kvalitetne restrukturirane kredite na kvartalnom nivou;
- migracija kvalitetnih restrukturiranih izloženosti u kvalitetne izloženosti na kvartalnom nivou;
- migracija kvalitetnih kredita u kvalitetne restrukturirane kredite na kvartalnom nivou.

2. Obezvrjeđenja:

- kvartalno povećanje iznosa obezvrjeđenja i rezervacija za gubitke;
- kvartalni nivo ukidanja iznosa obezvrjeđenja;
- kvartalna promjena iznosa obezvrjeđenja i rezervacija za gubitke (+/-)/ ukupni nekvalitetni krediti;
- akumulirani iznos obezvrjeđenja i rezervacije/ukupni nekvalitetni krediti;
- prema grupama nekvalitetnih kredita (npr. broj godina proteklih od klasifikacije u nekvalitetne kredite, obezbijedeni/neobezbijedeni nekvalitetni krediti).

3. Obračun gubitka:

- ukupni gubitak zbog sprovođenja aktivnosti restrukturiranja;
- ukupni gubitak u odnosu na budžet

B.2. Aktivnosti naplate

1. Aktivnosti zaposlenih:

- broj ostvarenih kontakata sa dužnicima u kvartalnom periodu u odnosu na plan;
- broj ostvarenih kontakata sa dužnicima koji su doveli do sporazuma o restrukturiranju;
- broj ostvarenih kontakata sa dužnicima koji su doveli do gotovinske naplate.

2. Gotovinska naplata

- kvartalna gotovinska naplata nekvalitetnih kredita/ukupni nekvalitetni krediti;
- kvartalna gotovinska naplata kamata na nekvalitetne kredite/ukupni nekvalitetni krediti;
- kvartalna gotovinska naplata provizija i naknada na nekvalitetne kredite/ukupni nekvalitetni krediti;
- kvartalna gotovinska naplata iz likvidacija u vezi sa nepokretnostima, kao procenat ukupnih nekvalitetnih kredita;
- kvartalna gotovinska naplata iz likvidacija kolaterala koji nijesu povezani sa imovinom, kao procenat ukupnih nekvalitetnih kredita;
- kvartalna gotovinska naplata iz prodaje nekvalitetnih kredita, kao procenat ukupnih nekvalitetnih kredita;
- kvartalna gotovinska naplata iz nekvalitetnih kredita, kao procenat ukupnih nekvalitetnih kredita.

B.3. Aktivnosti restrukturiranja

1. Otpis duga:

- kvartalni otpis duga;
- kvartalni otpis duga/individualno procijenjeni iznosi obezvrjeđenja i rezervacije;
- kvartalni otpis duga/ukupni nekvalitetni krediti.

2. Računovodstveni otpisi

- kvartalni računovodstveni otpisi (potpuni ili djelimični);
- kvartalni računovodstveni otpisi (potpuni ili djelimični)/pojedinačno procijenjeni iznos obezvrjeđenja i rezervacija za gubitke;
- kvartalni računovodstveni otpisi (potpuni ili djelimični)/ukupni nekvalitetni krediti.

3. Aktivnost restrukturiranja

- iznos nekvalitetnih kredita koje se nalaze u postupku restrukturiranja
- iznos nedavno dogovorenih rješenja restrukturiranja prema karakteristikama (npr. odlaganja plaćanja > 12 mjeseci);
- iznos kredita koji se nalaze u postupku restrukturiranja/ukupni nekvalitetni krediti;
- iznos kvalitetnih izloženosti koje se nalaze u postupku restrukturiranja;
- kvartalni nekvalitetni restrukturirani krediti/ukupni nekvalitetni krediti;
- ukupni nekvalitetni restrukturirani krediti/ukupni nekvalitetni krediti;
- iznos nekvalitetnih restrukturiranih izloženosti koje su suočene sa finansijskim problemima.

4. Stopa ponovnog nastanka statusa neizmirenja obaveza:

- stopa oporavka;
- stopa ponovnog nastanka statusa neizmirenja obaveza za nekvalitetne restrukturirane izloženosti;
- stopa ponovnog nastanka statusa neizmirenja obaveza za kvalitetne restrukturirane izloženosti.

5. Zamjena duga za imovinu

- kvartalne zamjene duga za kapital, kao procenat ukupnih nekvalitetnih kredita;
- kvartalne zamjene duga za imovinu, kao procenat ukupnih nekvalitetnih kredita.

6. Pravne radnje

- iznos i broj kredita za koje se trenutno sprovode određene pravne radnje;
- iznos i broj kolaterala koji su nedavno stečeni;
- kvartalni iznos i broj kredita za koje se tek sprovode određene pravne radnje;
- kvartalni iznos i broj kredita za koje se završavaju pravne radnje;
- prosječno trajanje nedavno zaključenih pravnih postupaka;
- prosječni iznosi naplaćeni iz nedavno zaključenih pravnih postupaka (uključujući ukupne troškove);
- stopa gubitka za kredite koji izlaze iz pravnih postupaka.

B.4. Stavke dobiti i gubitka koje proizlaze iz nekvalitetnih kredita

1. Kamate iz nekvalitetnih kredita

- prihod od kamata na nekvalitetne kredite priznati u bilansu uspjeha;
- procenat stvarno naplaćenih prihoda od kamata po nekvalitetnim kreditima.

Dio C: Primjeri indikatora ranog upozorenja

C.1. Indikatori ranog upozorenja na nivou dužnika, koji potiču iz eksternih izvora:

- povećanje duga i kolaterala u drugim kreditnim institucijama;
- klasifikacija u dospjela nenaplaćena potraživanja ili druga nekvalitetna klasifikacija u drugim kreditnim institucijama;
- nastanak statusa neizmirenja obaveza jemca;
- pravni postupci;
- stečaj;
- promjene u strukturi društva (npr. spajanje, smanjenje kapitala);
- dodijeljeni eksterni rejting i njegovo kretanje;
- druge negativne informacije u pogledu velikih dužnika/ugovornih strana dužnika/dobavljača.

C.2. Indikatori ranog upozorenja na nivou dužnika koji potiču iz internih izvora

1. Privredna društva:

- negativno kretanje internog rejtinga;
- neplaćena potraživanja prinudnom naplatom putem mjenice/neplaćene mjenice;
- značajne promjene profila likvidnosti;
- odnos kapitala i ukupnih obaveza (npr. kapital / ukupne obaveze < 5 % ili < 10 %);
- broj dana kašnjenja;
- broj mjeseci u kojima je iskorišćena mogućnost odobrenog prekoračenja po računu;
- dobit prije poreza / prihodi (npr. odnos < -1 %)
- kontinuirani gubici;
- kontinuirano prekomjerno diskontovanje komercijalnih zapisa;
- negativna sopstvena sredstva (gubitak iznad visine kapitala);
- kašnjenje u plaćanju dobavljačima;
- pad prometa;
- smanjenje kreditnih linija povezanih sa potraživanjima od kupaca (npr. promjene u odnosu na prethodnu godinu, tromjesečni prosjek/godišnji prosjek itd.);
- neočekivana smanjenja neiskorišćenih kreditnih linija (npr. neiskorišćeni iznos/ukupna kreditna linija)
- negativan trend bihevioralne ocjene
- negativan trend vjerovatnoće nastanka statusa neizmirenja obaveza i/ili internog rejtinga

2. Fizička lica:

- negativno kretanje bihevioralne ocjene;
- negativno kretanje vjerovatnoće nastanka statusa neizmirenja obaveza (PD-a) i/ili internog rejtinga;
- anuitet stambenog kredita > x stanja na računu dužnika;
- dani kašnjenja stambenog (ili hipotekarnog) i potrošačkog kredita;
- smanjenje stanja na računu dužnika > 95% u posljednjih šest mjeseci;
- prosječno ukupno stanje na računu dužnika < 0,05% ukupnog stanja na računu dužnika;
- restrukturiranje;
- državljanstvo i sa njim povezane istorijske stope gubitka;
- smanjenje zarade u toku posljednja tri mjeseca;
- nezaposlenost;
- dospjele neplaćene obaveze u ranoj fazi kašnjenja (npr. dospjele 5 – 30 dana, zavisno od vrste portfolija / dužnika);
- smanjenje broja transakcija na tekućim računima;
- povećanje odnosa anuiteta kredita i zarade;
- broj mjeseci u kojima je iskorišćena mogućnost odobrenog prekoračenja po računu (overdraft).

C.3. Indikatori ranog upozorenja na nivou portfolija/segmenta

1. Klasifikacija portfolija:

- klasifikacija po veličini i nivou koncentracije;
- glavnih x (npr. 10) grupa povezanih lica i povezani pokazatelji rizika;
- klasifikacija po kategoriji imovine;
- razvrstavanje po industriji, sektoru, vrsti kolaterala, državi, ročnosti itd.

2. Parametri rizika:

- kretanje PD/LGD (odnosa vjerovatnoće nastanka statusa neizmirenja obaveza i gubitaka zbog nastanka statusa neizmirenja obaveza), ukupno i po segmentu;
- predviđanja i projekcije PD/LGD;
- ukupni očekivani gubici (EL);
- izloženosti u statusu neizmirenja obaveza.

3. Iznos obezvrjeđenja i rezervacija za gubitke:

- iznosi i kretanje iznosa obezvrjeđenja i rezervacija za gubitke (ukupno i po portfoliju);
- nivo i kretanja značajnih iznosa obezvrjeđenja i rezervacija na individualnom nivou.

4. Nekvalitetni krediti/status restrukturiranja/prinudna naplata

- nivo nekvalitetnih kredita po kategorijama (> 90 dana kašnjenja, iznos obezvrjeđenja i rezervacija za gubitke itd.);
- nivo restrukturiranja i grupisanje izloženosti (restrukturiranje, naplata, prinudna naplata, druge izmjene, produženje roka otplate, više od 90 dana kašnjenja, iznos obezvrjeđenja i rezervacija za kreditne gubitke);
- stečena imovina u odnosu na ukupnu izloženost;
- koeficijent nekvalitetnih kredita bez stečene imovine;
- koeficijent nekvalitetnih kredita sa stečenom imovinom;
- pokrivenost nekvalitetnih kredita (iznosima obezvrjeđenja i rezervacijama za gubitke, kolateralom, garancijama i drugim jamstvima).

C.4. Indikatori ranog upozorenja za specifične vrste dužnika/sektor

1. Pravne radnje:

- iznos i broj kreditnih izloženosti za koje se trenutno sprovode neke pravne radnje;
- iznos i broj imovine koja je nedavno stečena;
- kvartalni iznos i broj kreditnih izloženosti za koje se tek počinju sprovoditi neke pravne radnje;
- kvartalni iznos i broj kreditnih izloženosti za koje su sprovedene pravne radnje;
- prosječno trajanje nedavno zaključenih pravnih postupaka;
- prosječni iznosi naplate iz nedavno zaključenih pravnih postupaka (uključujući ukupne troškove tih pravnih postupaka);
- stopa gubitka za kreditne izloženosti za koje se završavaju pravne radnje.

2. Ostali indikatori ranog upozorenja za specifične vrste dužnika/sektore

- podaci o indeksima (BDP, tržišta hartija od vrijednosti, cijene sirovina, itd.);
- nekretnine: indeksi povezani sa nekretninama (segment, regija, gradovi, ruralna područja itd.).

Dio D: Politike povezane sa nekvalitetnim kreditima

Kreditna institucija treba da razvije, redovno revidira i prati poslovanje u skladu sa svojim politikama povezanim sa sistemom upravljanja nekvalitetnim kreditima.

Kreditna institucija treba da uspostavi sljedeće politike, uzimajući u obzir princip proporcionalnosti, u cilju sprovođenja strategije (uključujući njenu strategiju za nekvalitetne kredite i operativni plan, kada je to primjenljivo).

D.1. Politika upravljanja dospjelim neplaćenim obavezama

Kreditna institucija treba da ovom politikom utvrdi operativni model nekvalitetnih kredita (vidjeti dio 3.2 ovih smjernica), koji će uključivati najmanje sljedeće elemente:

- 1) strukturu i odgovornosti organizacione jedinice za naplatu nekvalitetnih kredita, kao i drugih jedinica koje su uključene u upravljanje dospjelim nenaplaćenim obavezama (uključujući i nekvalitetne izloženosti), sa jasno definisanim pokretačima koji dovode do prenosa izloženosti iz jedne u drugu organizacionu jedinicu, kao i sa jasno navedenom segmentacijom portfolija (vidjeti dio 3.2.3 ovih smjernica);
- 2) postupak koji treba da prate uključene funkcije, a koji podrazumijeva najmanje:
 - a) postupak i kriterijume prenosa izloženosti iz nadležnosti jedne u nadležnost druge organizacione jedinice koje treba pratiti za svaku fazu dospjelih neplaćenih obaveza (faza prije nego što dođe do dospjelih neplaćenih obaveza, dospjele neplaćene obaveze u ranoj fazi (≤ 90 dana) i dospjele neplaćene obaveze u kasnoj fazi (> 90 dana);
 - b) postupak koji treba pratiti, ako je dužnik klasifikovan kao nespreman za saradnju i/ili je kreditni odnos neodrživ, kao i kriterijume za tako klasifikovanog dužnika;
 - c) komunikaciju sa dužnikom u svakom postupku, u skladu sa važećim propisom (npr. kodeks ponašanja);
 - d) alate i metode praćenja koje treba primjenjivati;
- 3) zahtjeve u pogledu ljudskih i tehničkih resursa;
- 4) izvještaje koje treba interno sastaviti za potrebe praćenja i redovno izvještavanje organa upravljanja.

D.2. Politika restrukturiranja

Kreditna institucija treba da politikom restrukturiranja (opisanoj u dijelu 4.2.1 ovih smjernica) definiše okvir za odobravanje mjera restrukturiranja dužnicima koji imaju finansijske poteškoće ili bi ih u budućnosti mogli imati. U tu svrhu, potrebno je da utvrdi najmanje sljedeće:

- 1) potrebnu finansijsku i nefinansijsku dokumentaciju koja se može zahtijevati i koju mogu dostaviti različite vrste dužnika, kako bi nadležni kreditni službenik mogao da dokaže sposobnost otplate glavnice i kamata;
- 2) minimalne ključne finansijske pokazatelje sposobnosti otplate i odnose, kako bi ih kreditni službenik mogao primijeniti, sa pojedinostima u pogledu portfolija/proizvoda, radi potpune procjene sposobnosti otplate dužnika;
- 3) postupak za utvrđivanje i sprovođenje najprikladnijeg rješenja restrukturiranja za dužnika:
 - za *retail* dužnika treba da se upotrebljava šema odlučivanja. Za klijente koji nisu *retail* dužnici, ako nije adekvatan pristup šeme odlučivanja, u politici treba da se navedu jasna uputstva za kreditnog službenika kako bi mogao da procijeni adekvatnost rješenja restrukturiranja;
 - u slučaju dužnika za kojeg se ne može pronaći rješenje (neodrživi kreditni odnos i/ili nespremni za saradnju), treba uspostaviti vremenski ograničen postupak i proceduru za prenos tih dužnika organizacionim jedinicama za naplatu nekvalitetnih kredita odgovornim za likvidaciju (prinudnu naplatu);
- 4) niz alata u okviru mjera restrukturiranja sa kratkoročnim i dugoročnim vremenskim okvirom, kako je navedeno u poglavlju IV ovih smjernica;
 - Svaki predlog za restrukturiranje treba da prođe kroz proces ponovnog odbrenja kredita dužniku, kako bi se utvrdila održiva struktura zaduženosti i demonstrirao kapacitet otplate kamate i glavnice;
- 5) jasna uputstva za kreditne službenike u pogledu zahtjeva za ponovno vrednovanje kolaterala, u skladu sa poglavljem 7 ovih smjernica;
- 6) postupak donošenja odluka, nivo odobravanja i postupke za sve mjere restrukturiranja i iznose izloženosti;
- 7) postupak i proceduru za praćenje odobrenih rješenja restrukturiranja i uspješnosti dužnika nakon završetka procesa restrukturiranja, uključujući učestalost preispitivanja dužnika, definiciju ponovnog nastanka statusa neizmirenja obaveza, postupak ponovne procjene i zahtjeve za izvještavanje o ponovnom nastanku statusa neizmirenja obaveza;
- 8) politiku određivanja cijena za svaku mjeru restrukturiranja i vrstu dužnika.

Za sve stavke iz stava 1 tač. 2 do 8 ovog dijela kreditna institucija treba da razvije smjernice specifične za pojedine sektore povezane sa utvrđivanjem ključnih finansijskih pokazatelja i odnosa na sektorskoj osnovi (MSP i privredna društva). Na primjer, u hotelskom sektoru procjena može uključivati prosječne cijene noćenja, prihod po raspoloživim smještajnim jedinicama, broj noćenja, fiksne troškove kao procenat ukupnih troškova, varijabilne troškove kao procenat ukupnih troškova itd.

D.3. Politika naplate/prinudne naplate duga

Organizacione jedinice za naplatu nekvalitetnih kredita, odgovorne za naplatu duga, treba da pravovremeno preduzimaju adekvatne mjere za efikasno smanjenje nekvalitetnih kredita u određenom vremenskom periodu. U politici naplate duga, u skladu sa strategijom za nekvalitetne kredite, treba pokriti najmanje:

- 1) raspon dostupnih mogućnosti za svaku vrstu kolaterala. Konkretno, treba razmotriti sljedeće (bilo kojim redoslijedom):
 - dobrovoljnu prodaju imovine (dužnik se ponovno angažuje i saglasan je da proda imovinu);
 - prinudnu prodaju imovine preko stečajnog upravnika/putem sudskog postupka (imovina ne ostaje u bilansu kreditne institucije);
 - izvršenje nad imovinom (imovina se vodi u bilansu kreditne institucije);
 - naplatu duga (unutrašnju ili spoljnu),
 - zamjenu duga za imovinu ili kapital,
 - prodaju kredita/portfolija kredita trećoj strani.
- 2) postupak koji treba pratiti prilikom izbora adekvatne mogućnosti naplate i tima internih i eksternih stručnjaka, koji će se uključiti u donošenje odluke;
- 3) mogućnosti naplate, kojima treba uzeti u obzir postojanje kolaterala, vrstu pravne dokumentacije, vrstu dužnika, lokalne tržišne uslove i makroekonomske projekcije, primjenljiv zakonodavni okvir, potencijalne istorijske stope naplate za svaku mogućnost u poređenju sa povezanim troškovima;
- 4) jasnu definiciju dužnika nespremni za saradnju ili vezu sa srodnim politikama (koje uključuju takvu definiciju)
- 5) jasno definisani postupak odobrenja za svaku fazu postupka naplate duga (za različite mogućnosti naplate dostupne kreditnoj instituciji);
- 6) ulogu kontrole rizika i interne revizije u proceduri i postupku praćenja.

Kad je u pitanju likvidacija kolaterala u politici treba definisati sljedeće:

- 1) pristup procjeni vrijednosti (u skladu sa dijelom 7.7. ovih smjernica), uključujući troškove likvidacije koji se primjenjuju u scenariju dobrovoljne prodaje i u scenariju prisilne prodaje i koji bi trebali biti u skladu sa zahtjevima iz dijela 7.4. ovih smjernica;
- 2) učestvovanje internih ili eksternih stručnjaka;

- 3) limite:
 - iznosa imovine koju kreditna institucija može preuzeti ili steći u određenom razdoblju, imajući u vidu ograničenja velikih izloženosti, koja su navedena u Zakonu o kreditnim institucijama, kao i rizik koncentracije u grani privrede, npr. u sektoru nekretnina,
 - iznosa preuzete ili imovine u postupku prinudne naplate koju kreditna institucija može steći u određenom roku.
- 4) postupak koji treba pratiti nakon preuzimanja ili sticanja imovine radi razvoja i sprovođenja strategije prodaje i uspostavljanja odjeljenja u kreditnoj instituciji odgovornog za upravljanje predmetnom imovinom (to se može definisati i u zasebnoj politici o stečenoj / preuzetoj imovini).

Kreditna institucija treba da razmotri saradnju sa drugim povjeriocima u slučaju dužnika sa nekvalitetnim kreditima koji imaju više povjerilaca, a obično je riječ o dužnicima koji su privredna društva. Stoga, kreditne institucije treba da uspostave jasan postupak za pregovaranje i saradnju sa drugim finansijskim institucijama (ili trećim stranama), u kojima je dužnik zadužen.

D.4. Politika klasifikacije nekvalitetnih kredita i politika obezvrjeđenja

Kreditna institucija treba da usvoji, dokumentuje i primjenjuje pouzdane metodologije kojima se sprovode politike, postupci, procedure i kontrole za ocjenu i mjerenje ispravki vrijednosti nekvalitetnih kredita.

Kreditna institucija treba da uzme u obzir i ugovorne obaveze koje se odnose na očekivane novčane tokove prije nego što se razmotri njihovo uključivanje u diskontovane novčane tokove.

D.5. Politika otpisa

Kreditna institucija treba da usvoji politiku otpisa kako bi se pravovremeno procijenila naplativost nekvalitetnih kredita.

Potrebno je uvesti specifična i jasna pravila kako bi se osiguralo da je njihova primjena usklađena sa strateškim planiranjem kreditne institucije, pri čemu treba ustanoviti mehanizam stalne kontrole kako bi se otpisi sprovedi pravilno i sa posebnom pažnjom.

Politike/procedure otpisa bi trebalo da kao minimum, sadrže sljedeće:

- pristup otpisu koji treba primjenjivati na pojedinačne portfolije/kategorije izloženosti, tj. u kojim uslovima ili okolnostima treba sprovesti otpis;
- preciziranje da li je dopustivo prilagođavati pristup pojedinačnim slučajevima i koje postupke u tom slučaju treba primjenjivati;
- prapatnu dokumentaciju koja treba da podrži odluku o otpisu kredita;
- preciziranje da li će se odrediti najveći dopušteni iznos otpisa po dužniku ili grupi povezanih klijenata odnosno po portfoliju;
- ograničenja odobravanja kredita povezanih sa otpisima.

D.6. Politika za problematične dužnike sa nekvalitetnim kreditima kod više kreditnih institucija

Ukoliko dužnici imaju nekvalitetne kredite kod više kreditnih institucija (obično privredna društva) kreditna institucija treba da predvidi interakciju sa drugim povjeriocima. Iz navedenog razloga je poželjno uvesti jasne postupke za pregovore i interakciju s drugim kreditnim institucijama (ili ostalim trećim stranama) kod kojih je dužnik zadužen.

D.7. Politike u pogledu kolaterala

Kreditna institucija treba da, s obzirom na važnost smanjenja kreditnog rizika u postupcima restrukturiranja nekvalitetnih kredita, razvije jasne i dosljedne politike u pogledu kolaterala, uključujući politike za stečenu imovinu (aktivu). Te politike treba da u potpunosti obuhvataju upravljanje svim vrstama kolaterala, njihovu procjenu vrijednosti i izvještavanje o njima. Imajući u vidu složenost i specifičnost određenih vrsta kolaterala, kreditna institucija treba da traži pomoć spoljnjih stručnjaka pri sastavljanju i preispitivanju tih politika. Kreditna institucija treba da obezbijedi dosljedan pristup upravljanju i procjeni vrijednosti sličnih kolaterala u cijelom portfoliju, u skladu sa poglavljem VII ovih smjernica.

D.8. Politika praćenja nekvalitetnih kredita

Kreditna institucija treba da uspostavi posebnu politiku koja, između ostalog, sadrži sljedeće:

- 1) vrste postupaka koji će se sprovoditi kao odgovor na različite signale ranog upozorenja; kreditni referenti ne mogu imati mogućnost da isključe pokretače ranog upozorenja ako nije sproveden i dokumentovan odgovarajući postupak;
- 2) postupke za eskalaciju;
- 3) ključne elemente, učestalost i primaoce izvještaja;
- 4) kriterijume za migraciju u nekvalitetne kredite odnosno povezanost sa procedurama kojim se uređuje oblast nekvalitetnih kredita.

D.9. Politika eksternalizacije za servisiranje nekvalitetnih kredita

Kreditna institucija treba da uspostavi posebnu politiku za eksternalizaciju usluga servisiranja nekvalitetnih kredita trećim stranama, ako je to primjenjivo. Ova politika treba da uključi procedure potrebne za izbor partnera za eksternalizaciju, potreban sadržaj pravnih ugovora i postupak donošenja odluka u pogledu sporazuma o eksternalizaciji, kao i praćenje tih sporazuma.

Smjernice o upravljanju ESG rizicima u kreditnoj instituciji

I. PREDMET, PODRUČJE PRIMJENE I DEFINICIJE

1. Ovim smjernicama se detaljno uređuje sistem upravljanja ESG rizicima u kreditnoj instituciji, kao dijela sveobuhvatnog sistema upravljanja koji je kreditna institucija dužna da uspostavi u skladu sa članom 104 Zakona o kreditnim institucijama („Službeni list CG“, br. 72/19, 8/21 i 24/25) - u daljem tekstu: Zakon.

Sistem upravljanja ESG rizicima obuhvata:

- a) minimalne standarde i referentne metodologije za identifikaciju, mjerenje, upravljanje i praćenje ESG rizika;
- b) kvalitativne i kvantitativne kriterijume za procjenu uticaja ESG rizika na rizični profil i solventnost kreditne institucije u kratkoročnom, srednjoročnom i dugoročnom periodu.

U smislu ovih smjernica „ESG“ označava integrisani skup ekoloških, društvenih i upravljačkih aspekata koji su relevantni za identifikaciju, procjenu i upravljanje rizicima, kao i za donošenje strateških, investicionih i nadzornih odluka, u skladu sa važećim regulatornim zahtjevima u oblasti održivog finansiranja.

II. REFERENTNA METODOLOGIJA ZA IDENTIFIKACIJU I MJERENJE ESG RIZIKA

2.1. Procjena materijalnosti

3. Kao dio referentne metodologije za identifikaciju i mjerenje ESG rizika, koja se uključuje u strategije i interne procedure kreditne institucije, kreditna institucija je dužna da vrši redovnu procjenu materijalnosti ESG rizika najmanje jednom godišnje, izuzev za male i jednostavne kreditne institucije koje procjenu materijalnosti vrše svake dvije godine, a po potrebi i češće, u slučaju materijalne promjene njihovog poslovnog okruženja u vezi sa ESG faktorima, kao što su značajne nove javne politike ili promjene u poslovnom modelu, portfoliju ili operacijama kreditne institucije.

4. Kreditna institucija vrši procjenu materijalnosti ESG rizika iz tačke 3 ovih smjernica, kao procjenu specifičnu za tu kreditnu instituciju i obezbjeđuje uvid u finansijsku materijalnost ESG rizika u odnosu na poslovni model i rizični profil kreditne institucije, potkrijepljen mapiranjem ESG faktora i kanale prenosa na tradicionalne kategorije finansijskih rizika.

5. Procjena materijalnosti ESG rizika iz tačke 3 ovih smjernica treba da bude usklađena sa drugim procjenama materijalnosti koje sprovodi kreditna institucija, a naročito sa procjenom materijalnosti izvršenom u svrhu objelodanjivanja materijalnih rizika održivosti u skladu sa propisom kojim se uređuje finansijsko izvještavanje, gdje je primjenljivo, i treba da bude integrisana u procjenu materijalnosti ICAAP-a.

6. Kreditna institucija je dužna da prilikom vršenja procjene materijalnosti ESG rizika koristi pristup zasnovan na riziku kojim uzima u obzir vjerovatnoću nastanka i potencijalnu veličinu finansijskih efekata ESG rizika u kratkoročnom, srednjoročnom i dugoročnom vremenskom periodu od najmanje deset godina.

7. U cilju sveobuhvatne procjene materijalnosti ESG rizika, kreditna institucija je dužna da obezbjedi da opseg njene procjene materijalnosti u dovoljnoj mjeri odražava prirodu, veličinu i složenost njenih aktivnosti, portfolija, usluga i proizvoda i kreditna institucija je dužna da razmatra uticaj ESG rizika na sve tradicionalne kategorije finansijskih rizika kojima je izložena, uključujući kreditni, tržišni, rizik likvidnosti, operativni (uključujući pravni rizik), reputacioni, rizik poslovnog modela i rizik koncentracije.

8. Za potrebe vršenja procjene materijalnosti, kreditna institucija je dužna da prilikom utvrđivanja materijalnih ESG rizika uzme u obzir i uticaj ESG rizika na kategorije finansijskih rizika i iznose i/ili udjele izloženosti, prihode i dobiti izložene navedenim rizicima.

9. U pogledu procjene materijalnosti rizika povezanih sa životnom sredinom, kreditna institucija je dužna da koristi kvalitativne i kvantitativne informacije i da razmotri dovoljno širok opseg faktora povezanih sa životnom sredinom koji uključuju najmanje faktore povezane sa klimom, degradaciju ekosistema i gubitak biodiverziteta.

Kreditna institucija je dužna da procjenjuje pokretače tranzicionih i fizičkih rizika, uzimajući u obzir najmanje sljedeće, gdje je primjenljivo i u mjeri u kojoj je moguće:

1) za tranzicione rizike:

- ključni ekonomski sektori koje finansira kreditna institucija ili u kojim glavne djelatnosti obavlja druga ugovorna strana kreditne institucije;
- tekuće i potencijalne buduće materijalne promjene javnih politika, tehnologija i tržišnih preferencija (npr. novi propisi u vezi sa životnom sredinom ili poreske olakšice, razvoj inovativnih tehnologija sa niskim sadržajem ugljenika, promjene u potražnji potrošača ili investitora);
- u vezi sa klimatskim rizicima:
 - a) izloženosti prema sektorima koji u velikoj mjeri doprinose klimatskim promjenama posebnim propisom, sa naročitim

- razmatranjima izloženosti prema subjektima iz sektora fosilnih goriva;
- b) stepen usklađenosti odnosno neusklađenosti portfolija sa relevantnim regulatornim ciljevima država u kojima posluju - za male i jednostavne kreditne institucije minimum na osnovu kvalitativnih procjena visokog stepena;

2) za fizičke rizike:

- geografske lokacije u kojima se nalazi ključna aktiva drugih ugovornih strana (npr. proizvodne lokacije) i, naročito za izloženosti u odnosu na nekretnine, lokacija fizičkog kolaterala;
- nivo ranjivosti na opasnosti po životnu sredinu (npr. opasnosti povezane sa temperaturom, vjetrom, vodom, opasnosti vezane za zemljište) povezane sa različitim klimatskim scenarijima i tranzicionim putevima ili, za male i jednostavne kreditne institucije, povezan sa najmanje jednim nepovoljnim scenarijem.

10. Kreditna institucija je dužna da potkrijepi i dokumentuje svoju procjenu materijalnosti ESG rizika kao dio ICAAP-a, uključujući korišćene pragove i metodologije, razmatrane inpute i faktore, kao i glavne rezultate i zaključke, uključujući zaključke o nematerijalnosti ESG rizika.

11. Kreditna institucija je dužna da razvija i implementira metode mjerenja i sistem upravljanja rizicima u skladu sa Odjeljkom 2.2. i Poglavljem III ovih smjernica koji su srazmjerni rezultatima procjene materijalnosti i utemeljeni na njima.

U tom cilju, kreditna institucija je dužna da uspostavi opsežnije i sofisticiranije sisteme za ESG rizike koji su identifikovani kao materijalni.

Metodologije mjerenja i pokazatelji za nadziranje ESG rizika koje koristi kreditna institucija treba da podrže i uzmu u obzir redovna ažuriranja procjene materijalnosti.

Mala i jednostavna kreditna institucija može da koristi manje opsežne i sofisticirane sisteme, koji su svakako srazmjerni rezultatima njihove procjene materijalnosti ESG rizika.

2.2. Identifikovanje i mjerenje ESG rizika

2.2.1. Opšti principi

12. Kao dio minimalnih standarda za identifikovanje i mjerenje ESG rizika, kreditna institucija je dužna da u svoje interne procedure uključi alate i metodologije za procjenu pokretača ESG rizika i njihovih kanala prenosa na različite prudencijane kategorije rizika i pokazatelje finansijskih rizika koji utiču na izloženosti kreditne institucije, uključujući *forward-looking* perspektivu.

13. U cilju obezbjeđenja pravilne identifikacije i upravljanja ESG rizika, kreditna institucija je dužna da razmotri potencijalni uticaj ovih rizika u kratkoročnom, srednjoročnom i dugoročnom periodu.

Kreditna institucija je dužna da obezbijedi da nivo granularnosti i tačnosti podataka, alata za kvantifikaciju, metoda i indikatora koje koristi kreditna institucija uzimaju u obzir procjenu materijalnosti i njihovu veličinu i složenost i taj nivo treba da budu viši za kratkoročni i srednjoročni period.

Dugoročni period treba da bude razmatran najmanje iz kvalitativne perspektive i da podržava strateške procjene i donošenje odluka.

14. U pogledu rizika povezanih sa životnom sredinom, kreditna institucija je dužna da obezbijedi da njene interne procedure i metodologije omogućavaju kreditnoj instituciji da:

- 1) kvantifikuje klimatske rizike, na primjer kroz procjenu mogućnosti materijalizacije i veličine finansijskog uticaja koji proizilazi iz klimatskih faktora;
- 2) pravilno razumije finansijske rizike koji mogu biti rezultat drugih vrsta rizika povezanih sa životnom sredinom, na primjer oni rizici koji proizilaze iz degradacije prirode, uključujući gubitak biodiverziteta i gubitak usluga ekosistema, neusklađenost aktivnosti sa mjerama koje imaju za cilj zaštitu, obnavljanje, i/ili smanjenje negativnih uticaja na prirodu;
- 3) utvrdi ključne indikatore rizika (KRI) koji kao minimum pokrivaju kratkoročne i srednjoročne vremenske periode i opseg izloženosti i portfolija utvrđenih u skladu sa rezultatima procjene materijalnosti.

15. U pogledu rizika povezanih sa društvom i upravljanjem, kada kvantitativne informacije prvobitno nedostaju, kreditna institucija je dužna da internim procedurama obezbijedi metode koje kvalitativno procjenjuju potencijalni uticaj ovih rizika na poslovanje, i finansijske rizike kreditne institucije i dužna je da postepeno razvija naprednije kvalitativne i kvantitativne mjere.

Kreditna institucija je dužna da postepeno razvija svoj pristup u skladu sa regulatornim, naučnim, metodološkim napretkom i dostupnošću podataka.

16. U pogledu interakcija između različitih kategorija rizika povezanih sa životnom sredinom, društvom i upravljanjem, kreditna institucija je dužna da internim procedurama obezbijedi da je svaka kategorija rizika prvo procjenjena uzimajući u obzir njene specifične karakteristike, prije razmatranja potencijalnih međupovezanosti i međuzavisnosti u mjerenju ovih rizika.

2.2.2. Upravljanje podacima

17. Kreditna institucija je dužna da svojim internim procedurama obezbijedi implementaciju pouzdanih sistema upravljanja informacijama za identifikovanje, prikupljanje, strukturiranje i analizu podataka koji su neophodni za procjenu, upravljanje i nadziranje ESG rizika, koji se implementiraju kroz sve organizacione jedinice u kreditnoj instituciji kao dio sveukupnog sistema upravljanja podacima i IT infrastrukture.

Kreditna institucija je dužna da redovno preispituje svoje prakse u ovoj oblasti da bi obezbijedila ažuriranost sa javnim (npr. povećana dostupnost podataka zbog regulatornih inicijativa) i tržišnim razvojem i dužna je da uspostavi sistem za procjenu i unaprjeđenje kvaliteta podataka.

18. Kreditna institucija je dužna da svojim internim procedurama obezbijedi prikupljanje i korišćenje informacija potrebnih za procjenu, upravljanje i nadziranje trenutnih i budućih ESG rizika kojima može biti izložena zbog svojih ugovornih strana, sa ciljem prikupljanja podataka na nivou klijenta i aktive na odgovarajuće granularnom nivou.

19. Kreditna institucija je dužna da obezbijedi da se njene interne procedure zasnivaju na interno i eksterno dostupnim ESG podacima, uključujući redovno preispitivanje i upotrebu informacija o održivosti koje objelodanjuju druge ugovorne strane.

20. Kreditna institucija je dužna da procijeni koji drugi izvori podataka mogu efektivno da podrže procjenu, upravljanje i nadziranje ESG rizika, kao na primjer informacije dobijene kroz angažovanje sa klijentima i drugim ugovornim stranama kao dio novih i postojećih poslovnih odnosa, ili podaci dobijeni od trećih strana.

Kada kreditna institucija koristi usluge trećih strana (provajdera) da dobije pristup ESG podacima, kreditna institucija je dužna da obezbijedi da posjeduje dovoljno razumijevanje izvora navedenih podataka, samih podataka i metodologija koje koriste provajderi podataka, kao i njihovih potencijalnih ograničenja.

21. Kada kvalitet ili dostupnost podataka nisu u početku dovoljni za ostvarivanje efikasnog upravljanja rizicima, kreditna institucija je dužna da procijeni navedene nedostatke u podacima i njihov potencijalni uticaj na njeno poslovanje i rizični profil.

Kreditna institucija je dužna da preduzme i dokumentuje korektivne mjere, uključujući upotrebu procjena i aproksimacija, na primjer na osnovu sektorskih i/ili regionalnih karakteristika i gdje je izvodljivo, izvrši prilagođavanja da bi uzela u obzir aspekte specifične za pojedinačnu drugu ugovornu stranu.

Kreditna institucija je dužna da tokom vremena teži ka smanjenju upotrebe procjena i aproksimacija iz ove tačke smjernica kako se dostupnost i kvalitet ESG podataka budu poboljšavali.

22. U cilju prikupljanja podataka iz tačke 18 ovih smjernica, kreditna institucija za druge ugovorne strane, koje su velika privredna društva, dužna je da razmotri prikupljanje ili dobijanje sljedećih podataka, gdje je primjenljivo:

- 1) za rizike povezane sa životnom sredinom, gdje je primjenljivo i u mjeri i kojoj je moguće:
 - podatke o geografskoj lokaciji ključne aktive (npr. proizvodne lokacije) i izloženosti opasnostima po životnu sredinu (npr. u vezi sa temperaturom, vjetrom, vodom, zemljištem), na nivou granularnosti koji je potreban za odgovarajuće analize fizičkih rizika, i dostupnost osiguranja;
 - podatke o trenutnim i prognoziranim emisijama gasova sa efektom staklene bašte (u daljem tekstu: GHG emisije);
 - podatke o zavisnosti od fosilnih goriva, bilo u smislu inputa ekonomskih faktora ili osnove prihoda;
 - podatke o potražnji i/ili potrošnji energije i vode, bilo u smislu inputa ekonomskih faktora ili osnove prihoda;
 - podatke o nivou energetske efikasnosti za izloženosti koje su nekretnine i kapacitet servisiranja duga druge ugovorne strane;
 - podatke o postojećim i očekivanim finansijskim efektima rizika povezanih sa životnom sredinom i mogućnosti uticaja na finansijsku poziciju, finansijske performanse i novčane tokove druge ugovorne strane;
 - podatke o strateškim planovima u vezi sa tranzicijom, uključujući plan tranzicije za ublažavanje klimatskih promjena;
- 2) za rizike povezane sa društvom i upravljanjem:
 - podatke o usklađenosti sa društvenim standardima, kao što su OECD Smjernice za multinacionalna privredna društva, UN Vodeći principi o poslovanju i ljudskim pravima i Deklaracija Međunarodne organizacije rada o osnovnim principima i pravima na radu;
 - podatke o negativnim materijalnim uticajima na sopstvene zaposlene, zaposlene u lancu vrijednosti, pogođene zajednice i potrošače/krajnje korisnike, uključujući informacije o uložnim naporima u pogledu dužne pažnje ili procesima za izbjegavanje i otklanjanje navedenih uticaja.

23. Za izloženosti prema ostalim vrstama drugih ugovornih strana, koje nisu velika privredna društva, kreditna institucija je dužna da:

- 1) odredi polazne podatke potrebne za identifikaciju, mjerenje i upravljanje ESG rizicima, uzimajući u obzir podatke iz tačke 22 ovih smjernica kako bi podržala navedenu procjenu;
- 2) kada je potrebno da se otklone nedostaci u podacima, koristi stručnu procjenu, kvalitativne podatke, procjene na nivou portfolija i aproksimacije u skladu sa tačkom 21 ovih smjernica.

2.2.3. Glavne karakteristike referentnih metodologija za identifikaciju i mjerenje ESG rizika

24. Kreditna institucija je dužna da svojim internim procedurama obezbijedi kombinaciju metodologija za procjenu rizika, uključujući metodologiju zasnovanu na izloženosti, na sektoru, na portfoliju i na scenariju, u skladu sa tač. 25 do 36 ovih smjernica, na način da kombinacija metodologija omogućava kreditnoj instituciji da sveobuhvatno procijeni ESG rizike kroz sve relevantne vremenske periode.

Konkretno, kreditna institucija je dužna da koristi kao minimum metode izloženosti da stekne kratkoročni uvid u način na koji ESG rizici utiču na rizični profil i profitabilnost njenih ugovornih strana, da koristi metode zasnovane na sektoru, portfoliju i metode zasnovane na scenarijima u cilju srednjoročnog planiranja i definisanja granica rizika i sklonosti ka preuzimanju rizika koji usmjeravaju kreditnu instituciju ka strateškim ciljevima, i da procjenjuje kroz metode zasnovane na scenarijima, svoju osjetljivost na ESG rizike u različitim vremenskim periodima, uključujući duge vremenske periode.

2.2.3.1. Metodologija zasnovana na izloženosti

25. Kreditna institucija je dužna da na nivou izloženosti, u skladu sa tač. 101 i 121 iz Priloga 1 ove odluke, uspostavi interne procedure za procjenu izloženosti djelatnosti svojih drugih ugovornih strana i njihove ključne aktivne ESG faktorima, naročito faktorima povezanim sa životnom sredinom i uticaju klimatskih promjena, kao i prikladnosti njihovih strategija ublažavanja.

U tom cilju, kreditna institucija je dužna da obezbijedi da se ESG faktori, naročito faktori povezani sa životnom sredinom, pravilno odražavaju na njene procedure interne klasifikacije rizika, da se uzimaju u obzir u sveukupnoj procjeni rizika nastanka statusa neizmirenja obaveze dužnika, i kada je to opravdano njihovom materijalnošću, da su ugrađeni u indikatore rizika, interne modele za ocjenjivanje kreditne sposobnosti ili rejting, kao i u vrednovanje kolaterala.

26. Radi procjene rizika povezanih sa životnom sredinom za svaku pojedinačnu izloženost, kreditna institucija je dužna da svojim internim procedurama uključi niz faktora i kriterijuma rizika koji obuhvataju pokretače fizičkih i tranzicionih rizika.

Za velike kreditne institucije, navedeno uključuje, gdje je primjenljivo, sljedeće kriterijume, u mjeri u kojoj je to moguće:

- 1) stepen ranjivosti na opasnosti povezane sa životnom sredinom, uzimajući u obzir geografsku lokaciju ključne aktivne drugih ugovornih strana i žiranata ili fizičkog kolaterala kojim se obezbjeđuju izloženosti, imajući u vidu bilansne i vanbilansne izloženosti;
- 2) stepen ranjivosti na tranzicione rizike, imajući u vidu relevantni tehnološki razvoj, uticaj važećih i budućih propisa povezanih sa životnom sredinom koji utiču na sektor kojem pripada djelatnost druge ugovorne strane, postojeće i ako postoje ciljane GHG emisije u apsolutnoj vrijednosti i, gdje je relevantno, vrijednosti intenziteta druge ugovorne strane na pojedinačnoj osnovi, uticaj evoluirajućih tržišnih preferencija i nivo energetske efikasnosti u slučaju izloženosti koje su stambene ili poslovne nekretnine zajedno sa kapacitetom otplate duga drugih ugovornih strana;
- 3) izloženost poslovnog modela i/ili lanca snabdjevanja druge ugovorne strane kritičnim poremećajima zbog uticaja faktora povezanih sa životnom sredinom kao što je uticaj gubitka biodiverziteta, nestašica vode ili zagađenje vode;
- 4) izloženost drugih ugovornih strana reputacionom riziku i pravnom riziku imajući u vidu okončane, neriješene ili predstojeće postupke povezane sa pitanjima životne sredine;
- 5) (planirano) dospijeće ili struktura ročnosti izloženosti ili aktivne;
- 6) faktori ublažavanja rizika, kao što su pokrivenost privatnim ili javnim osiguranjem i kapacitet druge ugovorne strane da obezbijedi otpornost na tranzicione i fizičke rizike, uključujući kroz *forward-looking* planiranje tranzicije.

27. Kreditna institucija je dužna da postupa u skladu sa tač. 20, 21 i 23 ovih smjernica kada podaci potrebni za procjenu određenih kriterijuma nisu dostupni, kao što je slučaj za male korporativne druge ugovorne strane, u mjeri u kojoj je to moguće.

28. U vezi sa procjenom rizika povezanih sa društvom i upravljanjem na nivou pojedinačne izloženosti, kreditna institucija je dužna da implementira procese dužne pažnje kako bi procijenila finansijske uticaje koji proizlaze iz faktora povezanih sa društvom i upravljanjem, i ranjivost poslovnog modela druge ugovorne strane na ove faktore, uzimajući u obzir pridržavanje korporativnih drugih ugovornih strana društvenim standardima i standardima upravljanja iz tačke 22 podtačka 2 alineja 1 ovih smjernica, izloženost drugih ugovornih strana pravnom riziku, izazvanim pitanjima povezanim sa društvom i upravljanjem, kao i primjenljivo zakonodavstvo u jurisdikciji u kojoj druga ugovorna strana posluje.

2.2.3.2. Metodologije zasnovane na sektoru i na portfoliju, uključujući usklađivanje portfolija

29. Kreditna institucija je dužna da svojim internim procedurama obezbijedi metodologije zasnovane na nivou sektora i na nivou portfolija, naročito *heat maps* koje ističu ESG rizike pojedinačnih ekonomskih (pod)sektora kroz grafički prikaz ili sistem skaliranja u skladu sa tač. 102 i 124 Priloga 1 ove odluke.

Kreditna institucija je dužna da uspostavi metodologije koje omogućavaju mapiranje njenih portfolija prema pokretačima ESG rizika i identifikaciju bilo kakve koncentracije prema jednoj ili više vrsta ESG rizika, ako postoji.

30. U pogledu ESG faktora koji nisu povezani sa klimom, velika kreditna institucija je dužna da razvije:

- 1) metode za identifikaciju sektora koji su u velikoj mjeri zavisni od usluga ekosistema ili imaju značajan uticaj na ove usluge kao i alate za mjerenje finansijskog uticaja degradacije prirode i postupke koji imaju za cilj zaštitu, obnavljanje i/ili smanjenje negativnih uticaja na prirodu;

- 2) pristupe mjerenju pozitivnih ili negativnih uticaja njihovih portfolija na postizanje ciljeva održivog razvoja UN i procjena potencijalnih povezanih finansijskih rizika.

31. U pogledu klimatskih rizika, kreditna institucija je dužna da svojim internim procedurama obezbijedi korišćenje najmanje jedne metodologije usklađivanja portfolija kojom se procjenjuje na nivou sektora stepen usklađenosti portfolija kreditne institucije sa klimatskim putanjama i/ili referentnim scenarijima.

Kreditna institucija je dužna da razmotri procjenu usklađenosti na nivou druge ugovorne strane, npr. poređenjem intenziteta GHG emisija date druge ugovorne strane sa primjenljivom sektorskom referentnom vrijednošću.

32. Za potrebe tačke 31 ovih smjernica, kreditna institucija je dužna da koristi scenarije koji su naučno utemeljeni, relevantni za sektore ekonomske aktivnosti i geografsku lokaciju izloženosti, koji su ažurirani i proizilaze iz nacionalnih, EU ili međunarodnih organizacija kao npr. nacionalne agencije za životnu sredinu, Zajednički istraživački centar Evropske komisije, Međunarodna agencija za energetiku, Mreža za ozelenjavanje finansijskog sistema i Međunarodni panel o klimatskim promjenama.

Putevi sektorske dekarbonizacije treba da budu u skladu sa primjenljivim ciljevima politike, kao što je dostizanje neto nulte emisije GHG do 2050. godine i smanjenje emisija za 55% u poređenju sa nivoom iz 1990. godine, ili bilo koji nacionalni cilj, gdje je primjenljivo.

33. Za potrebe tačke 31 ovih smjernica, kreditna institucija je dužna da odredi odgovarajući obim procjene usklađenosti portfolija i stepen sofisticiranosti korišćenih metodologija na osnovu karakteristika njenih portfolija, rezultata njihove procjene materijalnosti, i veličine i složenosti kreditne institucije.

Mala i jednostavna kreditna institucija može da koristi reprezentativne uzorke izloženosti u svojim portfolijima da bi sprovela procjene usklađenosti portfolija.

34. Kreditna institucija je dužna da obrazloži i dokumentuje svoj izbor metodologija, uključujući izbor scenarija i referentne godine, izbor sektora i, za malu i jednostavnu kreditnu instituciju, identifikovanje reprezentativnog uzorka izloženosti, kao i bilo koje značajne metodološke promjene tokom vremena.

Kada podaci potrebni za mjerenje usklađenosti nedostaju, kreditna institucija je dužna da postupa u skladu sa tač. 20, 21 i 23 ovih smjernica.

35. Kreditna institucija je dužna da razmotri uvide stečene iz metodologija usklađivanja klimatskih portfolija kako bi:

- 1) procijenila i nadgledala tranzicione klimatske rizike koji proizilaze iz neusklađenosti drugih ugovornih strana i/ili portfolija sa regulatornim nacionalnim ciljevima, ciljevima EU, države članice ili treće zemlje u skladu sa primjenljivim klimatskim ciljevima, kao i potencijalnim povezanim finansijskim rizicima;
- 2) stekla informacije koje će da primjenjuje u postupcima donošenja odluka o formulisanju i implementaciji svoje sklonosti ka preuzimanju rizika, poslovne strategije i planiranja tranzicije, uključujući i davanje prioriteta angažovanju sa određenim drugim ugovornim stranama.

2.2.3.3. Metodologije zasnovane na scenariju

36. Kreditna institucija je dužna da svojim internim procedurama obezbijedi korišćenje i analize zasnovane na scenariju da bi testirala svoju otpornost na ESG rizike, počevši od rizika povezanih sa klimom, u različitim scenarijima.

III. MINIMALNI STANDARDI I REFERENTNE METODOLOGIJE ZA UPRAVLJANJE I NADZIRANJE ESG RIZIKA

3.1. Principi upravljanja ESG rizicima

37. Za potrebe integrisanja ESG rizika u okvir upravljanja rizicima na nivou kreditne institucije u skladu sa čl. 104 i 105 Zakona, kreditna institucija je dužna da razmotri ulogu ESG rizika kao potencijalnih pokretača svih tradicionalnih kategorija finansijskih rizika, uključujući kreditni, tržišni, operativni (uključujući pravni rizik), reputacioni, rizik likvidnosti, rizik poslovnog modela i rizik koncentracije.

38. Kreditna institucija je dužna da ugradi ESG rizike u svoje redovne sisteme i procese upravljanja rizicima obezbjeđujući usklađenost sa ukupnim poslovnim strategijama i strategijama rizika i potpuno integrisani pristup kojim su ESG rizici pravilno obuhvaćeni i smatraju se dijelom strategija, politika i ograničenja upravljanja rizicima kreditne institucije.

Kada kreditna institucija ima uspostavljen poseban sistem za ESG rizike, dužna je da obezbijedi da se navedeno odražava i unosi u redovni okvir za upravljanje rizicima.

39. Kreditna institucija je dužna da razvije sveobuhvatan i pouzdan pristup za upravljanje i ublažavanje ESG rizika u kratkoročnom, srednjoročnom i dugoročnom periodu od najmanje deset godina, uzimajući u obzir principe navedene u tački 13 ovih smjernica.

40. Kreditna institucija je dužna da utvrdi koja kombinacija alata bi najbolje doprinijela efikasnom upravljanju ovim rizicima i ublažavanju ove kategorije rizika, uzimajući u obzir širok niz alata, uključujući sljedeće, u mjeri u kojoj je to moguće:

- 1) saradnju sa drugim ugovornim stranama u cilju boljeg razumijevanja njihovog rizičnog profila i obezbjeđujući dosljednost sa

strateškim ciljevima i sklonošću ka preuzimanju rizika kreditne institucije, naročito putem sljedećih kriterijuma:

- određivanje opsega drugih ugovornih strana sa kojima treba da sarađuje kreditna institucija, uzimajući u obzir rezultate procjene materijalnosti i procesa mjerenja rizika;
 - uspostavljanje dijaloga sa ugovornim stranama iz alineje 1 ove podtačke radi preispitivanja njihove otpornosti na ESG rizike, uzimajući u obzir regulatorni okvir sektora koji utiče na ove ugovorne strane i bilo koji plan tranzicije koji su razvile navedene ugovorne strane;
 - gdje je relevantno i moguće, pružanje relevantnih informacija i savjeta klijentima o procjeni ili ublažavanju ESG rizika kojima su izloženi; i
 - razmatrajući niz mjera specifičnih za ugovornu stranu, kao što je prilagođavanje ponude proizvoda, dogovor o planu i korektivne mjere za podršku naporima u tranziciji i povećanju otpornosti druge ugovorne strane, ili kao krajnja mjera prekid odnosa kada se smatra da je nastavak nespojiv sa obavezama kreditne institucije i sklonošću ka preuzimanju rizika.
- 2) prilagođavanje finansijskih uslova (npr. uključujući ugovorima predviđene zaštitne i korektivne mjere), drugih uslova (npr. rok dospeljeća) i/ili određivanje cijena na osnovu kriterijuma relevantnih za ESG rizike, strategije rizika kreditne institucije i politike internog kapitala;
 - 3) razmatranje ESG rizika kada se razvijaju sektorske politike i kada se postavljaju globalne, regionalne i sektorski određene granice rizika, ograničenja izloženosti i strategije razduživanja;
 - 4) diversifikacija kreditnih i investicionih portfolija na osnovu relevantnih kriterijuma za ESG rizike npr. u smislu ekonomskih sektora ili geografskih oblasti;
 - 5) drugi alati za upravljanje rizicima koji se smatraju odgovarajućim u skladu sa sklonošću kreditne institucije ka preuzimanju rizika, kao što je moguća preraspodjela finansiranja između sektora i unutar sektora prema izloženostima koji su otporniji na ESG rizike.

3.2. Strategije i poslovni modeli

41. Kreditna institucija je dužna da uzme u obzir ESG rizike prilikom razvijanja i implementacije sveobuhvatnih poslovnih strategija i strategija rizika, koje treba da uključuju, u mjeri u kojoj je moguće, sljedeće aktivnosti:

- 1) razumijevanje i procjenu poslovnog okruženja u kojem kreditna institucija posluje i način na koji je izložena strukturnim promjenama u ekonomiji, finansijskom sistemu i konkurentnom okruženju u kratkoročnom, srednjoročnom i dugoročnom periodu kao rezultat djelovanja ESG faktora;
- 2) razumijevanje i procjenu kako ESG rizici, naročito pokretači rizika povezanih sa životnom sredinom, uključujući tranzicione i fizičke rizike, mogu da imaju negativan uticaj na održivost poslovnog modela i poslovne strategije kreditne institucije, uključujući profitabilnost i izvore prihoda kreditne institucije, u kratkoročnom, srednjoročnom i dugoročnom periodu;
- 3) razmatranje kako ESG rizici, naročito pokretači rizika povezanih sa životnom sredinom, uključujući tranzicione i fizičke rizike, mogu da utiču na sposobnost kreditne institucije da ostvari svoje strateške ciljeve i ostane u okviru svoje sklonosti ka preuzimanju rizika;
- 4) formulisane, implementacija i praćenje planova i ciljeva kreditne institucije u skladu sa Zakonom.

42. Za potrebe tačke 41 ovih smjernica i sa ciljem da se obezbijede strategije kreditne institucije sa dovoljno podataka, kreditna institucija je dužna da razmatra informacije stečene uvidom iz kombinacije *forward-looking* metoda procjene rizika, uključujući:

- 1) metodologije usklađivanja portfolija, kao što je opisano u Odjeljku 2.2. ovih smjernica;
- 2) analiza scenarija rizika povezanih sa životnom sredinom, uzimajući u obzir (potencijalno) poslovno okruženje u kojem bi kreditna institucija mogla da posluje kratkoročno, srednjoročno i dugoročno, uključujući vremenski period od najmanje deset godina;
- 3) klimatskih ili testiranja otpornosti na stres povezanih sa životnom sredinom koje sprovodi kreditna institucija.

43. Kreditna institucija je dužna da sveobuhvatno razumije svoj poslovni model, strateške ciljeve i strategije rizika iz perspektive ESG rizika i obezbijedi da su njeno upravljanje i okvir upravljanja rizicima, uključujući sklonost ka preuzimanju rizika, adekvatni za implementaciju ESG rizika.

3.3. Sklonost ka preuzimanju rizika

44. Kreditna institucija je dužna da obezbijedi da se sklonošću ka preuzimanju riziku jasno definišu i adresiraju svi materijalni ESG rizici kojim je kreditna institucija izložena na osnovu procjene materijalnosti.

Kreditna institucija je u okviru svoje sklonosti ka preuzimanju rizika dužna da odredi vrste i nivo ESG rizika koje je spremna da preuzme u svom sastavu portfolija, uključujući ciljeve koncentracije i diversifikacije portfolija.

Kreditna institucija je dužna da obezbijedi da sklonost ka preuzimanju rizika bude usklađena sa strateškim ciljevima i obavezama kreditne institucije.

45. Kreditna institucija je dužna da implementira sklonost ka preuzimanju rizika uz podršku KRI povezanih sa ESG rizicima, uključujući potencijalna ograničenja, pragove ili izuzetke.

Za određivanje relevantnih i odgovarajućih KRI, kreditna institucija je dužna da razmotri rezultate procjene materijalnosti i specifične karakteristike svog poslovnog modela, uzimajući u obzir relevantne poslovne linije, aktivnosti, proizvode i izloženost prema ekonomskim sektorima i geografskim oblastima, uključujući jurisdikcije i detaljnije geografske oblasti.

Kreditna institucija je dužna da uzme u obzir pokazatelje navedene u Odjeljku 3.7. ovih smjernica kada određuje koje odabrane KRI će da koristi u svom okviru sklonosti ka preuzimanju rizika.

46. Kreditna institucija je dužna da obezbijedi da svi relevantni subjekti grupe i poslovne linije i jedinice koje snose rizik ispravno razumiju i implementiraju sklonost ka preuzimanju rizika u smislu ESG rizika.

U velikoj kreditnoj instituciji, granice rizika naročito se postavljaju na različitim nivoima unutar kreditne institucije, obezbjeđujući usklađenost sa sveukupnom sklonošću ka preuzimanju rizika, i trebalo bi da učvrste razmatranja ESG rizika u vezi sa proizvodima ili finansijskim instrumentima koje izdaje, koji potiču ili koje drži kreditna institucija, segmente klijenata, vrsta kolaterala i instrumente za ublažavanje rizika.

47. Kreditna institucija je dužna da obezbijedi da njena sklonost ka preuzimanju rizika i povezani KRI podliježu procesima praćenja i eskalacije iz tačke 76 ovih smjernica.

3.4. Interna kultura, sposobnosti i kontrole

48. Kreditna institucija je dužna da kontinuirano razvija svoje sposobnosti za identifikaciju, procjenu, praćenje, upravljanje i ublažavanje ESG rizika prema potrebi.

49. Kreditna institucija je dužna da obezbijedi, kao dio politike stručnog usavršavanja, da su organi upravljanja i zaposleni u kreditnoj instituciji, u cilju efikasnog ispunjavanja svojih odgovornosti, adekvatno obučeni da razumiju implikacije ESG faktora i rizika.

50. Kreditna institucija je dužna da obezbijedi da se politike i procedure o aktivnostima stručnog usavršavanja ažuriraju i prate razvoj u nauci i regulativi, i da procedura stručnog usavršavanja za menadžere treba da uzme u obzir da je poznavanje ESG faktora i ESG rizika relevantno za procjenu primjerenosti članova organa upravljanja i nosilaca ključnih funkcija.

51. Kreditna institucija je dužna da obezbijedi da pouzdana i dosljedna kultura rizika koja uzima u obzir ESG rizike i koja se implementira unutar kreditne institucije u skladu sa propisom kojim se uređuje sistem upravljanja u kreditnoj instituciji uključuje jasnu komunikaciju od organa upravljanja („ton sa vrha“) i odgovarajuće mjere za promovisanje znanja o ESG faktorima i ESG rizicima unutar kreditne institucije, kao i svijest o ESG strateškim ciljevima i obavezama kreditne institucije.

52. Kreditna institucija je dužna da uključi ESG rizike u svoje okvire interne kontrole preko tri linije odbrane na način da okvir interne kontrole sadrži jasno definisanje i podjelu odgovornosti i linije izvještavanja za ESG rizike.

53. Kreditna institucija je dužna da obezbijedi da je prva linija odbrane odgovorna za sprovođenje procjene ESG rizika, uzimajući u obzir materijalnost i proporcionalnost ovih rizika, tokom postupka prihvatanja klijenta, postupka podnošenja zahtjeva za kredit i postupka procjene kredita, gdje je relevantno procesa ulaganja, i stalnog praćenja i saradnje sa postojećim klijentima.

Kreditna institucija je dužna da obezbijedi da zaposleni u prvoj liniji odbrane posjeduju adekvatno razumijevanje i znanje za identifikaciju potencijalnih ESG rizika.

54. Kao dio aktivnosti druge linije odbrane, kreditna institucija je dužna da obezbijedi sljedeće:

- 1) funkcija kontrole rizika je odgovorna za sprovođenje procjene i praćenje ESG rizika nezavisno od prve linije odbrane, uključujući obezbjeđivanje poštovanja ograničenja rizika, ispitivanje i, gdje je potrebno, osporavanje prve procjene koju su izvršili zaposleni iz prve linije odbrane;
- 2) funkcija praćenja usklađenosti nadgleda kako prva linija odbrane obezbjeđuje poštovanje važećih zakonskih zahtjeva u vezi sa ESG rizicima i internih politika, i savjetuje organ upravljanja i druge relevantne zaposlene o mjerama koje treba preduzeti da bi se obezbijedila navedena usklađenost. Pored toga, u vezi sa izjavama i/ili obavezama o održivosti koje je preuzela kreditna institucija, funkcija praćenja usklađenosti pruža savjete o reputacionim rizicima i rizicima ponašanja povezanim sa primjenom ili neuspjehom u sprovođenju takvih izjava i/ili obaveza;
- 3) funkcija praćenja usklađenosti i funkcija kontrole rizika se konsultuju prilikom odobravanja novih proizvoda sa ESG karakteristikama ili za značajne promjene postojećih proizvoda radi implementacije ESG aspekata.

55. Kao treća linija odbrane, funkcija interne revizije obezbjeđuje nezavisnu reviziju i objektivno osiguranje kvaliteta i efektivnosti sveukupnog okvira interne kontrole i sistema u vezi sa ESG rizicima, uključujući prvu i drugu liniju odbrane i okvir upravljanja ESG rizicima.

3.5. ICAAP i ILAAP

56. Kreditna institucija je dužna da uključi materijalne ESG rizike i njihove uticaje na kategorije finansijskog rizika u ICAAP da bi se procijenili i održavali na redovnoj osnovi iznosi, vrste i raspodjele internog kapitala koji se smatraju adekvatnim za pokrivanje prirode i nivoa ESG rizika, uzimajući u obzir kratkoročni, srednjoročni i dugoročni vremenski period.

57. Kada kreditna institucija uzima u obzir duže vremenske periode za pokrivanje ESG rizika, navedene vremenske periode koristi kao izvor informacija kako bi obezbijedila dovoljno razumijevanje potencijalnih implikacija ESG rizika za planiranje kapitala u okviru redovnih vremenskih perioda za ICAAP.

Kreditna institucija je dužna da obezbijedi da su vremenski periodi koji se razmatraju za određivanje adekvatnog internog kapitala za pokrivanje ESG rizika usklađeni sa vremenskim periodima koji se koriste kao dio ukupnog ICAAP kreditne institucije.

Kreditna institucija je dužna da obezbijedi da je ICAAP forward-looking, i kada procijeni da rizike ne treba da pokriva kapitalom, već da navedene rizike ublaži drugim alatima ili aktivnostima, dužna je da navedeno ublažavanje obrazloži.

58. Kreditna institucija je dužna da koristi saznanja stečena iz svojih metodologija za procjenu rizika, uključujući metodologije iz Odjeljka 2.2. ovih smjernica, da identifikuje i izmjeri potrebe za internim kapitalom za izloženosti ili portfolije procijenjene kao ranjivije na ESG rizike, uzimajući u obzir različite nivoe dostupnosti i zrelosti metodologija kvantifikacije za rizike povezane sa životnom sredinom u poređenju sa rizicima povezanim sa društvom i upravljanjem.

59. U pogledu rizika povezanih sa životnom sredinom, kreditna institucija je dužna da uključi u svoj ICAAP *forward-looking* pregled svoje adekvatnosti kapitala u nepovoljnom scenariju koji uključuje specifične elemente rizika povezanih sa životnom sredinom.

Pored toga, kreditna institucija je dužna da navede sve promjene u svom poslovnom planu ili drugim mjerama koje proizilaze iz testiranja otpornosti na stres klimatskih rizika ili rizika povezanih sa životnom sredinom i/ili povratnog testiranja otpornosti na stres.

60. Kreditna institucija je dužna da uključi materijalne rizike povezane sa životnom sredinom i njihove uticaje na likvidnost u interni proces procjene adekvatnosti likvidnosti (ILAAP) u odgovarajućim vremenskim periodima u okviru opsega pokrivenosti ILAAP-a.

61. Kreditna institucija je dužna da u svoj ICAAP i ILAAP okvir uključi prikaz sklonosti ka preuzimanju rizika, pragove i ograničenja postavljene za materijalne ESG rizike i materijalne rizike povezane sa životnom sredinom i njihov uticaj na solventnost ili likvidnost kreditne institucije, kao i proceduru koja se primjenjuje za ažuriranje ovih pragova i ograničenja.

Kreditna institucija je dužna da obezbijedi dovoljno podataka i informacija koje omogućavaju ispravno razumijevanje analize implikacija na kapital i likvidnost ESG rizika i rizika povezanih sa životnom sredinom, uključujući objašnjenja o korišćenim metodologijama i osnovnim pretpostavkama.

62. Kada integriše ESG rizike u svoj okvir ICAAP-a i rizike povezane sa životnom sredinom u svoj okvir ILAAP-a, kreditna institucija je dužna da obezbijedi da složenost procesa i stepen sofisticiranosti metodologija koje koristi uzimaju u obzir veličinu i složenost kreditne institucije i rezultate njihove procjene materijalnosti.

3.6. Politike i procedure za kategorije finansijskih rizika

63. Kreditna institucija je dužna da razumije i upravlja postojećim i potencijalnim budućim uticajem ESG rizika na njene izloženosti kreditnom riziku, na vrednovanje pozicija koje su podložne tržišnom riziku, naročito u svrhe oprezne procjene, na njen profil rizika likvidnosti i bafere, njene operativne rizike (uključujući i pravni rizik) i na reputacione rizike, uključujući kroz korišćenje forward-looking analiza.

3.6.1. Kreditni rizik

64. Za potrebe integracije ESG rizika u politike i procedure kreditnog rizika, kreditna institucija je dužna da obezbijedi da se njene kreditne sektorske politike, koje odražavaju ESG rizike, postepeno spuštaju i prenose u jasne kriterijume za odobravanje koji su dostupni zaposlenim u poslovnim linijama i donosiocima odluka o kreditu i da su ESG rizici ugrađeni u okvir za nadziranje kreditnog rizika.

65. Što se tiče rizika povezanih sa životnom sredinom, kreditna institucija je dužna da uključi u svoje politike i procedure iz tačke 64 ovih smjernica, kombinaciju kvalitativnih i kvantitativnih aspekata, i da na osnovu procjene materijalnosti i sklonosti ka preuzimanju rizika, utvrdi kvantitativne pokazatelje kreditnog rizika koje pokrivaju najznačajnije segmente klijenata, vrste kolaterala i instrumenata za ublažavanje rizika.

3.6.2. Tržišni rizik

66. U pogledu tržišnog rizika, kreditna institucija je dužna da procjenjuje kako ESG rizici mogu da utiču na vrijednost finansijskih instrumenata u njenom portfoliju, da procjenjuje potencijalni rizik od gubitaka za portfolio, i povećanu volatilnost vrijednosti portfolija i da uspostavi efektivne procedure za kontrolu i ublažavanje povezanih uticaja kao dio okvira za upravljanje tržišnim rizikom uključujući, gdje je potrebno, pregled sklonosti ka preuzimanju rizika u knjizi trgovanja i postavljanje internih ograničenja za pozicije ili izloženosti klijenata.

3.6.3. Rizik likvidnosti i finansiranja

67. U pogledu rizika likvidnosti i rizika finansiranja, kreditna institucija kao minimum procjenjuje kako ESG rizici mogu da utiču na neto novčane odlive (npr. povećana povlačenja kreditnih linija) ili na vrijednost aktive koja obuhvata njene bafere za održavanje likvidnosti i, gdje je prikladno, ugrađuje ove uticaje u izračun bafera za održavanje likvidnosti ili okvir za upravljanje rizikom likvidnosti.

68. Dodatno, u pogledu rizika povezanih sa životnom sredinom, kreditna institucija je dužna da procijeni kako ESG rizici mogu da utiču na dostupnost i/ili stabilnost njenih izvora finansiranja i uzima u obzir ESG rizike prilikom upravljanja rizikom finansiranja, razmatranjem različitih vremenskih perioda, u normalnim i nepovoljnim uslovima, koji odražavaju između ostalog, potencijalne uticaje rizika povezanih sa životnom sredinom na reputacione rizike, kao na primjer otežan ili skuplji pristup tržišnom finansiranju i/ili ubrzano povlačenje depozita izazvano ESG faktorima.

3.6.4. Operativni i reputacioni rizik

69. U pogledu operativnog rizika, kreditna institucija je dužna da procijeni kako ESG rizici mogu da utiču na različite vrste propisanih događaja iz domena operativnog rizika, u skladu sa propisom kojim se uređuje adekvatnost kapitala kreditnih institucija, i kako ESG rizici mogu da utiču na sposobnost kreditne institucije da nastavi sa pružanjem kritičnih operacija kao i da uključi materijalne ESG rizike u svoj okvir upravljanja operativnim rizikom.

70. U pogledu rizika povezanih sa životnom sredinom, kreditna institucija je dužna da u mjeri u kojoj je moguće:

- 1) identifikuje i označi gubitke koji se odnose na rizike povezane sa životnom sredinom u svojim registrima operativnih gubitaka, u skladu sa taksonomijom rizika i metodologijom za klasifikaciju događaja gubitka;
- 2) razvija procedure za procjenu i upravljanje vjerovatnoćom i uticajem rizika od sudskih sporova u vezi sa životnom sredinom;
- 3) koristi analizu scenarija da odredi na koji način pokretači fizičkog rizika mogu uticati na kontinuitet poslovanja; i
- 4) uzme u obzir materijalne rizike povezane sa životnom sredinom prilikom izrade planova kontinuiteta poslovanja.

71. U pogledu reputacionog rizika, kreditna institucija je dužna da procijeni i upravlja uticajem ESG rizika na svoju reputaciju, uključujući razmatranje potencijalnih rizika povezanih sa kreditiranjem i ulaganjem u poslovanja iz ESG oblasti koja mogu biti predmet diskusija, kao što su kršenja socijalnih ili ljudskih prava. Kreditna institucija je dužna da uzme u obzir, gdje je primjenljivo, reputacione rizike koji su povezani sa neispunjavanjem svojih obaveza u pogledu održivosti ili planova tranzicije, ili sa (opaženim) nedostatkom kredibilitet takvih obaveza i planova.

72. Kao dio upravljanja rizicima ponašanja, pravnog rizika i reputacionog rizika, kreditna institucija je dužna da utvrdi jasne postupke za identifikaciju, sprečavanje i upravljanje rizicima koji proističu iz *greenwashing*-a ili percipiranih praksi *greenwashing*-a, uzimajući u obzir najbolje prakse u vezi sa praćenjem i nadzorom *greenwashing*-a.

U tom cilju, kreditna institucija je dužna da preduzme sve neophodne korake da obezbijedi da komunikacija u vezi sa održivošću bude poštena, jasna i neobmanjujuća, i da su izjave o održivosti tačne, potkrepljene, ažurirane, da obezbjeđuju pravedno predstavljanje ukupnog profila kreditne institucije ili profila proizvoda, i da su predstavljene na razumljiv način.

Obaveze iz stava 2 ove tačke preduzimaju se na nivou kreditne institucije (npr. u vezi sa obavezama održivosti uključujući *forward-looking* ciljeve) i nivou proizvoda ili aktivnosti (npr. u vezi sa proizvodima i aktivnostima koje se oglašavaju kao održivi), uključujući praćenje regulative, tržišne prakse i navodnih praksi *greenwashing*-a koje mogu biti predmet diskusija.

3.6.5. Rizik koncentracije

73. U pogledu rizika koncentracije, kreditna institucija je dužna da razmotri i upravlja rizicima koje predstavljaju koncentracije izloženosti ili kolaterala u pojedinačnim ugovornim stranama, međuzavisnim ugovornim stranama ili u određenim industrijama, ekonomskim sektorima, ili geografski područjima koji mogu da predstavljaju veći stepen ranjivosti na ESG rizike. Da bi identifikovala rizike koncentracije u vezi sa ESG faktorima, kreditna institucija je dužna da razmotri veličinu i/ili udio svojih izloženosti na koje mogu uticati ESG rizici u odnosu na ukupne izloženosti i kao dio osnovnog kapitala.

Kreditna institucija je dužna da uzme u obzir nekoliko ESG faktora, među kojima su GHG emisije, sektorske karakteristike, ranjivost geografskih područja na fizičke rizike i nedostaci povezani sa društvom i upravljanjem ili diskusije identifikovane u jurisdikcijama u kojima se nalaze izloženosti ili kolateral, kao i dostupnost faktora za ublažavanje rizika.

Kreditna institucija je dužna da procijeni da li i na koji način rizik koncentracije vezan za ESG pogoršava prethodno utvrđenu finansijsku ranjivost izloženosti.

3.7. Praćenje

74. Kreditna institucija je dužna da prati ESG rizike kroz efektivne interne okvire za izvještavanje kojim se prenose odgovarajuće informacije i agregirani podaci organima upravljanja i višem rukovodstvu, integrisanjem ESG rizika u redovne izvještaje o rizicima.

75. Kreditna institucija je dužna da prati ESG rizike na kontinuiranoj osnovi i da obezbjeđuje uvid u ranjivost na ESG rizike na nivou kreditne institucije, koji adekvatno pokriva prirodu, veličinu i složenost njenih aktivnosti, i za najznačajnije portfolije, utvrđene na osnovu procjene materijalnosti, uvid u ranjivost na ESG rizike na nivou portfolija.

Kreditna institucija je dužna da sprovodi detaljno i često praćenje ugovornih strana, izloženosti i portfolija za koje procijeni da su materijalno izloženi ESG rizicima, i da uključi razmatranje ESG rizika u proces praćenja kreditnog rizika za kategoriju stanovništva, kao i u redovne kreditne preglede za srednje i velike druge ugovorne strane i/ili poveću učestalost i granularnost ovih pregleda zbog ESG rizika.

76. Kreditna institucija je dužna da uspostavi indikatore ranog upozorenja i pragove i da uspostavi procedure za eskalaciju upozorenja, odstupanja i kršenja, kao i da preduzme korektivne i/ili aktivnosti ublažavanja u slučaju prekoračenja ograničenja, uključujući prilagođavanje poslovne strategije i alata za upravljanje rizicima.

77. Kreditna institucija je dužna da nadzire niz *backward- i forward-looking* mjerila i pokazatelja ESG rizika.

Velika kreditna institucija je dužna da prati najmanje sljedeće pokazatelje, gdje je primjenljivo i u mjeri u kojoj je to moguće:

- 1) iznos i udio izloženosti i prihoda (kamate, naknade i provizije) koji proizilaze iz poslovnih odnosa sa drugim ugovornim stranama koje posluju u sektorima koji u velikoj mjeri doprinose klimatskim promjenama, a koje su klasifikovane u sektore A do H i sektor L statističke klasifikacije djelatnosti Crne Gore.
Kreditna institucija je dužna da koristi sektorsku diferencijaciju, koja treba da bude što detaljnija. Konkretno, stepen granularnosti treba da omogući kreditnoj instituciji da prati iznos i udio izloženosti i prihoda koji proističu iz odnosa sa određenim ugovornim stranama, kao što su subjekti u sektoru fosilnih goriva i/ili preduzeća koja prelaze pragove utvrđene posebnim propisima;
- 2) pokazatelje usklađivanja portfolija koji na nivou sektora pokazuju u kojoj su mjeri izloženosti i proizvodni kapaciteti kojima upravljaju klijenti, trenutno ili se predviđa da će biti (ne)usklađeni sa putanjom u skladu sa važećim klimatskim pravnim i regulatornim ciljem, kao što je dostizanje neto nulte GHG emisije do 2050. godine, na osnovu metrika usklađivanja relevantnih za odabrane sektore i korišćenjem metoda opisanih u Odsjeku 2.2.3.2 ovih smjernica.
Kreditna institucija je dužna da dopuni ove pokazatelje informacijama koje se odnose na procjenu potencijalnih uticaja finansijskog rizika koji su rezultat neusklađenosti;
- 3) finansirane GHG emisije sa raščlanjivanjem po obimima 1, 2 i 3 emisije u apsolutnoj vrijednosti i, gdje je relevantno, intenzitetu u odnosu na jedinice proizvodnje ili prihode, podijeljen po sektorima, koristeći što detaljniju sektorsku diferencijaciju i najmanje za odabrane sektore utvrđene na osnovu procjene materijalnosti.
Kreditna institucija je dužna da dopuni ove pokazatelje kvalitativnim ili kvantitativnim informacijama i kriterijumima koji podržavaju tumačenje njihovog kretanja tokom vremena, uključujući npr. privremeno povećanje zbog obezbjeđivanja tranzicionog finansiranja za druge ugovorne strane sa intenzivnom GHG emisijom, i identifikaciju osnovnih pokretača promjena u emisijama.
Primjeri metodologija ili baza podataka koje mogu da podrže kreditnu instituciju prilikom izračunavanja navedenih metrika uključuju Globalni GHG standard za računovodstvo i izvještavanje za finansijsku industriju, razvijen od strane Partnerstva za finansije u vezi sa ugljenikom, ili Projekat objelodanjivanja o ugljeniku;
- 4) nivo napretka koji je postignut u implementaciji ključnih finansijskih strategija koje je kreditna institucija odredila kako bi obezbjedila svoju otpornost na ESG rizike i spremnost za tranziciju ka održivijoj ekonomiji, npr. praćenjem finansijskih tokova prema finansijskim sredstvima ili drugim ugovornim stranama koje dijele zajednički skup karakteristika relevantnih za ciljeve kreditne institucije ili sklonost ka preuzimanju rizika u odnosu na ESG rizike;
- 5) pokazatelje saradnje sa klijentima koje pružaju informacije o:
 - procentu drugih ugovornih strana za koje je izvršena procjena ESG rizika, takođe i u pogledu njihovih strategija tranzicije i, gdje su dostupni, planova tranzicije i njihove usklađenosti sa ciljevima kreditne institucije, preciziranjem opsega odabranih sektora, proizvoda i poslovnih linija obuhvaćenih ovim procjenama;
 - rezultatima i ishodima takve saradnje kao što su pozitivne (ili bilo koja potkategorija u okviru te kategorije) ili negativne (ili bilo koja potkategorija unutar te kategorije) procjene prilagodljivosti i otpornosti ovih drugih ugovornih strana na tranziciju ka održivoj ekonomiji, napredak u usklađivanju sa ciljevima kreditne institucije kao i naknadne mjere koje je preduzela kreditna institucija;
- 6) pregled portfolija obezbijeđenih nekretninama prema nivou energetske efikasnosti kolaterala;
- 7) odnos finansiranja tehnologija koje se snabdijevaju niskougljeničnom energijom u odnosu na finansiranje tehnologija koje se snabdijevaju energijom iz fosilnih goriva;
- 8) odnos izloženosti održivih u smislu životne sredine koje doprinose ili omogućavaju ostvarenje cilja povezanog sa životnom sredinom u smislu ublažavanja klimatskih promjena u odnosu na izloženosti sa intenzivnim GHG emisijama;
- 9) nivoi fizičkog rizika kojim je kreditna institucija izložena i njihov uticaj na finansijske rizike, razmatranjem nekoliko scenarija i svih opasnosti relevantnih za djelatnost kreditne institucije, dopunjen informacijama o napretku postignutom u implementaciji mjera za ublažavanje rizika;
- 10) mjerenje rizika koncentracije u vezi sa pokretačima fizičkih rizika (npr. mjerenje izloženosti i/ili kolaterala u oblastima visokog rizika od poplava, nestašicom vode ili ugroženim područjima od šumskih požara) i pokretačima tranzicionih rizika (npr. izloženosti sektorima sa povećanim tranzicionim rizicima), koristeći dovoljno preciznu geografsku podjelu izloženosti;
- 11) istorijski gubici u vezi sa ESG rizicima i, na osnovu metoda tipa scenarija, *forward-looking* procjena rizičnih izloženosti i potencijalni budući finansijski gubici u vezi sa ESG rizicima;
- 12) mjerenje reputacionog rizika u vezi sa ESG faktorima na način da se prati kako regulativa, komunikacija, preuzete obaveze ili javne diskusije u vezi sa sadašnjim i budućim poslovnim aktivnostima utiču direktno ili indirektno na kreditnu instituciju,

uzimajući u obzir interakcije sa operativnim rizikom i rizikom strateškog i poslovnog modela, kao što su gubitak poslovnih prilika ili strateških partnerstava;

- 13) svi sudski sporovi u vezi sa ESG faktorima u kojima je kreditna institucija uključena, bila uključena ili bi mogla biti uključena, na osnovu dostupnih informacija;
- 14) status izgradnje kapaciteta u vezi sa ESG rizicima, kao što je procenat zaposlenih koji je prošao specifičnu obuku;
- 15) pokazatelje koje se odnose na faktore koji nisu povezani sa klimom, kao što su zavisnosti i uticaji na usluge ekosistema na nivou portfolija, ili izloženosti drugim ugovornim stranama sa materijalnim zavisnostima ili negativnim uticajima na biodiverzitet, uzimajući u obzir i informacije o sektorskim i geografskim lokacijama;
- 16) napredak u odnosu na sve ciljeve kreditne institucije utvrđene u vezi sa ESG rizicima, uključujući izjavu u pogledu održivosti koju je preuzela kreditna institucija.

78. Mala i jednostavna kreditna institucija je dužna da prati niz indikatora iz tačke 77 ovih smjernica, odabranih na osnovu rezultata njihove procjene materijalnosti, i da tokom vremena preduzme korake radi proširenja liste praćenih indikatora.

79. Kreditna institucija je dužna da uspostavi jasne i dobro dokumentovane metodologije koje se odnose na njihove metrike i indikatore praćenja, a u slučaju da u vrijeme uspostavljanja nedostaju podaci potrebni za izračunavanje metrika, kreditna institucija je dužna da postupi u skladu sa tač. 20, 21 i 23 ovih smjernica.“

METODE MJERENJA IRRBB-A (NEPOTPUNA LISTA)

odeliranje novčanog toka	Metrika	Opis	Obuhvaćeni rizici	Ograničenja metrike
Bezuslovni novčani tokovi (pretpostavlja se da je ročnost novčanih tokova nezavisna od konkretnog scenarija kamatnih stopa)	<u>Neto prihoda od kamata:</u> - Gap analiza: Gap ponovnog utvrđivanja - Naglasak na komponenti neto prihoda od kamata (NII): promjena NII-ja	Gap analizom raspoređuju se svi relevantni instrumenti osjetljivi na kamatne stope u unaprijed utvrđene vremenske razrede u skladu sa njihovim datumima ponovnog utvrđivanja ili dospijeca, koji se utvrđuju na osnovu ugovora ili na osnovu bihevioralnih pretpostavki. Njom se izračunavaju neto pozicije („gapovi”) u svakom vremenskom razredu. Njom se aproksimira promjena neto prihoda od kamata koja je posljedica pomjeranja krive prinosa, tako da se svaka neto pozicija pomnoži sa odgovarajućom promjenom kamatne stope.	Rizik ročne neusklađenosti kamatnih stopa (samo paralelni rizik)	- Metrikom se rizik ročne neusklađenosti kamatnih stopa aproksimira samo linearno. - Zasniva se na pretpostavci da sve pozicije u određenom vremenskom razredu istovremeno dospijevaju ili se ponovno utvrđuju. - Ne mjeri bazni rizik i rizik opcije.
	<u>Ekonomska vrijednost:</u> Analiza trajanja: modificirano trajanje / PV01 kapitala	Modifikovanim trajanjem aproksimira se relativna promjena neto sadašnje vrijednosti finansijskog instrumenta zbog graničnog paralelnog pomjeranja krive prinosa za jedan postotni bod. Modifikovanim trajanjem kapitala mjeri se izloženost institucije gap riziku u njenoj knjizi pozicija kojima se ne trguje. PV01 kapitala izvodi se iz modificiranog trajanja kapitala i njime se mjeri apsolutna promjena vrijednosti kapitala dobijena na osnovu paralelnog pomjeranja krive prinosa za 1 bazni bod (0,01 %). Početna tačka je raspodjela svih novčanih tokova instrumenata osjetljivih na kamatne stope u vremenske razrede. Za svaku vrstu instrumenta bira se odgovarajuća kriva prinosa. Modifikovano trajanje svakog instrumenta izračunava se na osnovu promjene njegove neto sadašnje vrijednosti zbog paralelnog pomjeranja krive prinosa za 1 procentni poen. Modifikovano trajanje kapitala određuje se kao modificirano trajanje aktive pomnoženo sa aktivom, podijeljeno sa kapitalom, umanjeno za modificirano trajanje obaveza,	Rizik ročne neusklađenosti kamatnih stopa (samo paralelni rizik)	- Metrika se primjenjuje samo na granična pomjeranja krive prinosa. U prisutnosti konveksnosti metrikom može da se potcijeni uticaj većih kretanja kamatnih stopa. - Primjenjuje se samo na paralelna pomjeranja krive prinosa. - Njom se ne mjeri rizik opcije i u najboljem slučaju samo djelimično obuhvata bazni rizik.

odeliranje novčanog toka	Metrika	Opis	Obuhvaćeni rizici	Ograničenja metrike
		pomnoženo sa obavezama i podijeljeno sa kapitalom. PV01 kapitala dobija se množenjem modifikovanog trajanja kapitala sa vrijednošću kapitala (tj. aktiva umanjena za obaveze) i dijeljenjem sa 10 000 kako bi se dobila promjena vrijednosti po baznom bodu.		
	Djelimično modifikovano trajanje / djelimični PV01	Djelimično modifikovano trajanje instrumenta za određeni vremenski razred izračunava se kao prethodno opisano modifikovano trajanje, osim što se paralelno ne pomjera cijela kriva prinosa, nego samo segment krive prinosa koji odgovara tom vremenskom razredu. Te djelimične mjere upućuju na osjetljivost tržišne vrijednosti bankarske knjige na granično pomjeranje krive prinosa u određenim segmentima dospelja. Na svaku djelimičnu mjeru vremenskog razreda može da se primijeni pomjeranje različite veličine, tako da uticaj promjene oblika krive prinosa može da se izračuna za cijeli portfolio.	Rizik ročne neusklađenosti kamatnih stopa (paralelni i neparalelni rizik)	- Metrika se primjenjuje samo na granične promjene kamatne stope. U prisustvu konveksnosti metrikom može da se podcijeni uticaj većih kretanja kamatnih stopa. - Njom se ne mjeri bazni rizik i rizik opcije.
Novčani tokovi koji su djelimično ili potpuno uslovljeni scenarijom kamatne stope (pretpostavlja se da se ročnost novčanih tokova opcija, instrumenata sa ugrađenim ili izričitim opcijama i – u sofisticiranijim pristupima – instrumenata čije dospelje zavisi od ponašanja klijenata, modelira u zavisnosti od	Neto prihod od kamata: Naglasak na komponenti neto prihoda od kamata (NII): promjena NII-ja	Promjena NII-ja metrika je koja se zasniva na dobiti i njome se mjeri promjena neto prihoda od kamata tokom određenog vremenskog perioda (obično od 1 do 5 godina) zbog iznenadnog ili postupnog kretanja kamatnih stopa. Početna tačka je mapiranje svih novčanih tokova instrumenata osjetljivih na kamatne stopeu (granularne) vremenske razrede (ili upotreba tačnih datuma ponovnog utvrđivanja za pojedinačne pozicije u sofisticiranijim sistemima). Bazni scenario za izračunavanja odražava trenutni poslovni plan institucije za projekcije obima, određivanja cijena i datuma ponovnog utvrđivanja budućih poslovnih transakcija. Kamatne stope koje se upotrebljavaju za izračunavanje budućih novčanih tokova u osnovnom scenariju proizlaze iz terminskih	Rizik ročne neusklađenosti kamatnih stopa (paralelni i neparalelni), bazni rizik i, pod uslovom da su svi novčani tokovi modelirani zavisno od scenarija, rizika opcije	- Osjetljivost rezultata na pretpostavke modeliranja i bihevioralne pretpostavke - Složenost

odeliranje novčanog toka	Metrika	Opis	Obuhvaćeni rizici	Ograničenja metrike
scenarija kamatne stope)		stopa, odgovarajućih spreadova ili očekivanih tržišnih stopa za različite instrumente. Prilikom procjenjivanja mogućeg opsega promjena NII-ja banke upotrebljavaju pretpostavke i modele za predviđanje putanje kamatnih stopa, dospijeca postojeće aktive, obaveza i vanbilansnih stavki kao i njihove potencijalne zamjene. Metrika zasnovana na NII može da se razlikuje u odnosu na sofisticiranost projekcija budućih novčanih tokova: u jednostavnim modelima isteka pretpostavlja se da postojeća imovina i obaveze dospijevaju bez zamjene; u modelima nepromjenjivog bilansa stanja pretpostavlja da se imovina i obaveze koje dospijevaju zamjenjuju ekvivalentnim instrumentima, dok se u većini složenih modela dinamičkih novčanih tokova poslovne reakcije na različita kamatna okruženja odražavaju u veličini i sastavu bankarske knjige. Sve mjere koje se zasnivaju na NII mogu da se upotrijebe za analizu scenarija ili stohastičku analizu. Rizik dobiti (EaR) predstavlja primjer ovog drugog kojim se mjeri najveća promjena NII-ja pri određenom nivou pouzdanosti.		
	<u>Ekonomska vrijednost:</u> Naglasak na ekonomskoj vrijednosti kapitala (EVE) Promjena EVE-a	Promjena EVE-a jeste promjena neto sadašnje vrijednosti svih novčanih tokova koji proizilaze iz aktive, obaveza i vanbilansnih stavki iz knjige banke, a koja je posljedica promjene kamatnih stopa, pod pretpostavkom isteka svih pozicija u knjizi banke. Rizik kamatne stope može da se procijeni funkcijom ΔEVE za određene scenarije kamatnih stopa ili distribucijom funkcije ΔEVE uz upotrebu simulacija Monte Carlo ili istorijskih simulacija. Ekonomska vrijednost adherentna riziku (EVaR) primjer je ovog drugog kojim se mjeri najveća promjena	Rizik ročne neusklađenosti kamatnih stopa (paralelni i neparalelni), bazni rizik i, ako su svi novčani tokovi modelirani u zavisnosti od scenarija, rizik opcije	- Osjetljivost rezultata na pretpostavke modeliranja i bihevioralne pretpostavke - Stohastičkom metrikom, koja primjenjuje pretpostavku raspodjele, možda se neće obuhvatiti rizici repa distribucije i nelinearnosti. - Pristupi Monte Carlo za potpunu revalorizaciju zahtjevni su u pogledu izračunavanja i mogu da budu teški za tumačenje („crna kutija”). - Složenost

odeliranje novčanog toka	Metrika	Opis	Obuhvaćeni rizici	Ograničenja metrike
		vrijednosti kapitala pri određenom nivou pouzdanosti.		

1. Vremenski razredi za ponovno utvrđivanje:

Vremenski razredi (mj.=mjesec; g.=godina)	Srednja tačka vremenskog razreda (tk) (u godinama)
Prekonoćno (O/N)	0,0028
> O/N ≤ 1 mj.	0,0417
> 1 mj. ≤ 3 mj.	0,1667
> 3 mj. ≤ 6 mj.	0,375
> 6 mj. ≤ 9 mj.	0,625
> 9 mj. ≤ 12 mj.	0,875
> 12 mj. ≤ 18 mj.	1,25
> 18 mj. ≤ 2 g.	1,75
> 2 g. ≤ 3 g.	2,5
> 3 g. ≤ 4 g.	3,5
> 4 g. ≤ 5 g.	4,5
> 5 g. ≤ 6 g.	5,5
> 6 g. ≤ 7 g.	6,5
> 7 g. ≤ 8 g.	7,5
> 8 g. ≤ 9 g.	8,5
> 9 g. ≤ 10 g.	9,5
> 10 g. ≤ 15 g.	12,5
> 15 g. ≤ 20 g.	17,5
> 20 g.	25

2. Dužine vremenskih razreda iz člana 81 stav 4 tačka 2 ove odluke su sljedeće:

Vremenski razredi (mj.=mjesec; g.=godina)	Dužina trajanja vremenskog razreda (u godinama)
Prekonoćno (O/N)	0
> O/N ≤ 1 mj.	1/12
> 1 mj. ≤ 3 mj.	2/12
> 3 mj. ≤ 6 mj.	3/12
> 6 mj. ≤ 9 mj.	3/12
> 9 mj. ≤ 12 mj.	3/12
> 12 mj. ≤ 18 mj.	6/12
> 18 mj. ≤ 2 g.	6/12
> 2 g. ≤ 3 g.	1
> 3 g. ≤ 4 g.	1
> 4 g. ≤ 5 g.	1
> 5 g. ≤ 6 g.	1
> 6 g. ≤ 7 g.	1
> 7 g. ≤ 8 g.	1
> 8 g. ≤ 9 g.	1
> 9 g. ≤ 10 g.	5
> 10 g. ≤ 15 g.	5
> 15 g. ≤ 20 g.	5
> 20 g.	10

3. Referentni period vremenskih razreda:

Vremenski razredi (mj.=mjesec; g.=godina)	srednja tačka vremenskog razreda (u godinama)
$> O/N \leq 12 \text{ mj.}$	1
$> 12 \text{ mj.} \leq 1,5 \text{ g.}$	1,25
$> 1,5 \text{ g.} \leq 2 \text{ g.}$	1,75
$> 2 \text{ g.} \leq 3 \text{ g.}$	2,5
$> 3 \text{ g.} \leq 4 \text{ g.}$	3,5
$> 4 \text{ g.} \leq 5 \text{ g.}$	4,5
$> 5 \text{ g.} \leq 6 \text{ g.}$	5,5
$> 6 \text{ g.} \leq 7 \text{ g.}$	6,5
$> 7 \text{ g.} \leq 8 \text{ g.}$	7,5
$> 8 \text{ g.} \leq 9 \text{ g.}$	8,5
$> 9 \text{ g.} \leq 10 \text{ g.}$	9,5
$> 10 \text{ g.} \leq 15 \text{ g.}$	12,5
$> 15 \text{ g.} \leq 20 \text{ g.}$	17,5
$> 20 \text{ g.}$	25

4. Za potrebe čl. 78h stav 1, 78i stav 2, 78j stav 1, 78l stav 1 i 78k stav 1, koriste se sljedeći vremenski razredi za date periode neto prihoda od kamata:

Vremenski razredi (mj.=mjesec; g.=godina)	vremenski horizont (period) kamatnog prihoda
$> O/N \leq 12 \text{ mj.}$	1
$> O/N \leq 1,5 \text{ g.}$	1,5
$> O/N \leq 2 \text{ g.}$	2
$> O/N \leq 3 \text{ g.}$	3
$> O/N \leq 4 \text{ g.}$	4
$> O/N \leq 5 \text{ g.}$	5
$> O/N \leq 6 \text{ g.}$	6
$> O/N \leq 7 \text{ g.}$	7
$> O/N \leq 8 \text{ g.}$	8
$> O/N \leq 9 \text{ g.}$	9
$> O/N \leq 10 \text{ g.}$	10
$> O/N \leq 15 \text{ g.}$	15
$> O/N \leq 20 \text{ g.}$	20

Vremenski razredi (mj.=mjesec; g.=godina)	vremenski horizont (period) kamatnog prihoda
> 20 g.	25

5. Raspoređivanje depozita bez ugovorenog roka dospijeća prema pojednostavljenom standardizovanom pristupu

1) Raspoređivanje depozita bez ugovorenog roka dospijeća prema osnovnom scenariju:

Vremenski razredi (mj.=mjesec; g.=godina)	transakcioni depoziti ritejla	ostali depoziti ritejla	depoziti nefinansijskih velikih klijenata
Prekonoćno (O/N)	30,77%	46,15%	61,54%
> O/N ≤ 1 mj.	1,15%	1,00%	0,80%
> 1 mj. ≤ 3 mj.	2,31%	2,00%	1,60%
> 3 mj. ≤ 6 mj.	3,46%	2,99%	2,40%
> 6 mj. ≤ 9 mj.	3,46%	2,99%	2,40%
> 9 mj. ≤ 12 mj.	3,46%	2,99%	2,40%
> 12 mj. ≤ 1,5 g.	6,92%	5,98%	4,81%
> 18 mj. ≤ 2 g.	6,92%	5,98%	4,81%
> 2 g. ≤ 3 g.	13,85%	11,97%	9,62%
> 3 g. ≤ 4 g.	13,85%	11,97%	9,62%
> 4 g. ≤ 5 g.	13,85%	5,98%	-

Napomena: Za ostale depozite ritejla scenario predviđa vremenske razrede do 4,5 godine.

2) Raspoređivanje depozita bez ugovorenog roka dospijeća prema scenariju koji predviđa smanjenje kratkoročnih kamatnih stopa:

Vremenski razredi (mj.=mjesec; g.=godina)	transakcioni depoziti ritejla	ostali depoziti ritejla	depoziti nefinansijskih velikih klijenata
Prekonoćno (O/N)	10,00%	30,00%	50,00%
> O/N ≤ 1 mj.	1,50%	1,30%	1,04%
> 1 mj. ≤ 3 mj.	3,00%	2,59%	2,08%
> 3 mj. ≤ 6 mj.	4,50%	3,89%	3,12%
> 6 mj. ≤ 9 mj.	4,50%	3,89%	3,12%
> 9 mj. ≤ 12 mj.	4,50%	7,78%	3,12%
> 12 mj. ≤ 1,5 g.	9,00%	7,78%	6,25%
> 18 mj. ≤ 2 g.	9,00%	7,78%	6,25%
> 2 g. ≤ 3 g.	18,00%	15,55%	12,51%
> 3 g. ≤ 4 g.	18,00%	15,55%	12,51%
> 4 g. ≤ 5 g.	18,00%	7,78%	-

Napomena: Za ostale depozite ritejla scenario predviđa vremenske razrede do 4,5 godine.

3) Raspoređivanje depozita bez ugovorenog roka dospijeća prema scenariju koji predviđa povećanje kratkoročnih kamatnih stopa:

Vremenski razredi (mj.=mjesec; g.=godina)	transakcioni depoziti ritejla	ostali depoziti ritejla	depoziti nefinansijskih velikih klijenata
Prekonočno (O/N)	51,54%	62,31%	73,08%
> O/N ≤ 1 mj.	0,81%	0,70%	0,56%
> 1 mj. ≤ 3 mj.	1,62%	1,39%	1,12%
> 3 mj. ≤ 6 mj.	2,42%	2,09%	1,68%
> 6 mj. ≤ 9 mj.	2,42%	2,09%	1,68%
> 9 mj. ≤ 12 mj.	2,42%	2,09%	1,68%
> 12 mj. ≤ 1,5 g.	4,85%	4,19%	3,37%
> 18 mj. ≤ 2 g.	4,85%	4,19%	3,37%
> 2 g. ≤ 3 g.	9,69%	8,38%	6,73%
> 3 g. ≤ 4 g.	9,69%	8,38%	6,73%
> 4 g. ≤ 5 g.	9,69%	4,19%	-

Napomena: Za ostale depozite ritejla scenario predviđa vremenske razrede do 4,5 godine.